

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΙΓΑΙΟΥ**

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ ΣΤΗΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ**

ΜΟΣΧΙΑΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

A.M. 4152020021

ΡΟΔΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2023

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρίες στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.
Βιβλιογραφική ανασκόπηση**

**The treatment of people with disabilities in the Orthodox Christian tradition.
Literature review**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΚΑΡΑΜΟΥΖΗΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΤΔΕ ΠΑΝ. ΑΙΓΑΙΟΥ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΤΣΙΜΠΙΔΑΚΗ ΑΣΗΜΙΝΑ, ΜΟΝΙΜΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΠΤΔΕ ΠΑΝ. ΑΙΓΑΙΟΥ
ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, ΜΕΛΟΣ Ε.ΔΙ.Π.. ΠΤΔΕ ΠΑΝ. ΑΙΓΑΙΟΥ

ΡΟΔΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2023

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρίες στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.
Βιβλιογραφική ανασκόπηση**

◦

**The treatment of people with disabilities in the Orthodox Christian tradition.
Bibliographic review**

ΜΟΣΧΙΔΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ

Επιβλέπων: Καραμούζης Πολύκαρπος

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή στην 1^η Φεβρουαρίου 2023

Καραμούζης Πολύκαρπος

Τσιμπιδάκη Ασημίνα

Κόκκινος Δημήτριος

Ρόδος, Φεβρουάριος 2023

Δηλώνω υπεύθυνα ότι είμαι η συγγραφέας αυτής της πρωτότυπης μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας, ότι έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες και ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για το συγκεκριμένο Π.Μ.Σ.

Μοσχίδη Αικατερίνη

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά τον επιβλέποντα καθηγητή κύριο Καραμούζη Πολύκαρπο Καθηγητή ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Αιγαίου, για την πολύτιμη συνεισφορά και καθοδήγηση του. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω θερμά τον σύζυγο μου Μηνά Κωστάκη και τα παιδιά μου Ελένη και Αντώνη, για την άμετρη συμπαράσταση, βοήθεια και κατανόηση που έδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια των Μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη.....	9
Abstract.....	11
Πρόλογος.....	13
Εισαγωγή.....	16
1ο Κεφάλαιο: Η αναπηρία.....	18
1.1 Ορισμοί και έννοιες.....	18
1.2 Οι Μορφές της Αναπηρίας.....	20
1.3 Μοντέλα Αναπηρίας.....	21
1.3.1 Το Ιατρικό Μοντέλο Αναπηρίας.....	21
1.3.2 Το Κοινωνικό Μοντέλο Αναπηρίας.....	21
1.3.3 Το Πολυδιάστατο Μοντέλο Αναπηρίας.....	22
2ο Κεφάλαιο: Η αναπηρία ανά τους αιώνες.....	24
2.1 Κατά την αρχαία Ελληνορωμαϊκή περίοδο.....	24
2.2 Στη Βυζαντινή εποχή.....	25
2.3 Στο Μεσαίωνα.....	26
2.4 Στη Σημερινή εποχή.....	28
3ο Κεφάλαιο: Αναπηρία και Κοινωνικός αποκλεισμός.....	30
3.1 Ορισμός Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	30
3.2 Τα χαρακτηριστικά του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....	31
4ο Κεφάλαιο: Η σχέση των θρησκειών με την αναπηρία.....	32
5ο Κεφάλαιο: Χριστιανισμός και Αναπηρία.....	38
6ο Κεφάλαιο: Μεθοδολογία της έρευνας.....	47
6.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	47
6.2 Στοιχεία δεδομένων έρευνας.....	50
7ο Κεφάλαιο: Η Ορθόδοξη παράδοση για την Αναπηρία.....	55

Αποτελέσματα	71
Συμπεράσματα	79
Επίλογος	81
Βιβλιογραφία	85

Συντομογραφίες

ΑμεΑ	Άτομα με Αναπηρία
Ο.Η.Ε	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Π.Ο.Υ.	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
I.C.I.D.H.	International Classification Of Impairments, Disabilities and Handicaps
I.C.F.	International Classification of Functioning, disability and health

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία, εκπονήθηκε στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μοντέλα Παρέμβασης στην Ειδική Αγωγή» του Πανεπιστημίου Αιγαίου κι έχει ως στόχο την αποσαφήνιση της έννοιας της αναπηρίας και του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες, ενώ ταυτόχρονα μέσα από μια εκτενής βιβλιογραφική ανασκόπηση, θα πραγματοποιηθεί περιγραφική αναφορά και ανάλυση της στάσης της Ορθοδοξίας απέναντι στα άτομα αυτά.

Οι επιστημονικοί κλάδοι οι οποίοι βοήθησαν έμπρακτα στην κατανόηση του ορισμού της αναπηρίας αλλά και της ανθρώπινης διαφορετικότητας είναι η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία και η ειδική αγωγή. Χαρακτηριστικό είναι βέβαια το γεγονός ότι παρατηρείται έντονη εννοιολογική διαφοροποίηση ανάμεσά τους, ίσως και λόγω της ανταγωνιστικότητας που παρατηρείται ανάμεσα στους προαναφερθέντες επιστημονικούς κλάδους. Η ύπαρξη διαφορετικών ορολογιών και η έλλειψη καθολικής περιγραφής της αναπηρίας οδηγεί σε σύγχυση, επομένως και σε μια αδυναμία ύπαρξης μιας ορθής αξιολόγησής της. Σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο, η αναπηρία αποτελεί μια αντικειμενική πραγματικότητα και είναι αυθύπαρκτη. Τα αίτια επομένως οφείλουν να βασίζονται αποκλειστικά και μόνο σε βιολογικούς παράγοντες. Το Κοινωνικό Μοντέλο Αναπηρίας αναπτύχθηκε με τη συμβολή του πεδίου της Κοινωνιολογίας και της Πολιτικής Επιστήμης. Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει το γεγονός ότι η αναπηρία αποτελείται από ένα σύνολο προβληματικών κοινωνικών καταστάσεων, κοινωνικών συνθηκών αλλά και κοινωνικών ιδεολογιών, οι οποίες επιβάλλονται στο άτομο με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό του από τα κοινωνικά δικαιώματά του. Το πολυδιάστατο μοντέλο αναπηρίας συνδυάζει στοιχεία του ιατρικού και του κοινωνικού μοντέλου. Το μέγεθος του προβλήματος εδώ μάλιστα, μπορεί να εξαρτάται, εν πολλοίς, κι από το βαθμό αναπηρίας που μπορεί να έχει να αντιμετωπίσει κάποιος άνθρωπος. Κατά την αρχαία ελληνορωμαϊκή περίοδο τα ανάπηρα άτομα, δεν λάμβαναν κάποια ιδιαίτερη φροντίδα και μάλιστα αποτελούσαν παίγνιο της κοινωνίας, από την οποία και αποκλείονταν. Στην Βυζαντινή εποχή οι κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις σχετικά με την αναπηρία μετατοπίστηκαν, με αποτέλεσμα τα ανάπηρα άτομα να προστατεύονται και να δέχονται περίθαλψη από τον κόσμο. Κατά τον Μεσαίωνα οι ανάπηροι αποτελούσαν αντικείμενο εκμετάλλευσης και θεωρούνταν, καταραμένοι από το Θεό και κατά συνέπεια και από τους ανθρώπους. Στη σημερινή εποχή, παρατηρείται η τάση για μια καλύτερη στάση και συμπεριφορά εκ μέρους των διαφόρων κρατικών αρχών απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Από την σκοπιά του πεδίου της Κοινωνιολογίας, ο όρος

«κοινωνικός αποκλεισμός» περιγράφει τα φαινόμενα κατά τα οποία τα άτομα ή κοινωνικές ομάδες στερούνται το δικαίωμα της ίσης πρόσβασης σε υπηρεσίες και απορρέει από την άρνηση της κυρίαρχης ιδεολογίας να παράσχει ίσες ευκαιρίες. Ο αποκλεισμός γενικότερα αποτελεί μία έννοια, η οποία υπαινίσσεται πως υφίστανται περιορισμοί στην πρόσβαση, είτε αυτοί επιβάλλονται εκούσια είτε δημιουργούνται ακούσια. Αναλύοντας την σχέση των διαφόρων θρησκειών με την αναπηρία, βλέπουμε πως ο Ινδουισμός ορίζει ότι είναι καθήκον όλων των ατόμων χωρίς αναπηρία να φροντίζουν τα άτομα με αναπηρία και να προσφέρουν φιλανθρωπία σε αυτά . Από την εποχή του πρώιμου Ισλάμ είναι ενδεικτικό, πως είχε προβλεφθεί η παροχή βοήθειας προς τους αναπήρους. Η βουδιστική πίστη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια του κάρμα και εκλαμβάνει την αναπηρία ως μια συνεχής διαδικασία, η οποία εξαρτάται από το πώς είχε ζήσει μια οντότητα στον προηγούμενο βίο της. Στα πλαίσια της χριστιανικής ηθικής ωστόσο, η αναπηρία δεν είναι κάρμα και κάθε άλλο, παρά είναι συνδεδεμένη με την έννοια περί αμαρτίας. Η ορθόδοξη παράδοση σχετικά με την αναπηρία, είναι αυτή της πλήρους συναίσθησης και κατανόησης αναφορικά με τον ανθρώπινο πόνο και σχετικά με μια ρεαλιστικού στυλ και χαρακτήρα αντιμετώπισης του πόνου, της ασθένειας και της αναπηρίας καθώς κάθε άλλο παρά εστιάζει σε μια μοιρολατρικού τύπου αντιμετώπιση ενός τέτοιου προβλήματος. Θεωρεί επίσης πως η πίστη μπορεί να είναι η πρώτη και βασική προϋπόθεση σχετικά με την θεραπεία του ατόμου.

Λέξεις κλειδιά: ειδικές ανάγκες, αναπηρία, αναπηρία και κοινωνικός αποκλεισμός, Ορθοδοξία και αναπηρία, θρησκεία και αναπηρία, Χριστιανισμός

Abstract

The present dissertation was prepared within the framework of the Master's Program "Models of Intervention in Special Education" of the University of the Aegean and aims to clarify the concept of disability and social exclusion experienced by people with special needs, while at the same time, through an extensive literature review, a descriptive report and analysis of the attitude of Orthodoxy towards these people will be carried out.

The disciplines that have helped to understand the definition of disability and human diversity are sociology, psychology, social anthropology and special education. It is characteristic, of course, that there is a strong conceptual differentiation between them, perhaps because of the competitiveness observed between the aforementioned disciplines. The existence of different terminologies and the lack of universal description of disability leads to confusion, and therefore a failure to have a good evaluation. According to the medical model, disability is an objective reality and is self-contained. The causes must therefore be based solely on biological factors. The social model of disability was developed with the contribution of the field of sociology and political science. This model supports the fact that disability consists of a set of problematic social situations, social conditions and social ideologies, which are imposed on the individual resulting in his exclusion from his social rights. The multidimensional model of disability combines elements of medical and social model. The magnitude of the problem here, in fact, may depend, largely, on the degree of disability that a person may have to face. During the ancient Greco-Roman period the disabled individuals did not receive any particular care and even were a game of society, from which they were excluded. In the Byzantine era, social attitudes and perceptions of disability were shifted, resulting in disabled individuals protecting and receiving care from the world. During the Middle Ages the disabled were exploited and were considered, cursed by God and therefore by humans. In today's age, there is a tendency for a better attitude and behavior on the part of the various state authorities towards people with disabilities. From the point of view of the field of sociology, the term "social exclusion" describes the phenomena in which individuals or social groups are deprived of the right of equal access to services and derives from the refusal of the dominant ideology to provide equal opportunities. Exclusion in general is a concept that implies that there are restrictions on access, whether they are voluntarily or unintentionally created. Analyzing the relationship of the various religions to disability, we see that Hinduism stipulates that it is the duty of all people without a disability to take care of people with disabilities and to offer charity to them. Since the time of early Islam it is

indicative that it was foreseen to provide aid to the disabled. Buddhist faith is largely based on the concept of karma and perceives disability as a continuous process, which depends on how she had lived an entity in her previous life. In the context of Christian ethics, however, disability is not karma and anything else, but it is linked to the concept of sin. The Orthodox tradition of disability is that of full awareness and understanding of human pain and about a realistic style and character of pain, illness and disability as it focuses on a fatal -type treatment of such a problem . He also believes that faith can be the first and basic prerequisite for the treatment of the individual.

Key words: special needs, disability, disability and social exclusion, Orthodoxy and disability, religion and disability, Christianity

Πρόλογος

Μέσα από την συνεχόμενη πρόοδο της τεχνολογίας, η κοινωνία έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο τόσο σε πολιτιστικό, όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Αυτό το γεγονός, οδήγησε αυτόματα στην παγίωση ενός δημοκρατικού καθεστώτος, μέσα από το οποίο επιτεύχθηκε με τα χρόνια η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών, ενώ ταυτόχρονα έγιναν πολλοί αγώνες ως προς την κατοχύρωση της ισοτιμίας μεταξύ όλων των πολιτών, οι οποίοι με το πέρασ των ετών, οδήγησαν στην κατοχύρωση αυτής. Είναι βέβαια πολύ σημαντικό να γίνει αναφορά στο γεγονός πως παρά την κατοχύρωση των προαναφερθέντων, αν και η ποιότητα ζωής των πολιτών αναβαθμίστηκε, δε φαίνεται στη σημερινή κοινωνία η έμπρακτη θετική συμπεριφορά απέναντι στα άτομα με αναπηρίες-ειδικές ανάγκες.

Ως άτομα με αναπηρίες-ειδικές ανάγκες νοούνται αυτά τα οποία εκ γενετής παρουσιάζουν ιδιαίτερα και μοναδικά στοιχεία και αδυναμίες σε σωματικό ή και πνευματικό επίπεδο, τα οποία τα κάνουν να ξεχωρίζουν από το σύνολο της κοινωνίας, γεγονός που τα καθιστά ευάλωτα σε αρνητικές συμπεριφορές και σχόλια. Πρόκειται για ιδιαιτερότητες οι οποίες έχουν καθοριστεί από την ίδια τη φύση. Οι διαφοροποιήσεις των ατόμων με ειδικές ανάγκες είναι και αυτές που τα καθιστούν ως άτομα μοναδικά και ξεχωριστά, ενώ ταυτόχρονα εξαιτίας των συγκεκριμένων διαφοροποιήσεων είναι αναγκασμένα να ζουν στο περιθώριο χωρίς να έχουν μια ουσιαστική βοήθεια από την πολιτεία για μια ποιοτική ζωή και επιβίωση. Πρόκειται για άτομα αποκλεισμένα τις περισσότερες φορές από τη διαδικασία της εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα γίνονται αποδέκτες έντονων αρνητικών σχολίων και χλευασμού. Πρόκειται για άτομα τα οποία θα μπορούσαν να ήταν ενεργά στην κοινωνία και να προσφέρουν, αντ' αυτού είναι καταδικασμένα να νιώθουν τον κοινωνικό ρατσισμό και αποκλεισμό, γεγονός που τα οδηγεί σε μια δια βίου μοναχικότητα και μοναξιά.

Είναι αλήθεια, πως στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα είχαν σημειωθεί αρκετές και σημαντικές αλλαγές στην αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία. Οι αλλαγές που σημειώθηκαν επρόκειτο να είναι συνδεδεμένες αφενός μεν με το θέμα των διαφόρων αντιλήψεων, κοινωνικών στάσεων και ιδεών, ως προς τα θέματα περί ισότητας, κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής δικαιοσύνης όσο και με ζητήματα περί αναπηρίας. Οι σχετικές αλλαγές, την ίδια στιγμή, είναι χαρακτηριστικό, πως είχαν να κάνουν και με το επίπεδο της ψυχολογίας, όσο όμως επίσης και με τις διάφορες κρατικές πολιτικές, αλλά και τις κυβερνητικές αποφάσεις ή αντίστοιχα τις διακρατικές συμφωνίες, αναφορικά με το θέμα της στάσης προς τα άτομα με αναπηρίες σε παγκόσμια κλίμακα. Σημαντικό ρόλο σε όλη αυτήν την εξέλιξη συγχρόνως, είχε

παίζει το λεγόμενο αναπηρικό κίνημα που άρχισε να αναπτύσσεται από τη δεκαετία του 1960 και μετά και με το οποίο το σχετικό θέμα επρόκειτο να τοποθετηθεί σε ένα νέο πλαίσιο.

Στην ουσία εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα παγκόσμιο κοινωνικό και ακτιβιστικό κίνημα, το οποίο έχει παράλληλα ως στόχο του το να εξασφαλίσει ίσες ευκαιρίες και δικαιώματα για όλα τα άτομα που έχουν κάποια αναπηρία (Groce N.E., 2018: 724 -725). Μάλιστα, είναι ενδεικτικό, πως αυτό το κίνημα αποτελείται από οργανώσεις ακτιβιστών αναπηρίας, γνωστές και ως υποστηρικτές της αναπηρίας, σε όλο τον κόσμο που εργάζονται μαζί με παρόμοιους στόχους και απαιτήσεις, όπως: προσβασιμότητα και ασφάλεια στην αρχιτεκτονική, τις μεταφορές και το φυσικό περιβάλλον, ίσες ευκαιρίες στην ανεξάρτητη διαβίωση, ισότητα στην απασχόληση, εκπαίδευση και στέγαση και ελευθερία από διακρίσεις, κατάχρηση, παραμέληση και από άλλες παραβιάσεις δικαιωμάτων. Οι ακτιβιστές για την αναπηρία εργάζονται για να σπάσουν τα θεσμικά, φυσικά και κοινωνικά εμπόδια που εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να ζήσουν τη ζωή τους όπως όλοι οι άλλοι πολίτες (Bagenston S., 2009).

Τα δικαιώματα αναπηρίας είναι πολύπλοκα επειδή υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους ένα άτομο με αναπηρία μπορεί να παραβιαστεί τα δικαιώματά του σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά, πολιτιστικά και νομικά πλαίσια. Για παράδειγμα, στη σύγχρονη εποχή, ένα κοινό εμπόδιο που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία αφορά την απασχόληση. Συγκεκριμένα, οι εργοδότες είναι συχνά απρόθυμοι ή ανίκανοι να παράσχουν τις απαραίτητες διευκολύνσεις για να επιτρέψουν στα άτομα με αναπηρία να εκτελούν αποτελεσματικά τις εργασιακές τους λειτουργίες (Balcazar, et al., 1998).

Κατά τη συζήτηση για τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, οι ακτιβιστές αναπηρίας σημειώνουν ότι οι λύσεις περιλαμβάνουν άτομα με αναπηρία ως ενεργούς συμμετέχοντες, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό. Υπάρχουν τρέχοντα συστήματα που περιλαμβάνουν συμμετοχή τρίτων, όπως η ψυχική αποκατάσταση και η νομική υποστήριξη, αλλά λίγες από αυτές τις μεθόδους περιλαμβάνουν την ενδυνάμωση αυτής της ομάδας να είναι αυτάρκης (Freeman M., 1999).

Στη σημερινή εποχή, εν γένει, σε σύγκριση με παλαιότερες εποχές και αιώνες, θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος το ότι υφίσταται η τάση για μια καλύτερη στάση και συμπεριφορά καταρχάς εκ μέρους των διαφόρων κρατικών αρχών απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Αυτό το στοιχείο, σε κάποιο βαθμό αποτυπώνεται, για παράδειγμα, μέσα από την ανάπτυξη διαφόρων μηχανισμών και μέσων, σε διάφορες πτυχές και τομείς υπηρεσιών και με τα οποία επιδιώκεται, την ίδια στιγμή, η ισότιμη ένταξη και συμμετοχή των ανθρώπων με αναπηρίες

στις διάφορες καθημερινές δραστηριότητες της σύγχρονης κοινωνίας (Turparevska, Santibáñez & Solabarieta, 2020).

Αυτό, από την άλλη μεριά, σαφέστατα δεν σημαίνει όμως εδώ και το ότι ακόμα και σήμερα δεν παύουν να υφίστανται προβλήματα και διακρίσεις (ίσως όχι βέβαια στο βαθμό που μπορεί να υπήρχαν σε παλαιότερες εποχές και κοινωνίες) εις βάρος των ατόμων με αναπηρίες. Ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία προήλθε από την πεποίθηση ότι το να έχεις αναπηρία σε κάνει κατώτερο, αναφορικά με την αντιμετώπιση σε καθημερινό επίπεδο ενός πλήθους διαφόρων αναγκών που μπορεί να θεωρούνται απλές για τους άλλους ανθρώπους. Κάποιος εδώ ίσως θα μπορούσε να θεωρήσει, πως από μια άποψη, αυτή η δήλωση ακούγεται ενθαρρυντική, καθώς φαίνεται να αναδεικνύεται ταυτόχρονα το υποκείμενο μήνυμα ότι εναπόκειται σε ένα άτομο με αναπηρία να αλλάξει εάν θέλει να είναι μέρος της κοινωνίας (Gibilisco P., 2011: 53).

Εμπόδια συμπεριφοράς δημιουργούνται από άτομα που μπορούν να δουν μόνο την αναπηρία και όχι το άτομο με αναπηρία. Στη χειρότερη περίπτωση, η πίστη στο στίγμα που συνδέεται με την αναπηρία μπορεί να οδηγήσει σε εκφοβισμό, απομόνωση και ακόμη και βία. Από την άλλη πλευρά είναι αλήθεια εδώ και το ότι πολλοί άνθρωποι μπορούν να πατρνάρουν τα άτομα με αναπηρία σε απίστευτο βαθμό, με γνώμονα να προβάλλουν ένα είδος κοινωνικής ευαισθησίας, με την οποία όμως έχουν ως απώτερο στόχο τους το να προβάλουν εν τέλει τους εαυτούς τους. Αν και αυτή η πεποίθηση δεν έχει πάντα μια κακόβουλη πρόθεση, τα άτομα με αναπηρία είναι αδιανόητο να χρησιμοποιούνται προκειμένου, να κάνουν τους άλλους να αισθάνονται καλά. Το να είσαι συγκαταβατικός μπορεί να προκαλέσει εξίσου μεγάλη ζημιά με το να είσαι σκόπιμα πληγωμένος (Barton L., 2018: 219).

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία ως σκοπό έχει να καταγράψει τις αντιλήψεις και τις απόψεις των επιστημών της θεολογίας και της εκπαίδευσης, όσον αφορά στο ζήτημα της αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία από την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση. Η εργασία αυτή λοιπόν καλείται να απαντήσει σε ορισμένα βασικά ερωτήματα, όπως:

1. Πως αντιμετωπίζει η ορθόδοξη θεολογική σκέψη το φαινόμενο της αναπηρίας;
2. Πως συνδέεται η ορθόδοξη θεολογική σκέψη περί Προσώπου με τον σεβασμό έναντι των ανάπηρων ατόμων;
3. Με ποιο τρόπο ο Ιησούς Χριστός αναδεικνύεται σε σύμβολο του σεβασμού έναντι των ατόμων με αναπηρίες;
4. Ποιες είναι οι σωτηριολογικές και χριστολογικές διαστάσεις της ορθόδοξης θεολογίας σχετικά με την αναπηρία;

Δομή εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια προσπάθεια αποσαφήνισης του ορισμού της αναπηρίας, ενώ μέσα από μια εκτενής βιβλιογραφική ανασκόπηση αποδίδονται ονομαστικά και περιγραφικά οι διάφορες μορφές αναπηρίας αλλά και τα μοντέλα αναπηρίας (Ιατρικό, Κοινωνικό, Πολυδιάστατο μοντέλο αναπηρίας).

Στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, πραγματοποιείται μια προσπάθεια ιστορικής αναδρομής της αναπηρίας ανά τους αιώνες, ξεκινώντας από την αρχαία Ελληνορωμαϊκή περίοδο, συνεχίζοντας στη Βυζαντινή εποχή και καταλήγοντας στο Μεσαίωνα και τη σημερινή εποχή.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια γενική αναφορά πάνω στον κοινωνικό αποκλεισμό και αποδίδονται τα χαρακτηριστικά του φαινομένου αυτού.

Το τέταρτο κεφάλαιο εστιάζει ειδικά στη σχέση διαφόρων θρησκειών, όπως το ισλάμ, ο βουδισμός, και ο ινδουισμός με την αναπηρία. Πως κάθε θρησκεία αντιλαμβάνεται και αντιμετωπίζει την αναπηρία από τη δική της πλευρά.

Το πέμπτο κεφάλαιο εστιάζει στην αναπηρία και τη σχέση της με τον Χριστιανισμό. Στον τρόπο δηλαδή που τα διάφορα δόγματα της εκκλησίας αντιλαμβάνονται την αναπηρία.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε την μεθοδολογία της έρευνας και συγκεκριμένα αναφέρουμε τα ερωτήματα στα οποία καλούμαστε να απαντήσουμε μέσα από την συγκεκριμένη εργασία.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι θέσεις της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης περί αναπηρίας. Μέσα από την ανάλυση κειμένων από άρθρα, βιβλία, έρευνες και πρακτικά συνεδρίων παραθέτονται οι απόψεις των επιστημόνων που είτε ως θεολόγοι, είτε ως εκπαιδευτικοί έχουν ασχοληθεί με το ανωτέρω ζήτημα.

Τέλος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα και συμπεράσματα που προέκυψαν από την βιβλιογραφική ανασκόπηση.

1ο Κεφάλαιο: Η αναπηρία

1.1 Ορισμοί και έννοιες

Ανά τα χρόνια, πολλοί ήταν αλλά και είναι οι επιστήμονες, οι οποίοι προσπάθησαν να αποσαφηνίσουν αλλά και να δώσουν έναν ορισμό στην έννοια της αναπηρίας. Πρόκειται για έναν όρο αρκετά δύσκολο να οροθετηθεί. Οι επιστημονικοί κλάδοι οι οποίοι ήταν αυτοί που βοήθησαν έμπρακτα στην κατανόηση του ορισμού της αναπηρίας αλλά και της ανθρώπινης διαφορετικότητας, είναι η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία και η ειδική αγωγή. Χαρακτηριστικό είναι βέβαια το γεγονός πως παρατηρείται έντονη εννοιολογική διαφοροποίηση ανάμεσά τους, ίσως και λόγω της ανταγωνιστικότητας που παρατηρείται ανάμεσα στους προαναφερθέντες επιστημονικούς κλάδους.

Οι προσεγγίσεις που έχουν γίνει ανά τα χρόνια, έχουν βασιστεί σε πολύ συγκεκριμένες τοποθετήσεις, οι οποίες είναι βασισμένες σε συγκεκριμένες θεωρητικές τοποθετήσεις, ενώ ταυτόχρονα η επιλογή τους πραγματοποιείται με στόχο την κοινωνικοπολιτική ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρία, στηριζόμενες τόσο στις ηθικές όσο και στις κοινωνικές αξίες. Κάθε εννοιολογική προσέγγιση ακολουθείται και από μια εξειδικευμένη παρέμβαση η οποία έχει ως στόχο να παρέχει εξατομικευμένη βοήθεια για την αντιμετώπιση των όποιων προβλημάτων και την ομαλή ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες-αναπηρία στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο (Βλάχου και συν., 2012).

Η ύπαρξη διαφορετικών ορολογιών και η έλλειψη μιας καθολικής περιγραφής της αναπηρίας οδηγεί σε σύγχυση, επομένως και σε μια αδυναμία ύπαρξης μιας ορθής αξιολόγησής της. (Κουτάντος, 2000).

Σύμφωνα με το Κοινωνικό και Οικονομικό Συμβούλιο του Ο.Η.Ε. (Ηνωμένα Έθνη, 1975) με τον όρο αναπηρία, χαρακτηρίζονται τα άτομα τα οποία δεν είναι σε θέση να αυτοεξυπηρετηθούν μερικώς ή και πλήρως, εξαιτίας μιας είτε επίκτητης, είτε εκ γενετής αλλά είτε και νοητικής ιδιαιτερότητας.

Στο σύγγραμμα της Ζωνίου-Σιδέρη (2011) η προσέγγιση γίνεται στον όρο «άτομα με ειδικές ανάγκες» και όχι στον όρο αναπηρία. Σύμφωνα με εκείνη την προσέγγιση, τα άτομα με ειδικές ανάγκες είναι εκείνα που παρουσιάζουν αδυναμίες σε σωματικό, αισθητηριακό ή διανοητικό επίπεδο, γεγονός που τα καθιστά μερικώς ή εξ' ολοκλήρου ανίκανα να λειτουργήσουν όπως ένας «κανονικός άνθρωπος».

Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε. και τη σύμβαση η οποία υπογράφηκε εν έτη 2006, αναφέρεται χαρακτηριστικά πως : «στα άτομα με αναπηρία περιλαμβάνονται εκείνα που έχουν μακροχρόνια σωματικά, διανοητικά, πνευματικά ή αισθητήρια εμπόδια, που μπορούν να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία, σε ίση βάση με τους άλλους» .

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (Π.Ο.Υ., 2008) η αναπηρία αποτελείται από δύο διαφορετικά αλλά και αλληλένδετα μεταξύ τους μέρη. Πρόκειται για μια ταξινόμηση διεθνούς φυσιογνωμίας πάνω στο μοντέλο International Classification Of Impairments, Disabilities and Handicaps (I.C.I. D.H., 1980). Τα μέρη αυτά είναι τα παρακάτω:

- Βλάβη/μειονέκτημα (impairment): Περιγράφει την έλλειψη ή ακόμα και την διαφοροποίηση εκ του φυσιολογικού της ανατομικότητας ή της λειτουργικότητας ενός ατόμου.
- Αναπηρία (disability): Με τον όρο αναπηρία περιγράφεται η ανικανότητα ενός ατόμου να ανταπεξέλθει λειτουργικά σε συγκεκριμένες δραστηριότητες με τρόπο όπου θα ανταπεξερχόταν ένα «φυσιολογικό» άτομο.

Σημαντικό είναι και το γεγονός πως ο Π.Ο.Υ. αν και δίνει αρκετή έμφαση στη σωματική λειτουργία, δεν φαίνεται να κάνει αναφορά στην επιτακτική ανάγκη των ατόμων με ειδικές ανάγκες για κοινωνική ένταξη στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Η Διεθνής Ταξινόμηση για τη Λειτουργικότητα, την Αναπηρία και την Υγεία (ICF, 2001), αποδέχεται το γεγονός πως η αναπηρία δεν αφορά αποκλειστικά και μόνο τις σωματικές δυσλειτουργίες ενός ατόμου. Η αναπηρία σύμφωνα με την ICF έχει και πολύ σημαντικές κοινωνικές προεκτάσεις. Σύμφωνα λοιπόν με το νέο σύστημα της ICF ταξινόμησης της αναπηρίας (Υπουργείο Υγείας, 2011), πραγματοποιείται αναφορά σε όλους τους περιβαλλοντικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν ένα άτομο με αναπηρία, είτε με θετικό είτε με αρνητικό τρόπο στην καθημερινότητά του. Ταυτόχρονα διευκρινίζεται το γεγονός πως με τον όρο αναπηρία γίνεται αναφορά στο αποτέλεσμα της αλληλένδετης σχέσης της σωματικής κατάστασης και υγείας του ατόμου που την έχει, με τους ατομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη ζωή του, καθώς διαφαίνεται πως η ύπαρξη ενός μη υποστηρικτικού περιβάλλοντος θα περιορίσει σημαντικά την εξέλιξη αλλά και την

απόδοση του ατόμου με αναπηρία, ενώ η ύπαρξη ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος θα επιφέρει ουσιώδη και θετικά αποτελέσματα.

1.2 Οι Μορφές της Αναπηρίας

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985 και το άρθρο 32 του νόμου 1566/1985, όπου πραγματοποιείται αναφορά στα ΑμεΑ (Άτομα με Αναπηρία) δίδεται αυτολεξεί ο παρακάτω ορισμός : « Άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρούνται, κατά την έννοια αυτού του νόμου, τα πρόσωπα τα οποία από οργανικά, ψυχικά ή κοινωνικά αίτια παρουσιάζουν καθυστερήσεις, αναπηρίες ή διαταραχές στη γενικότερη ψυχοσωματική κατάσταση ή στις επιμέρους λειτουργίες τους και σε βαθμό που δυσκολεύεται ή παρεμποδίζεται σοβαρά η παρακολούθηση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, η δυνατότητα ένταξής τους στην παραγωγική διαδικασία και η αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο» (Νόμος 1566/1985 - ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985, 1985)

Οι μορφές της αναπηρίας είναι πολλές και πολλές φορές πολυδιάστατες. Στον Ελλαδικό χώρο μέχρι σήμερα έχει πραγματοποιηθεί κατηγοριοποίηση αυτών με βάση τα κυριότερα χαρακτηριστικά τους. Η κατηγοριοποίηση δίδεται και πάλι στο ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985 και τον νόμο 1566/1985 στο άρθρο 32 (1985) και είναι η παρακάτω:

1. οι τυφλοί και άτομα με σοβαρές διαταραχές στην όραση,
2. οι κωφοί και βαρήκοοι,
3. άτομα με κινητικές διαταραχές,
4. άτομα με νοητική καθυστέρηση,
5. άτομα με επιμέρους δυσκολίες στη μάθηση (δυσλεξία, διαταραχή λόγου και άλλα) ή άτομα με δυσπροσαρμοστικότητα,
6. άτομα με ψυχικές νόσους και συναισθηματικές αναστολές,
7. οι επιληπτικού,
8. οι χανσενικού,
9. άτομα με ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβαντόρια και
10. κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας, που δεν ανήκει σε μία από τις προηγούμενες περιπτώσεις και που παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία.

Με βάση τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα, οι αναπηρίες ταξινομούνται σε πέντε βασικές κατηγορίες σύμφωνα με την “Διεθνή Στατιστική Ταξινόμηση Νόσων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας Δέκατη Αναθεώρηση” (ICD-10: International Statistical Classification):

1. Αισθητηριακές αναπηρίες (τύφλωση, κώφωση),
2. Νοητικές αναπηρίες (π.χ. νοητική αναπηρία, αυτισμός, σύνδρομο Down κ.α.),
3. Κινητικές αναπηρίες (τετραπληγία, εγκεφαλική παράλυση κ.α.),
4. Ψυχικές αναπηρίες (σχιζοφρένεια, μανιοκατάθλιψη κ.α.),
5. Άλλες αναπηρίες (βαριές και πολλαπλές αναπηρίες κ.α.).

1.3 Μοντέλα Αναπηρίας

1.3.1 Το Ιατρικό Μοντέλο Αναπηρίας

Το ιατρικό μοντέλο έκανε την εμφάνισή του ήδη από την αρχή του 20^{ου} αιώνα και αποτέλεσε σταθμό για την εννοιολογική θεώρηση της έννοιας της αναπηρίας, καθώς μέσα από αυτόν διαμορφώθηκαν και επηρεάστηκαν σε πολύ σημαντικό βαθμό τόσο οι κοινωνικές αντιλήψεις όσο και οι εκπαιδευτικές πρακτικές για την αναπηρία.

Σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο, η αναπηρία αποτελεί μια αντικειμενική πραγματικότητα και είναι αυθύπαρκτη. Ταυτόχρονα, η ύπαρξή της δεν είναι δυνατόν να διαμφισβητηθεί καθώς βασίζεται σε μια διαγνωστική περιγραφική διαδικασία, δηλαδή μέσα από την καταγραφή συγκεκριμένων ενδείξεων αλλά και συμπτωματολογίας. Τα αίτια επομένως οφείλουν να βασίζονται αποκλειστικά και μόνο σε βιολογικούς παράγοντες. Η αναπηρία καθιστά το άτομο παθητικό, γεγονός που το αναγκάζει να προσαρμόσει ολόκληρη τη ζωή του με βάση την κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Το ιατρικό μοντέλο, ταυτίζει την αναπηρία με την απώλεια αλλά και την όποια ψυχική ή και βιολογική δυσλειτουργία. Επομένως, σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, το άτομο χρήζει μόνο εξειδικευμένης ιατρικής παρέμβασης και μόνο από τους ειδικούς. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως το ιατρικό μοντέλο αναπηρίας ορίζει την ιατρική ως την μοναδική επιστήμη η οποία είναι ικανή να διαχειριστεί μια αναπηρία (Σούλης, 2013).

1.3.2 Το Κοινωνικό Μοντέλο Αναπηρίας

Το Κοινωνικό Μοντέλο Αναπηρίας αναπτύχθηκε με τη συμβολή του πεδίου της Κοινωνιολογίας και της Πολιτικής Επιστήμης. Στο πλαίσιο αυτό, η αναπηρία γίνεται αρχικά κατανοητή ως ένα φαινόμενο, το οποίο έχει κοινές αναφορές με το γυναικείο ζήτημα και τις

μειονότητες που υπάρχουν στην κοινωνία. Όπως επισημαίνει και η Μαυροπούλου (2007), αυτή η διερμηνευση του φαινομένου ήταν η αφετηρία, ώστε η Αναπηρία να μετατοπιστεί από το ιατρικό και θεραπευτικό πλαίσιο και την νοοτροπία της ασυλοποίησης. Αυτό σημαίνει πως η Αναπηρία δεν προσεγγίζεται πλέον ως ένα χαρακτηριστικό ή ένα πρόβλημα του ατόμου. Στο κοινωνικό ή και διαφορετικά οικοσυστημικό μοντέλο αναπηρίας, η ίδια η αναπηρία εξετάζεται μέσα από ένα γενικότερο πλαίσιο, μέσα από το κοινωνικό αλλά και περιβαλλοντικό πλαίσιο που χαρακτηρίζει ένα άτομο με αναπηρία. Σύμφωνα λοιπόν με αυτό το μοντέλο, η διαμόρφωση της αναπηρίας αλλά και ο προσδιορισμός αυτής έχει κοινωνικό υπόβαθρο, καθώς υποστηρίζει τη συνύπαρξη της φυσικής έννοιας με την κοινωνική δραστηριότητα. Το μοντέλο αυτό υποστηρίζει το γεγονός πως η αναπηρία αποτελείται από ένα σύνολο προβληματικών κοινωνικών καταστάσεων, κοινωνικών συνθηκών αλλά και κοινωνικών ιδεολογιών (Ortland, 2006), οι οποίες επιβάλλονται στο άτομο με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό του από τα κοινωνικά δικαιώματά του (Στασινός, 2020). Είναι αξιοσημείωτο πως στο πλαίσιο της κοινωνικής προσέγγισης, οι έννοιες «βλάβη» και «αναπηρία» διαχωρίζονται σημασιολογικά. Ειδικότερα, η βλάβη νοηματοδοτείται ως ένα είδος δυσλειτουργίας, ενώ η αναπηρία γίνεται αντιληπτή ως ένα φαινόμενο κατά το οποίο η ζωή του ατόμου περιορίζεται, αποκλείεται κοινωνικά, στερούμενο τα δικαιώματα πρόσβασής του, γεγονός που απορρέει από την μειωμένη κοινωνική μέριμνα και οργάνωση (Παναγιώτου, Τσιανίκα και Συμεωνίδου, 2012).

1.3.3 Το Πολυδιάστατο Μοντέλο Αναπηρίας

Αναφορικά με τα ποικίλα μοντέλα και προσεγγίσεις, ως προς το ζήτημα περί αναπηρίας, πολύ σημαντική συγχρόνως εδώ είναι και η περίπτωση του λεγόμενου πολυδιάστατου μοντέλου. Το τελευταίο στην ουσία συνδυάζει στοιχεία του ιατρικού και του κοινωνικού μοντέλου. Γενικότερα μάλιστα, εδώ και αρκετά χρόνια, η επιστημονική κοινότητα συγκλίνει σε μια πολυδιάστατη προσέγγιση της αναπηρίας, η οποία είναι συνδεδεμένη με την δομή και την λειτουργικότητα του ατόμου. Η εμφάνιση άλλωστε του πολυδιάστατου μοντέλου για την αναπηρία, επρόκειτο αφενός μεν να καλύψει την μονοδιάστατη προσέγγιση, η οποία είχε προκύψει μέσα από το ιατρικό μοντέλο για την αναπηρία, όσο όμως και την προσέγγιση του κοινωνικού μοντέλου, μέσα από το οποίο είχε αναδειχθεί μια πιο γενικού τύπου προσέγγιση. Μια προσέγγιση δηλαδή, με βάση την οποία η κοινωνία θεωρείται πως είναι αυτή που έχει την κύρια ευθύνη σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όσοι έχουν κάποια αναπηρία (Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, 2009).

Υπό το βάρος των παραπάνω στοιχείων δηλαδή, εδώ κάποιος αντιλαμβάνεται, πως πλέον η αναπηρία δεν αντιμετωπίζεται ούτε ως μια μορφή ατομικού και προσωπικού ζητήματος, αλλά ούτε επίσης κι ως «κοινωνική κατασκευή». Αυτό σημαίνει επίσης και το ότι εδώ υφίσταται, λόγω του πολυδιάστατου μοντέλου και ένας συνδυασμός των διαφόρων πολιτικών σε κοινωνικό επίπεδο με τις εξατομικευμένες παρεμβάσεις (Παναγιώτου, Τσιανίκα και Συμεωνίδου, 2012).

Το εν λόγω μοντέλο άλλωστε, αναγνωρίζει παράλληλα το ότι η ίδια η αναπηρία είναι ένα πολυδιάστατο μοντέλο και είναι δυνατόν συγχρόνως να αναγνωριστεί μέσα από ένα φάσμα εννοιών τριών διαστάσεων: σώμα, λειτουργία και δομή. Τα άτομα με αναπηρίες είναι αντιμετώπιζα με εμπόδια στην καθημερινή τους ζωή, εξαιτίας της δομής και των ιδεών που μπορεί να κυριαρχούν εντός της κοινωνίας. Μιας κοινωνίας που μπορεί σε μεγάλο βαθμό, να μην λαμβάνει υπόψη της, τις ιδιαίτερες δυσκολίες και προβλήματα που έχει να αντιμετωπίζει το άτομο με αναπηρίες. Ο σχεδιασμός εξάλλου διαφόρων καθημερινών πτυχών και δραστηριοτήτων εντός της κοινωνίας (σε πεδία, όπως η κίνηση στους δρόμους ή μέσα σε κτήρια, εγκαταστάσεις κλπ., οι ευκαιρίες στην εκπαίδευση ή αντίστοιχα, στην αγορά εργασίας κλπ.) μπορεί να είναι τέτοιος, ώστε να μην έχουν ληφθεί υπόψη τα ιδιαίτερα προβλήματα των ανθρώπων με αναπηρίες. Το μέγεθος του προβλήματος εδώ μάλιστα, μπορεί να εξαρτάται, εν πολλοίς, κι από το βαθμό αναπηρίας που μπορεί να έχει να αντιμετωπίσει κάποιος άνθρωπος (το πόσο βαριά είναι η κάθε περίπτωση δηλαδή). Όσο πιο βαριά είναι η μορφή αναπηρίας, τόσο ίσως μεγαλύτερο είναι αντίστοιχα και το επίπεδο ακαμψίας που εκφράζεται από την μεριά του κοινωνικού συνόλου, απέναντι σε τέτοια άτομα και στις ανάγκες τους. Αυτό σημαίνει δυστυχώς, ότι είναι ακόμα μεγαλύτερος και ο κίνδυνος του κοινωνικού αποκλεισμού απέναντι σε τέτοια άτομα (Παναγιώτου, Τσιανίκα και Συμεωνίδου, 2012).

2ο Κεφάλαιο: Η αναπηρία ανά τους αιώνες

2.1 Κατά την αρχαία Ελληνορωμαϊκή περίοδο

Η αρχαία ελληνορωμαϊκή περίοδος εκτείνεται από το 31π.Χ. μέχρι και το 330 μ.Χ., κατά την οποία μπορούμε να εντοπίσουμε διάφορες μορφές αναπηρίας, ωστόσο το μοντέλο για την κατανόηση και τη διαχείριση της αναπηρίας ήταν διαφορετικό, σε σχέση με τη σύγχρονη εποχή (Stiker, 2000; Vlahogiannis, 1998). Παρά το γεγονός πως στη διάρκεια της περιόδου, αναδείχθηκαν ανθρωπιστικά ιδεώδη, οι Ρωμαίοι είχαν υιοθετήσει τις αρνητικές στάσεις, που διατηρούσαν οι αρχαίοι Έλληνες απέναντι στα ζητήματα της αναπηρίας (Κουρτέση, 2013). Αξίζει να σημειωθεί πως το προσδόκιμο ζωής τότε έφτανε μέχρι τα 44 έτη για τους άντρες, ενώ για τις γυναίκες ο μέσος όρος δεν ξεπερνούσε τα 37 έτη. Οι βλάβες και οι δυσμορφίες που παρατηρούνταν στον πληθυσμό, ήταν αποτέλεσμα ασθενειών και τραυματισμών, οι οποίοι συνδέονται κυρίως με τη συχνότητα διεξαγωγής πολεμικών συγκρούσεων. Άλλες αιτίες περιλαμβάνουν τις ανθυγιεινές διατροφικές συνήθειες και την μειωμένη φροντίδα κατά την προγεννητική περίοδο (Braddock & Parish, 2019). Οι ενδημικές αναπηρίες επιδέχονταν διαφορετικές ερμηνείες από τους σύγχρονους της περιόδου. Σύμφωνα με την Garland (2010), το δίπολο ανάμεσα στο φυσιολογικό και μη φυσιολογικό καθοριζόταν από τα μάτια του θεατή, δηλαδή νοηματοδοτούνταν υποκειμενικά.

Ειδικότερα, επικρατούσε η αντίληψη πως τα βρέφη, τα οποία από τη γέννησή τους, έφεραν δυσμορφίες, αποκρυσταλλώνει την θεϊκή δυσαρέσκεια απέναντι στους γονείς. Στο έργο του Πλούταρχου *Περί Παίδων* αναφέρεται πως τα προβλήματα σε σωματικό και ψυχικό επίπεδο που διατρέχουν τα άτομα, απορρέουν από τις αρνητικές συνήθειες του πατέρα και συγκεκριμένα, τον αλκοολισμό του (Κουρτέση, 2013). Μάλιστα ήταν πολύ συχνό το φαινόμενο της βρεφοκτονίας και συγκεκριμένα προέβαιναν σε στραγγαλισμούς, κατά τους κλασικούς ρωμαϊκούς χρόνους. Άλλες φορές, εγκατέλειπαν τα ανάπηρα βρέφη σε ερημικά σημεία, ενώ άλλες φορές τα πετούσαν στον Τίβερη. Ο φιλόσοφος Φίλωνας ήταν από τους πρώτους που εξέφρασε την έντονη αντίθεσή του σε αυτά φαινόμενα βρεφοκτονίας (Κουρουμπλής, 2000). Επίσης, τα ανάπηρα άτομα, όπως αναφέρεται στα *Ρωμαϊκά* του Πλούταρχου, δεν λάμβαναν κάποια ιδιαίτερη φροντίδα και μάλιστα αποτελούσαν παίγνιο της κοινωνίας, από την οποία και αποκλείονταν. Μάλιστα, υπήρχε απαγόρευση για τη συμμετοχή των εν λόγω ατόμων στις ιεροτελεστίες, αφού δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις περί καθαρότητας και σωματικής ακεραιότητας. Τέλος, τα άτομα με νοητική αναπηρία καθώς και με σωματικές δυσπλασίες, όπως ήταν οι νάνοι, χρησίμευαν στο χώρο των ανακτόρων ως γελωτοποιοί ή ήταν διασκεδαστές σε συμπόσια και σε δημόσια θεάματα (Κουρτέση, 2013).

2.2 Στη Βυζαντινή εποχή

Οι κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις σχετικά με το ζήτημα της αναπηρίας μετατοπίστηκαν κυρίως μετά την εμφάνιση και διάδοση του Χριστιανισμού. Η συμβολή των Πατέρων της Εκκλησίας ήταν σπουδαία και καθοριστική, αφού οργάνωναν διάφορα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Η μετατόπιση αυτή ενισχυόταν από τα συχνά κηρύγματα για φιλανθρωπία και αγάπη, με αποτέλεσμα τα ανάπηρα άτομα να προστατεύονται και να δέχονται περίθαλψη από τον κόσμο. Τα φιλανθρωπικά ιδρύματα ιδρύονταν από την Εκκλησία, ωστόσο και η Πολιτεία αναλάμβανε το έργο προστασίας των «ενδεών αδερφών», δηλαδή των αναπήρων, των ορφανών, των υπερηλίκων, και γενικότερα όλων των ομάδων με ευαλωτότητα. Όσοι κατάφερναν να έχουν πρόσβαση σε αυτά τα ιδρύματα, κάλυπταν βασικές βιολογικές και υλικές ανάγκες διαβίωσης. Ωστόσο, επειδή παρέμεναν έγκλειστοι μέχρι και τον θάνατό τους, δεν ενσωματώνονταν στην κοινωνία (Κουρτέση, 2013). Έτσι, η αναπηρία είναι μία κατάσταση που αξίζει τον οίκτο και τη συμπόνοια, αφού τα άτομα δοκιμάζονται από τον Θεό και είναι κακότυχα. Κεντρική φιγούρα σε αυτές τις ενέργειες πρόνοιας αποτελεί ο Μέγας Βασίλειος, ο οποίος αποτέλεσε πρότυπο μίμησης για τους Βυζάντιους εκκλησιαστικούς για πολλούς αιώνες.

Είναι επίσης εδώ χαρακτηριστικό, εν τω μεταξύ, και το ότι και στους κύκλους της ίδιας της ανώτατης πολιτικής εξουσίας του βυζαντινού κόσμου, με άλλα λόγια, στους κύκλους των αυτοκρατόρων του βυζαντινού κόσμου, δεν έπαυαν να υφίστανται αρκετές περιπτώσεις ατόμων, τα οποία έπασχαν από διάφορες μορφές αναπηριών (Laes C., 2019). Σίγουρα, οι άνθρωποι στην εποχή του Βυζαντίου κατανοούσαν απόλυτα πως τα πράγματα θα μπορούσαν να πάνε στραβά αναφορικά με τη σωματική και ψυχική υγεία και ότι σε ορισμένες περιπτώσεις μια τέτοια κατάσταση ήταν μόνιμη και/ή ανίατη. Συνολικά, η αναπηρία χρησιμοποιήθηκε πολύ περισσότερο ad hoc , ως μια όχι και τόσο καλά οριοθετημένη κατηγορία. Αυτό γινόταν, είτε για να προκαλέσει οίκτο, είτε για να μειωθεί ένας πολιτικός αντίπαλος, είτε για να εκφραστεί από την άλλη μεριά μια θεοσεβής εκδίκηση. Μπορεί όμως παράλληλα να λειτουργούσε και σαν ένα εργαλείο για την υπόδειξη του στοιχείου της αγιότητας ή για να σηματοδοτήσει θαύματα. Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί απλώς να λειτουργούσε ως κίνητρο, ώστε να υπάρξει έτσι κοροϊδία εις βάρος κάποιου ατόμου, πόσο δε εις βάρος ενός ατόμου με κάποια πολιτική εξουσία και αξίωμα (όπως ο ίδιος ο αυτοκράτορας) (Laes C., 2019).

Επίσης, πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του τον ίδιο τον ιδεολογικό χαρακτήρα της βυζαντινής αυτοκρατορικής εξουσίας. Ο αυτοκρατορικός τίτλος συνδέθηκε άρρηκτα με την απόλυτη

εξουσία (αυτοκράτορας), με βάση θρησκευτικούς λόγους. Αυτό που νομιμοποίησε τον αυτοκράτορα ήταν η εκλογή του από τον Θεό – μια σύνδεση μεταξύ του κοσμικού και του θείου που προφανώς αμφισβητήθηκε στην περίπτωση των αγώνων για τη διαδοχή. Ταυτόχρονα, μόνο η λαϊκή συναίνεση θα μπορούσε να εξουσιοδοτήσει την κατανομή της εξουσίας (έτσι ο Καλδέλλης κάνει λόγο για ρωμαϊκή διάσταση του Βυζαντίου, όπως αναφέρεται στα ιδανικά και τους θεσμούς της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας) (Laes C., 2019).

Η βυζαντινή αυτοκρατορία έγινε διάσημη για τις μακροχρόνιες δυναστείες της, αλλά αυτή η δυναστική αρχή καθιερώθηκε σιγά σιγά και 31 σφετεριστές σε μια περίοδο χιλιάδων ετών αποδεικνύουν ότι η αυτοκρατορική εξουσία δεν θα μπορούσε ποτέ να θεωρηθεί δεδομένη. Η λαμπρότητα και η πολυτέλεια της Βυζαντινής Αυλής ήταν πάντα κάτι που αντιμετώπιζαν με δέος και θαυμασμό οι σύγχρονοι συγγραφείς. Αυτή η ιδεολογία περί προσέγγισης του θεσμού του αυτοκράτορα είχε πολλά κοινά με την ύστερη Ρωμαϊκή κυριαρχία, η οποία ξεκίνησε με τη βασιλεία του Διοκλητιανού και η οποία είχε ήδη πολλά στοιχεία αυταρχισμού και λατρείας του αυτοκράτορα σε αυτήν (Laes C., 2019).

Εν γένει, είναι χαρακτηριστικό πως οι διάφορες βυζαντινές αφηγηματικές και εικονογραφικές πηγές προσφέρουν πλούσιο και ποικίλο υλικό για τη διερεύνηση της ιστορίας των ατόμων με αναπηρία στην περίοδο από τον τέταρτο έως τον δέκατο πέμπτο αιώνα, δηλαδή τα 1.100 χρόνια που καλύπτουν την ύπαρξη της ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (330–1453). Χωρίς αμφιβολία, ως αποτέλεσμα της επιρροής που άσκησε ο Χριστιανισμός στα ήθη, τις νοοτροπίες και τους θεσμούς, οι βυζαντινοί συγγραφείς και καλλιτέχνες αμελούσαν λιγότερο αυτή την κατηγορία ευάλωτων ανθρώπων από ότι οι Έλληνες και Ρωμαίοι προκάτοχοί τους. Πρώτον, οι ταλαίπωροι που αναζητούν θεραπεία φιγουράρουν σε περίοπτη θέση σε συλλογές θαυμάτων, σε αφηγήσεις θαυμάτων που περιλαμβάνονται στις βιογραφίες αγίων και, σε μικρότερο βαθμό, σε ιστορίες εποικοδομήσεως, σε όλα τα υποείδη της γενικής κατηγορίας της αγιογραφίας (Efthymiadis, 2016).

2.3 Στο Μεσαίωνα

Όπως και στη Βυζαντινή αυτοκρατορία, έτσι και στη μεσαιωνική Δύση, οι αρμόδιοι φορείς προκειμένου για την οργάνωση και παροχή προνοιακών πολιτικών ήταν οι Εκκλησίες. Ωστόσο, συμμετείχαν στις πολιτικές αυτές και οι Συντεχνίες, ιδίως μέχρι τον 14ο αιώνα. Στην περίοδο αυτή, οι ανάπηροι αποτελούσαν αντικείμενο εκμετάλλευσης και θεωρούνταν αναθεματισμένοι, καταραμένοι από το Θεό και κατά συνέπεια και από τους ανθρώπους. Μάλιστα, λόγω της φτώχειας και της ένδειας στην μεσαιωνική κοινωνία, οι περισσότεροι δεν

είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν τη δυσβάσταχτη φορολογία και οδηγούνταν στην επαιτεία, περιπλανώμενοι στους δρόμους. Οι φτωχοί, ως μέρος της φυσικής τάξης, αποτελούσαν τον αποδιοπομπαίο τράγο για όλα τα δεινά της κοινωνίας, και για αυτό το λόγο όταν ένας ανάπηρος επαιτούσε, δε στιγματιζόταν για την κατάστασή του, αφού επισκιαζόταν από το στερεότυπο της φτώχειας του (Braddock & Parish, 2019). Αξίζει πάντως να σημειωθεί πως το 1348, στη διάρκεια της Μαύρης Πανούκλας, που έπληξε την Ευρώπη, σε ορισμένες περιοχές της Γαλλίας κατηγορούσαν τους *φτωχούς* (*pauperes*) και τους *σακάτηδες* (*truncati*) και τους καταδίωκαν (Le Goff, 1993).

Ακόμα και οι *τρελοί*, ενοχλούσαν τους πολίτες, οι οποίοι απαλλάσσονταν από την παρουσία τους, διώχνοντας τους έξω από τα τείχη της πόλης και εξορίζοντας τους σε φουκωικές *ετεροτοπίες* (Στασινός, 2020). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Le Goff (1993), οι στάσεις ήταν αμφιλεγόμενες, αφού ένας νοητικά ανάπηρος γελωτοποιός στην αυλή του βασιλιά, αν ήταν εμπνευσμένος, μπορούσε να γίνει σύμβουλος του. Οι *μανιακοί* και *φρενιτικοί*, για την μεσαιωνική κοινωνία, ήταν μεν άρρωστοι, ωστόσο μπορούσαν να θεραπευτούν μέσα σε ειδικά νοσοκομεία. Η παραξενιά επίσης των *μελαγχολικών* αποδίδεται στα κακά σωματικά υγρά και χρειάζονται ιερέα και όχι γιατρό.

Στο πλαίσιο της προνοιακής πολιτικής από την Εκκλησία, όσοι ανάπηροι και άρρωστοι κατάφερναν να έχουν ένα κρεβάτι σε νοσοκομείο, η νοσηλεία τους ήταν βραχύβια, ενώ προσφερόταν σε αυτούς τροφή σποραδικά. Φυσικά, τα νοσοκομεία βρίσκονταν μακριά από την πόλη, σε γεφύρια και πλαγιές, δηλαδή από εκεί που περνάνε οι περιπλανώμενοι. Στα λεγόμενα λεπροκομεία, μάλιστα, επιτρεπόταν η κατασκευή παρεκκλησίων και νεκροταφείων, για να δημιουργήσουν κλειστούς κόσμους, από τους οποίους έβγαιναν οι λεπροί έξω, φορώντας κρόταλα που έκαναν θόρυβο, για να προειδοποιήσουν τους υγιείς (Στασινός, 2020; Le Goff, 1993). Άλλες πρακτικές επίσης απέναντι στους αναπήρους περιελάμβαναν τον ξυλοδαρμό, αφού πιστευόταν ότι ευθύνονται για την κατάστασή τους (Κουρουμπλής, 2000).

Αξίζει να σημειωθεί πως κατά την περίοδο που εξετάζεται, στο δυτικό χώρο η κώφωση, οι ψυχικές αναπηρίες και η επιληψία δαιμονοποιούνταν κυριολεκτικά και αντιμετωπίζονταν είτε με κατηγορίες περί μαγείας και διώξεις, είτε με την τέλεση μαγικών πρακτικών για να εξορκίσουν τον δαίμονα που εγκλωβίστηκε στο άτομο και συνεπώς να θεραπευθεί (Braddock & Parish, 2019; Le Goff, 1993). Σχετικά μάλιστα με τους επιληπτικούς, επικρατούσε η πεποίθηση πως το αίμα απαγχονισμένου και συνεπώς αμαρτωλού, επειδή είναι ακόμα ζεστό, λόγω της αγωνίας του θανάτου, θα μπορούσε να παλέψει και εν τέλει να θεραπεύσει το ασθενές επιληπτικό αίμα (Κουρουμπλής, 2000).

2.4 Στη Σημερινή εποχή

Είναι αλήθεια, πως στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα είχαν σημειωθεί αρκετές και σημαντικές αλλαγές στην αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία. Οι αλλαγές που σημειώθηκαν επρόκειτο να είναι συνδεδεμένες αφενός μεν με το θέμα των διαφόρων αντιλήψεων, κοινωνικών στάσεων και ιδεών, ως προς τα θέματα περί ισότητας, κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής δικαιοσύνης όσο και με ζητήματα περί αναπηρίας. Οι σχετικές αλλαγές, την ίδια στιγμή, είναι χαρακτηριστικό, πως είχαν να κάνουν και με το επίπεδο της ψυχολογίας, όσο όμως επίσης και με τις διάφορες κρατικές πολιτικές, αλλά και της κυβερνητικές αποφάσεις ή αντίστοιχα τις διακρατικές συμφωνίες, αναφορικά με το θέμα της στάσης προς τα άτομα με αναπηρίες σε παγκόσμια κλίμακα. Σημαντικό ρόλο σε όλη αυτήν την εξέλιξη συγχρόνως, είχε παίξει το λεγόμενο αναπηρικό κίνημα που άρχισε να αναπτύσσεται από τη δεκαετία του 1960 και μετά και με το οποίο το σχετικό θέμα επρόκειτο να τοποθετηθεί σε ένα νέο πλαίσιο.

Στην ουσία εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα παγκόσμιο κοινωνικό και ακτιβιστικό κίνημα, το οποίο έχει παράλληλα ως στόχο του το να εξασφαλίσει ίσες ευκαιρίες και δικαιώματα για όλα τα άτομα που έχουν κάποια αναπηρία (Groce N.E., 2018: 724 -725). Μάλιστα, είναι ενδεικτικό, πως αυτό το κίνημα αποτελείται από οργανώσεις ακτιβιστών αναπηρίας, γνωστές και ως υποστηρικτές της αναπηρίας, σε όλο τον κόσμο που εργάζονται μαζί με παρόμοιους στόχους και απαιτήσεις, όπως: προσβασιμότητα και ασφάλεια στην αρχιτεκτονική, τις μεταφορές και το φυσικό περιβάλλον, ίσες ευκαιρίες στην ανεξάρτητη διαβίωση, ισότητα στην απασχόληση, εκπαίδευση και στέγαση και ελευθερία από διακρίσεις, κατάχρηση, παραμέληση και από άλλες παραβιάσεις δικαιωμάτων. Οι ακτιβιστές για την αναπηρία εργάζονται για να σπάσουν τα θεσμικά, φυσικά και κοινωνικά εμπόδια που εμποδίζουν τα άτομα με αναπηρία να ζήσουν τη ζωή τους όπως όλοι οι άλλοι πολίτες (Bagenston S., 2009).

Τα δικαιώματα αναπηρίας είναι πολύπλοκα επειδή υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους ένα άτομο με αναπηρία μπορεί να παραβιαστεί τα δικαιώματά του σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά, πολιτιστικά και νομικά πλαίσια. Για παράδειγμα, στη σύγχρονη εποχή, ένα κοινό εμπόδιο που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία αφορά την απασχόληση. Συγκεκριμένα, οι εργοδότες είναι συχνά απρόθυμοι ή ανίκανοι να παράσχουν τις απαραίτητες διευκολύνσεις για να επιτρέψουν στα άτομα με αναπηρία να εκτελούν αποτελεσματικά τις εργασιακές τους λειτουργίες (Balcazar, et al., 1998).

Κατά τη συζήτηση για τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, οι ακτιβιστές αναπηρίας σημειώνουν ότι οι λύσεις περιλαμβάνουν άτομα με αναπηρία ως ενεργούς συμμετέχοντες, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό. Υπάρχουν τρέχοντα συστήματα που περιλαμβάνουν

συμμετοχή τρίτων, όπως η ψυχική αποκατάσταση και η νομική υποστήριξη, αλλά λίγες από αυτές τις μεθόδους περιλαμβάνουν την ενδυνάμωση αυτής της ομάδας να είναι αυτόνομη (Freeman M., 1999).

Στη σημερινή εποχή, εν γένει, σε σύγκριση με παλαιότερες εποχές και αιώνες, θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος το ότι υφίσταται η τάση για μια καλύτερη στάση και συμπεριφορά καταρχάς εκ μέρους των διαφόρων κρατικών αρχών απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Αυτό το στοιχείο, σε κάποιο βαθμό αποτυπώνεται, για παράδειγμα, μέσα από την ανάπτυξη διαφόρων μηχανισμών και μέσων, σε διάφορες πτυχές και τομείς υπηρεσιών και με τα οποία επιδιώκεται, την ίδια στιγμή, η ισότιμη ένταξη και συμμετοχή των ανθρώπων με αναπηρίες στις διάφορες καθημερινές δραστηριότητες της σύγχρονης κοινωνίας (Turparevska, Santibáñez & Solabarieta, 2020).

Αυτό, από την άλλη μεριά, σαφέστατα δεν σημαίνει όμως εδώ και το ότι ακόμα και σήμερα δεν παύουν να υφίστανται προβλήματα και διακρίσεις (ίσως όχι βέβαια στο βαθμό που μπορεί να υπήρχαν σε παλαιότερες εποχές και κοινωνίες) εις βάρος των ατόμων με αναπηρίες. Ο αποκλεισμός των ατόμων με αναπηρία προήλθε από την πεποίθηση ότι το να έχεις αναπηρία σε κάνει κατώτερο, αναφορικά με την αντιμετώπιση σε καθημερινό επίπεδο ενός πλήθους διαφόρων αναγκών που μπορεί να θεωρούνται απλές για τους άλλους ανθρώπους. Κάποιος εδώ ίσως θα μπορούσε να θεωρήσει, πως από μια άποψη, αυτή η δήλωση ακούγεται ενθαρρυντική, καθώς φαίνεται να αναδεικνύεται ταυτόχρονα το υποκείμενο μήνυμα ότι εναπόκειται σε ένα άτομο με αναπηρία να αλλάξει εάν θέλει να είναι μέρος της κοινωνίας (Gibilisco P., 2011: 53).

Εμπόδια συμπεριφοράς δημιουργούνται από άτομα που μπορούν να δουν μόνο την αναπηρία και όχι το άτομο με αναπηρία. Στη χειρότερη περίπτωση, η πίστη στο στίγμα που συνδέεται με την αναπηρία μπορεί να οδηγήσει σε εκφοβισμό, απομόνωση και ακόμη και βία. Από την άλλη πλευρά είναι αλήθεια εδώ και το ότι πολλοί άνθρωποι μπορούν να πατρνάρουν τα άτομα με αναπηρία σε απίστευτο βαθμό, με γνώμονα να προβάλλουν ένα είδος κοινωνικής ευαισθησίας, με την οποία όμως έχουν ως απώτερο στόχο τους το να προβάλλουν εν τέλει τους εαυτούς τους. Αν και αυτή η πεποίθηση δεν έχει πάντα μια κακόβουλη πρόθεση, τα άτομα με αναπηρία είναι αδιανόητο να χρησιμοποιούνται προκειμένου, να κάνουν τους άλλους να αισθάνονται καλά. Το να είσαι συγκαταβατικός μπορεί να προκαλέσει εξίσου μεγάλη ζημιά με το να είσαι σκόπιμα πληγωμένος (Barton L., 2018: 219).

3ο Κεφάλαιο: Αναπηρία και Κοινωνικός αποκλεισμός

3.1 Ορισμός Κοινωνικού Αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια αμφισβητούμενη έννοια που έχει διαφορετικές ερμηνείες. Οι ορισμοί του κοινωνικού αποκλεισμού ποικίλλουν και αρκετά συχνά επικεντρώνονται σε ομάδες, οι οποίες βρίσκονται σε κίνδυνο να αποκλειστούν, στον καθορισμό των ατόμων, τα οποία αποκλείονται, στα προβλήματα, τα οποία συνδέονται με τον αποκλεισμό και στις εμπλεκόμενες διαδικασίες ή τους εμπλεκόμενους φορείς (Tuparevska, Santibáñez & Solabarrieta, 2020).

Πέρα όμως από την διάσταση της πρόσβασης σε κοινωνικά δικαιώματα, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι δυνατόν να προσδιορίζεται ως η σχέση, η οποία αναπτύσσεται ανάμεσα στο άτομο με τους κρατικούς θεσμούς, τους μηχανισμούς παραγωγής και διανομής των πόρων στο σύγχρονο δυτικό κόσμο, την αγορά εργασίας, την οικογένεια και την Κοινότητα στην οποία ανήκει (Καβουνίδα, 2005). Έτσι, από την σκοπιά του πεδίου της Κοινωνιολογίας, ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» περιγράφει τα φαινόμενα κατά τα οποία τα άτομα ή κοινωνικές ομάδες στερούνται το δικαίωμα της ίσης πρόσβασης σε υπηρεσίες και απορρέει από την άρνηση της κυρίαρχης ιδεολογίας να παράσχει ίσες ευκαιρίες. Η διάρθρωση της κοινωνίας και η φτωχοποίηση οδηγούν τα υπάλληλα στρώματα στην περιθωριοποίηση, αφού δε διαθέτουν τους απαραίτητους υλικούς και κοινωνικούς πόρους, με αποτέλεσμα να αποκλείονται από τον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας (Παπουτσή, 2012).

Παρά το γεγονός πως η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού συγγέεται συχνά με τον όρο της φτώχειας, αξίζει να αναφερθεί πως αποτελούν δυο διαφορετικές έννοιες και μάλιστα η πρώτη είναι περισσότερο πολυδιάστατη και πολύπλευρη από τη δεύτερη, η οποία είναι περισσότερο συγκεκριμένη και καθόλου επεξηγηματική αναφορικά με τις κοινωνικές διεργασίες. Έτσι, βλέπουμε πως στην περίπτωση του κοινωνικού αποκλεισμού δίδεται έμφαση στον πολυδιάστατο χαρακτήρα όλων εκείνων των μηχανισμών, των διαδικασιών, οι οποίες συντελούνται και οδηγούν στην περιθωριοποίηση των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων και προφανώς στην αποστέρηση πρόσβασης, ως απόρροια του εν λόγω φαινομένου (Αμίτσης, 2011).

Η φτώχεια είναι συνδεμένη άρρηκτα με κάτι πολύ συγκεκριμένο, καθώς παραπέμπει αποκλειστικά στην εισοδηματική διάσταση ή στα προβλήματα, τα οποία αφορούν στον τομέα της απασχόλησης, ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός εννοιολογικά αποτελεί μία ομπρέλα, η οποία καλύπτει όχι μόνο τα εισοδηματικά προβλήματα, αλλά και σε εκείνα τα προβλήματα

που αντιμετωπίζουν τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες στους τομείς της στέγασης, της εκπαίδευσης, της υγείας και των υπηρεσιών (Καβουνίδη, 2005).

3.2 Τα χαρακτηριστικά του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός εννοιολογικά περιέχει τη *δυναμική*, καθώς οι αποστερήσεις που βιώνουν τα άτομα προκύπτουν από τους κρατικούς και θεσμικούς μηχανισμούς, χωρίς να μετακυλίνουν οι ευθύνες στα ίδια τα άτομα, δηλαδή δεν αποδίδονται σε προσωπικές αποτυχίες ή την ανικανότητα των ατόμων (Καβουνίδη, 2005). Ταυτόχρονα, αναγνωρίζεται πως ο αποκλεισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος και ενισχύεται από τις ανεπάρκειες και τις ελλείψεις των πολιτικών που εφαρμόζονται καθώς και από τις υπηρεσίες, που παρέχονται. Συνεπώς, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι δυνατόν να *τροποποιηθεί* και να εξαλειφθεί, εφόσον οι πολιτικές απέναντι σε συγκεκριμένες ομάδες αλλάξουν (Αμίτσης, 2011; Καβουνίδη, 2005). Ακόμα, ένα χαρακτηριστικό που διέπει την κατάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η *αποστέρηση* τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ο αποκλεισμός γενικότερα αποτελεί μία έννοια, η οποία υπαινίσσεται πως υφίστανται περιορισμοί στην πρόσβαση, είτε αυτοί επιβάλλονται εκούσια είτε δημιουργούνται ακούσια. Συνδέεται με όλες εκείνες τις δραστηριότητες, οι οποίες αφορούν στο σώμα της κοινωνίας, δηλαδή τα μέλη της. Ειδικότερα, όταν το άτομο ή τα μέλη μίας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας αδυνατούν να υλοποιήσουν τα δικαιώματά τους ή επιλέγουν να μην τα υλοποιήσουν, ως απόρροια προγενέστερων αποκλεισμών από την εκπαίδευση ή την πληροφόρηση, τότε θεωρείται πως αντιμετωπίζουν τον αποκλεισμό (Κυρίδης, 2014; Ανδριοπούλου, Παπαδόπουλος, Τσάκλογλου, 2013). Η αδυναμία πρόσβασης και η αποστέρηση επηρεάζουν και άλλους τομείς της ζωής του ανάπηρου ατόμου, όπως είναι οι σχέσεις με το οικείο και ευρύ κοινωνικό περιβάλλον. Για αυτό το λόγο, ένα ακόμα χαρακτηριστικό του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η *διάρρηξη των κοινωνικών δεσμών*, η οποία συνεπάγεται την μη συμμετοχή στα κοινά και αδυναμία για ενσωμάτωση (Ανδριοπούλου, κ.ά., 2013).

4^ο Κεφάλαιο: Η σχέση των θρησκειών με την αναπηρία

Διαχρονικά και στην διάρκεια πολλών χιλιετιών, είναι χαρακτηριστικό, πως είχε αναπτυχθεί ένα πλέγμα συγκεκριμένων ιδεών και προσεγγίσεων εκ μέρους διαφόρων θρησκευτικών συστημάτων, αναφορικά με το φαινόμενο της αναπηρίας. Για παράδειγμα, όπως και με τον Βουδισμό, οι Ινδουιστές πιστεύουν επίσης ότι η αναπηρία προκαλείται από αρνητικό κάρμα, αλλά αυτό δεν επιβάλλεται από μια εξωτερική τιμωρητική δύναμη ή από τον Θεό. Ο Ινδουισμός βλέπει επίσης τις φιλανθρωπικές ενέργειες, όπως η παροχή χρημάτων σε όσους έχουν ανάγκη, ως μια θετική ενέργεια που θα βοηθήσει στην οικοδόμηση του καλού κάρμα ενός ατόμου για την επόμενη ζωή του (Lang R., 2001).

Αν και η αναπηρία μπορεί να αντιμετωπιστεί ως κάτι που είναι πολύ ντροπιαστικό κοινωνικά, με ορισμένες οικογένειες να περιορίζουν τα μέλη της οικογένειας με αναπηρία στο σπίτι, ο Ινδουισμός ορίζει ότι είναι καθήκον όλων των ατόμων χωρίς αναπηρία να φροντίζουν τα άτομα με αναπηρία και να προσφέρουν φιλανθρωπία σε αυτά. Στην κοινωνία, τα άτομα με αναπηρία μπορούν επίσης να λυπούνται για την κατάστασή τους (Lang R., 2001). Αυτό το είδος καθήκοντος μάλιστα, είναι επίσης και κάτι που προβάλλεται και προέρχεται μέσα από την ίδια την διδασκαλία του Ινδουισμού περί Κάρμα, με άλλα λόγια, περί μιας προκαθορισμένης μοίρας και πορείας της ζωής του κάθε ανθρώπου.

Μια παράμετρος εδώ που συνιστά επίσης κεντρική συνισταμένη, ως προς την ινδουιστική θρησκευτική κοσμοθεωρία, είναι το ότι η ίδια η ανθρώπινη ζωή περνάει μέσα από τέσσερα στάδια. Το πρώτο είναι αυτό της μαθητείας, όπου ο άνθρωπος μαθαίνει για τη ζωή ενώ το δεύτερο είναι αυτό της δραστηριοποίησης και της ενεργητικότητας. Υπάρχει ένα τρίτο στάδιο που είναι συνυφασμένο με την απόσυρση πλέον ενός ανθρώπου, ενώ υπάρχει κι ένα τελευταίο, τέταρτο στάδιο, το οποίο ονομάζεται παραίτηση (Kaur S., & Arora N., 2019).

Σε κάθε περίπτωση, μέσα από όλα αυτά τα στάδια, είναι ενδεικτικό πως υφίσταται η απόκτηση διδαγμάτων για έναν άνθρωπο. Μεταξύ αυτών των διδαγμάτων όμως, περιλαμβάνεται συγχρόνως και το στοιχείο της μάθησης της κατανόησης και του πόνου. Ο πόνος και τα βάσανα, εν γένει, αποτελούν ένα αρκετά σημαντικό γνώρισμα στη φιλοσοφία του Ινδουισμού και εδώ φυσικά περιλαμβάνεται και το στοιχείο αναφορικά με το ζήτημα των αναπηριών. Οι τελευταίες, με άλλα λόγια, αντιμετωπίζονται ως ένα εργαλείο μέσα από το οποίο, ακριβώς εξαιτίας της ύπαρξης του πόνου, εν τέλει οι άνθρωποι μπορεί να οδηγηθούν σε αυτό που στα πλαίσια του Ινδουισμού είναι γνωστό ως «μόζα» με άλλα λόγια, «απελευθέρωση» (Kaur S., & Arora N., 2019).

Επιπλέον, από αιώνες, η αναπηρία θεωρούνταν επίσης κακό στην ινδουιστική μυθολογία. Θα μπορούσε να είναι καλά απεικονίζεται μέσα από τους διάφορους χαρακτήρες στα έπη της Ραμαγιάνα και της Μαχαμπαράτα ότι αυτοί που ήταν ανάπηροι ή είχαν οποιασδήποτε μορφής σωματική ανικανότητα, συνήθως είχαν έρθει αντιμέτωποι με αρνητικές καταστάσεις στοιχείο που επηρέαζε το βίο τους. Επιπλέον, οι ανάπηροι απορρίφθηκαν επίσης ως διάδοχοι του θρόνου, και αυτό το στοιχείο μάλιστα, αναφέρεται σαφώς στο έπος Mahabharata, σε εκείνη την ιστορία, όπου ο μυθικός Dhitarashtra δεν μπόρεσε να ενθρονιστεί ως βασιλιάς λόγω της τυφλότητάς του, παρά την εκπαίδευση για να αποκτήσει την βασιλική εξουσία και που είχε λάβει ήδη ακόμα από την παιδική του ηλικία. Στη θέση του εν λόγω μυθικού ατόμου ο Pandu, ο μικρότερος θετός αδελφός του έγινε τελικά βασιλιάς, παρόλο που στην πραγματικότητα είχε εκπαιδευτεί για να είναι αρχηγός του στρατού. Αν και, ο ίδιος ο Dhitarashtra έγινε βασιλιάς μετά το θάνατο του Pandu, εντούτοις όμως, η ιστορία του θα μπορούσε να θεωρηθεί πως αποτελούσε ένα παράδειγμα διακρίσεων εις βάρος ενός ατόμου με αναπηρία (Jha M., 2016).

Αναλύοντας περισσότερο το όλο θέμα, μπορούμε να διαπιστώσουμε, πως διαχρονικά η ινδουιστική κοινωνία έχει μια παράδοση που βασίζεται σε ένα κοινό οικογενειακό σύστημα, το οποίο διοικείται από ορισμένες αξίες και αρχές, όπου υφίσταται ο σεβασμός προς τους ηλικιωμένους και τους άρρωστους ενώ επίσης και τα άτομα με σωματική αναπηρία αντιμετωπίζονται συνήθως επίσης με κάποιο σεβασμό. Αυτό βέβαια, πρέπει να τονιστεί, σε αυτό το σημείο, πως διαχρονικά δεν ήταν και δεν είναι κάτι το απόλυτο, δεδομένου, ότι ακόμα και ως τις μέρες μας εν μέρει δεν παύουν και οι περιπτώσεις διακρίσεων και μιας σχετικής αδιαφορίας προς τα άτομα με αναπηρίες (Kaur S., & Arora N., 2019).

Από την άλλη μεριά, στο Ισλάμ, η αιτία της αναπηρίας δεν αποδίδεται σε αδικήματα από το άτομο με αναπηρία ή από τους γονείς του. Το Ισλάμ βλέπει την αναπηρία ως πρόκληση που θέτει ο Αλλάχ. Το Κοράνι προτρέπει τους ανθρώπους να αντιμετωπίζουν τα άτομα με διανοητική αναπηρία με καλοσύνη και να προστατεύουν τα άτομα με αναπηρίες. Ο Μωάμεθ φαίνεται να αντιμετωπίζει τα άτομα με αναπηρία με σεβασμό (Al Aoufi H., et al., 2012: 205 - 219).

Ήδη ακόμα και από την εποχή του πρώιμου Ισλάμ είναι ενδεικτικό, πως είχε προβλεφθεί η παροχή βοήθειας και προς τους ανάπηρους. Κάτι τέτοιο ήταν άρρηκτα

συνδεδεμένο ειδικότερα με το θεσμό του λεγόμενου ζακάτ, με άλλα λόγια, της διαδικασίας της ελεημοσύνης που μάλιστα αποτελεί και έναν από τους βασικούς πυλώνες του Ισλάμ. Εξάλλου και στις μέρες μας στην Σαουδική Αραβία, υπάρχει έντονη εστίαση στην ισότητα για παιδιά και ενήλικες με ειδικές ανάγκες, η οποία βασίζεται στις απόψεις του Ισλάμ για την αναπηρία. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια πως και στις διάφορες ισλαμικές κοινωνίες δεν υφίσταται πολλές φορές το στοιχείο της ντροπής εκ μέρους διαφόρων οικογενειών για την παρουσία στους κόλπους τους μελών τους με αναπηρίες, με αποτέλεσμα να μην τους επιτρέπουν καν να πηγαίνουν σε τζαμί ή να συμμετέχουν σε γιορτές του Ισλάμ (Al Aoufi H., et al., 2012: 205 -219).

Όπως και η ιουδοχριστιανική πεποίθηση, έτσι και το Ισλάμ συνδέει το άτομο με αναπηρία με τον Θεό αλλά έχει εντελώς διαφορετική στάση για να το συλλάβει. Ωστόσο, η προηγούμενη πεποίθηση αντιλαμβάνεται την αναπηρία κυρίως ως τιμωρία από τον Θεό, ενώ το Ισλάμ το αντιλαμβάνεται ως ευλογία που προσφέρει ο Θεός, και την οποία αξίζει να υποστεί το ανθρώπινο ον (Watters 2010). Το Κοράνι έχει θεωρήσει την αναπηρία με θετικό τρόπο, και αυτό είναι προφανές μέσα από ένα από τα κείμενά του όπου αναφέρεται ενδεικτικά το ακόλουθο: «κανένα φταίξιμο δεν συνδέεται με τους τυφλούς, ούτε κανένα φταίξιμο για τον κουτό, ούτε υπάρχει κανένα φταίξιμο του προσκολληθείτε στον άρρωστο» (Αλ-Νουρ 24:61). Από την άλλη πλευρά, ο Hasnain και άλλοι (2008) διατύπωσαν την άποψη ότι το Ισλάμ έχει μάλλον τελικά μια πολύ ουδέτερη σημασία για την αναπηρία. ούτε είναι ευλογία, ούτε κατάρα. μάλλον, ένας πολύ προφανής άνθρωπος, που θα έπρεπε να υποστηρίζεται από τη μουσουλμανική κοινωνία.

Επιπλέον, η αναπηρία έχει κι έναν έντονα συμβολικό χαρακτήρα, σημαίνοντας «την μη ικανότητα του να ακούσει (κώφωση) τη φωνή του Αλλάχ», που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αναπηρία της καρδιάς ή της θέλησης του ατόμου. Επιπλέον, ο Ahmed (2007) θεώρησε ότι το Κοράνι δεν διακηρύσσει μόνο την αποδοχή της αναπηρίας ως μια κοινωνική πραγματικότητα, αλλά προβάλλει επίσης την ιδέα της προστασίας των «αδύναμων» στην κοινωνία.

Η έννοια μοιάζει πολύ με τη χριστιανική αντίληψη της φιλανθρωπίας για τα άτομα με αναπηρία και την υποστήριξή της. Ο M. Miles (1995) έχει παρουσιάσει με έναν αρκετά εμπειριστατικό τρόπο, την ιδέα, ότι οι μουσουλμάνοι τηρούν την πρακτική της υποχρέωσης έναντι των αδύναμων και αναπήρων λόγω της θρησκευτικής παράδοσης όπως καθώς και ένα καθήκον, το οποίο εποπτεύεται υπό την πανταχού παρουσία του Αλλάχ. Ως εκ

τούτου, η μουσουλμανική κοινότητα αποδέχεται ότι ένα άτομο με αναπηρία πρέπει να θεωρείται ως ένα φυσιολογικό ον, με πλήρη συμμετοχή σε κοινωνικές δραστηριότητες (Schuelka, 2013).

Παρά την ιδέα ότι η αναπηρία δεν παρουσιάζεται αρνητικά μέσα από την ισλαμική πίστη, ωστόσο, σίγουρα μέσω του Ισλάμ προβάλλεται ένα σκεπτικό περί τύχης και για το ότι ό,τι είναι γραφτό να συμβεί, σίγουρα θα συμβεί ενώ αν δεν είναι γραφτό, με βάση τη θέληση του Θεού να λάβει χώρα, τότε πολύ απλά δεν θα συμβεί ποτέ. Ως εκ τούτου, εξαρτάται από το περίφημο κισμέτ ή την τύχη του ατόμου μόνο αν θα είχε κάποια αναπηρία ή όχι (Schuelka, 2013). Αν και, οι μουσουλμανικές γραφές προτείνουν τη θετική έννοια της αναπηρίας, παρόλα αυτά η ανθρώπινη ερμηνεία των ιερών κειμένων έχει εκθέσει και ένα πλαίσιο αρνητικών στάσεων και συνθηκών για τα άτομα με αναπηρίες, στα πλαίσια των ισλαμικών κοινωνιών.

Ο Ahmed (2007) επισημαίνει και τονίζει το ότι οι μουσουλμάνοι μελετητές κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα θεώρησαν την αναπηρία ως μια μορφή παρέκκλισης και τη διαχώρισε από τις κανονικές ανθρώπινες κανονικότητες. Επιπλέον, ο Watters (2010) γράφει ότι παραδοσιακά, οι μουσουλμάνοι πιστεύουν στα λεγόμενα τζίνια, τον διάβολο ή το πνεύμα και μάλιστα αυτή η συγκεκριμένη ιδέα συνδέθηκε τις περισσότερες φορές με τις υπάρχουσες συνθήκες ζωής των ατόμων, και παράλληλα και με τις περιπτώσεις αναπηριών, ασθενειών, και την ψυχική ασθένεια. Ως εκ τούτου, κατά έναν τρόπο παρόμοιο προς την ιουδαιοχριστιανική πεποίθηση, το Ισλάμ αναπτύσσει επίσης μια μικτή έννοια της αναπηρίας. Άρα, εδώ μπορούμε ξεκάθαρα να παρατηρήσουμε, πως θρησκευτικά και τα πολιτισμικά πλαίσια, με βάση τα οποία μπορεί να αναπτύσσονται οι διάφορες στάσεις έναντι της αναπηρίας εντός των ισλαμικών κοινωνιών, μπορεί να εμφανίζουν ποικιλία και να είναι διαφορετικά.

Πέραν του Ινδουισμού και του Ισλαμισμού, αντίστοιχα στην περίπτωση του Βουδισμού, θα μπορούσε να σημειώσει κάποιος το ότι δεν υφίσταται κάποιου είδους δυαδικότητας και διάκρισης μεταξύ πνευματικότητας και κακού, ως προς το θέμα περί αναπηρίας, σε αντίθεση άλλωστε και με ό, τι συμβαίνει στα πλαίσια των θεωρήσεων του δυτικού πολιτισμού. Μάλιστα, όπως επισημαίνεται από τον Miles (1995) για τους Βουδιστές δεν υφίσταται η ιδέα περί έκφρασης κάποιου είδους κακίας εκ μέρους κάποιας ανώτερης εξωανθρώπινης θεϊκής οντότητας, ως προς την αναπηρία. Κι αυτό, δεδομένου, ότι η κακία είναι ένα είδος ιδιότητας που δεν διακρίνει καν ό, τι είναι τέλειο και θεϊκό.

Εντούτοις όμως, είναι αλήθεια, πως ο Βουδισμός ταυτόχρονα εκλαμβάνει την αναπηρία ως μια πραγματική και υπαρκτή συνθήκη πόνου και βασανιστηρίου που δεν είναι δυνατόν να

αγνοηθεί καθ' οιονδήποτε τρόπο. Η βουδιστική πεποίθηση έγκειται στο ότι οι πόνοι και τα βάσανα στη ζωή των ανθρώπων είναι αποτέλεσμα κάποιων συγκεκριμένων αιτίων που μπορούν να θεωρηθούν ως κάτι το σύνηθες και που συνδέονται με τους σωματικούς ή τους ψυχολογικούς πόνους. Πρόκειται για μια θεώρηση μάλιστα, άμεσα συνυφασμένη με το ευρύτερο φιλοσοφικό και θεολογικό πλαίσιο περί ανθρώπινου υπαρξισμού που προβάλλεται στα πλαίσια του Βουδισμού (Watters, 2010).

Πάντως, ο Miles από την μεριά του (1995) σημειώνει παράλληλα εδώ και το ότι ο Βουδισμός γενικότερα δίνει μεγάλη σημασία και προσοχή και στο ρόλο που μπορεί να παίζει η διαδικασία του διαλογισμού για τα άτομα με αναπηρίες. Ο διαλογισμός δηλαδή, είναι ένα πολύτιμο εργαλείο, με το οποίο ένα άτομο μπορεί να αποκτήσει την κατάλληλη επιφοίτηση. Η τελευταία ένα πολύτιμο μέσο, το οποίο μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στην μείωση των αρνητικών επιπτώσεων που υφίσταται ένας άνθρωπος που πονά, ασθενεί που αντιμετωπίζει σωματικές αναπηρίες κλπ.

Η βουδιστική πίστη βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην έννοια του κάρμα (αποτελέσματα πράξεων) και σημειώνει επίσης ότι το λεγόμενο καρμικό τσάκρα μπορεί να παίζει μεγάλο ρόλο στη ζωή ενός ατόμου. Ξεκινά με την πράξη της άγνοιας που προέρχεται από τα βάσανα και τα οποία επηρεάζουν συνακόλουθα τη φυσική οντότητα. Επιπλέον, είναι μια συνεχής διαδικασία, η οποία εξαρτάται από το πώς είχε ζήσει μια οντότητα στον προηγούμενο βίο της (Bowker, 1970). Κάτι τέτοιο μάλιστα, είναι εδώ συναφές και με τα όσα είχε σημειώσει στο πλαίσιο των διδασκαλιών του ο ίδιος ο Γκαουτάμα, με άλλα λόγια, ο Βούδας, όταν έκανε λόγο περί των κύκλων του κάρμα. Σημείωνε συγκεκριμένα, ότι «Αυτά τα όντα, λόγω κακής συμπεριφοράς του σώματος, του λόγου ή της σκέψης, ή για την απαξίωση των Ευγενών Αληθειών, αποκτούν μια λάθος άποψη και έτσι θα υποστούν την καρμική μοίρα αυτής της λανθασμένης προσέγγισής του. Κατά τη διάλυση του σώματος μετά θάνατον, ο άνθρωπος αναγεννιέται σε έναν κατώτερο κόσμο». Εδώ υφίστανται στοιχεία και καταστάσεις, όπως ο κακός προορισμός, μια κατάσταση οδύνης, και η ίδια η κόλαση (Walshe, 1987).

Καθώς η άθλια κατάσταση είναι το αποτέλεσμα προηγούμενων λανθασμένων πράξεων, επικυρώνει το σύνολο της αδικίας και του κακού που εξαπλώνεται σε παγκόσμιο και κοσμικό επίπεδο. Πρόκειται για ένα σκεπτικό που στα πλαίσια του Βουδισμού αποτυπώνεται παράλληλα μέσα από την έννοια περί των «καθολικών δεινών». Στη συνέχεια, η ταλαιπωρία για τα ανθρώπινα πλάσματα καθίσταται καθολική, επομένως, όλοι έχουν ανάγκη από ανακούφιση, η οποία μπορεί να δοθεί μόνο με την ευγενική πράξη συμπόνιας και την αγάπη, επομένως μπορεί να οδηγήσει στο στάδιο της τόσο αναγκαίας σωτηρίας (Chakravati, 1987).

Ο Miles (1995) σημειώνει την πρακτική της εκδήλωσης αγάπης και συμπόνιας από τους πρώτους Βουδιστές προς τα μειονεκτούντα άτομα και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Το παράδειγμα μιας τέτοιας γενναιόδωρης πράξης θα μπορούσε να παρατηρηθεί στις ενέργειες του μεγάλου Ινδού βασιλιά Ασόκα, ο οποίος δημιούργησε χώρους για άτομα με ειδικές ανάγκες κατά την περίοδο του τρίτου αιώνα π.Χ. Μάλιστα στην Ινδία αυτός ο θεσμός είχε παραμείνει καθιερωμένος μέχρι τον πέμπτο αιώνα μ.Χ (Miles, 1995).

Αντίστοιχα, ως προς την περίπτωση του Ιουδαϊσμού, θα μπορούσε να σημειώσει κάποιος το ότι μέσα στη λογοτεχνία και τα θρησκευτικά κείμενα, η αναπηρία συχνά λειτουργεί και ως μεταφορά και ως καθρέφτης— επιτρέποντας στους αναγνώστες να εξετάσουν κριτικά πώς βλέπουν οι πολιτισμοί τα σώματα, τα όρια της κανονικότητας, και το θέαμα της διαφορετικότητας. Το Βαβυλωνιακό Ταλμούδ, ειδικά είναι ένα περίπλοκο λογοτεχνικό και νομικό κείμενο που συντάχθηκε τον έκτο αιώνα μ.Χ. αντιπροσωπεύει την άνθηση του ραβινικού εβραϊκού πολιτισμού. Το Ταλμούδ είναι η πρωταρχική και κεντρική πηγή για την ανάπτυξη του εβραϊκού δικαίου — και αυτό παραμένει ουσιαστικό στη σύγχρονη εβραϊκή σκέψη (Watts Belser J., 2011).

Οι διάφορες κειμενικές αναπαραστάσεις της αναπηρίας σε ραβινικά νομικά κείμενα και θρύλους υποστηρίζουν ότι οι κλασικοί ραβίνοι χρησιμοποιούσαν φιγούρες με ειδικές ανάγκες για να υπογραμμίσουν την αστάθεια του υλικού σώματος και την καθημερινή πάλη του ανθρώπου με την εμπειρία της σωματικότητας, αλλά και με την αδυναμία και την ανάγκη για κοινωνική ενσωμάτωση. Είναι χαρακτηριστικό, πως ειδικά το Βαβυλωνιακό Ταλμούδ εκφράζει ένα έντονο ενδιαφέρον για αυτό που έχουν ονομάσει διάφοροι σύγχρονοι μελετητές, ως μελέτες αναπηρίας. Κάτι τέτοιο εδώ είναι συναφές άλλωστε και με το παρεμβατικό βλέμμα ενός θεατή, που συχνά αντικειμενοποιεί το άτομο εκείνο που μπορεί να εμφανίζει κάποια αναπηρία. Στην ερμηνεία του το Λευιτικό (συγκεκριμένα στα πλαίσια του 21^{ου} κεφαλαίου του) αναφέρεται σε μια σειρά από περιορισμούς, ως προς τα σωματικά ελαττώματα των ιερέων (Watts Belser J., 2011).

5^ο Κεφάλαιο: Χριστιανισμός και Αναπηρία

Είναι σαφές από το άνοιγμα της Βίβλου ότι η ανθρωπότητα είναι σκόπιμη δημιουργία του Θεού και έχει δημιουργηθεί με αγάπη. Εδώ με άλλα λόγια, είναι ενδεικτικό το ότι η έλευση του Μεσσία είναι κάτι συνυφασμένο άμεσα με την διαδικασία της αποκάλυψης του φωτός μιας αλήθειας, μέσα από την οποία αποτυπώνεται συγχρόνως η διάσταση της θεραπείας και της εξάλειψης των διαφόρων φυσικών αδυναμιών με άμεσο τρόπο. Η ίαση των ανθρώπων από την αναπηρία σε περιπτώσεις, όπως αυτή που αναφέρεται στο κείμενο του Ησαΐα, είναι κάτι που επίσης συνδέεται άμεσα και με την εσωτερική και πνευματική αναγέννηση και ανακαίνιση τους (Γιαννακόπουλος Ι., 1986: 259).

Πρόκειται για μια εικόνα βέβαια θα έλεγε κάποιος μέσα από την οποία όντως αποτυπώνεται ο λιγότερο θετικός τρόπος, με τον οποίο είχε αντιμετωπίσει διαχρονικά ο Ιουδαϊσμός τα άτομα με αναπηρίες, σε αντίθεση με ό, τι συνέβη στη συνέχεια στους κόλπους του Χριστιανισμού. Εντούτοις όμως, εδώ δεν παύει να αποτυπώνεται και μια βαθύτερη σύνδεση και συσχετισμός πνευματικών συμβολισμών (Olyan S.M., 2008: 86 – 88).

Κάτι τέτοιο, είναι συναφές και με την επισήμανση που κάνει ο γνωστός Προτεστάντης θεολόγος του 20^{ου} αιώνα C.S. Lewis, λέγοντας, πως ο Θεός κατά την διάρκεια των επιτυχιών και θριάμβων μας, μας ψιθυρίζει. Αντίστοιχα, κατά την καθημερινή μας ζωή και σε ουδέτερες στιγμές και καταστάσεις μιλάει στη συνείδησή μας και από την άλλη μεριά, στην διάρκεια των βασάνων και του πόνου μας, μας φωνάζει με όλη Του τη δύναμη. Με αυτό τον τρόπο προσπαθεί πλέον να ξυπνήσει εντός μας έναν κόσμο πνευματικότητας και όσο το δυνατόν βαθύτερης συνειδητοποίησης, ως προς την ύπαρξή μας και την αποστολή μας προς τη Βασιλεία του Θεού και τα Έσχατα (Lewis C.S. 2001). Εδώ, με άλλα λόγια, προκύπτει ένα είδος ξυπνήματος, ώστε μέσα από καταστάσεις, όπως η αναπηρία, το άτομο, εν τέλει να φτάσει πιο κοντά στο Θεό και να αποκτήσει μια βαθύτερη και πιο ώριμη θεώρηση, ως προς τον εαυτό του και τη θέση του μες στον κόσμο. Αυτή η ώριμη θεώρηση εδώ εξάλλου, μπορεί να μας προσφέρει και μια καλύτερη οπτική, ως προς την προοπτική μας προς την αιωνιότητα, στοιχείο, το οποίο μάλιστα, επιχειρεί να αναδείξει μέσα από τα κείμενα επιστολή του ο απόστολος Παύλος (Lewis C.S. 2001).

Με άλλα λόγια τονίζεται εδώ, πως οι παρούσες θλίψεις μας είναι κάτι το ελαφρύ και κάτι για το οποίο υπερβάλλουμε, ενώ στην πραγματικότητα μέσα από αυτή την θλίψη προετοιμάζεται για εμάς η κατάσταση της αιώνιας δόξας. Και την ίδια στιγμή εδώ ας λάβουμε υπόψη μας και το χωρίο Ρωμ. 8,18, όπου διαβάζουμε: «Λογίζομαι γάρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς» (Ρωμ. 8,18). Εδώ ο απόστολος

Παύλος διαπιστώνει, πως τα παθήματα του παρόντος βίου δεν είναι καν άξια προς τη μέλλουσα δόξα που πρόκειται να μας αποκαλυφθεί. Αυτές οι σκέψεις δίνουν στην αναπηρία ένα νόημα που της λείπει σχεδόν σε κάθε άλλη θρησκεία και φιλοσοφία. Γιατί αποδεικνύεται ότι η αναπηρία δεν είναι κάρμα, όπως θα μας έλεγαν κάποιες ανατολικές θρησκείες. Είμαστε το σώμα του Χριστού, και έτσι πρέπει να κάνουμε ό,τι έκανε το σώμα του Χριστού όταν ήταν εδώ στη γη. Όσον αφορά τα άτομα με αναπηρία, πρέπει να τα αγγίζουμε, να τα αγκαλιάζουμε και να τα αγαπάμε όπως Εκείνος. Ακόμη και μετά την ανάληψή Του, ο Ιησούς μας δίνει ένα εκπληκτικό αλλά σαφές παράδειγμα της ανυπέβλητης αγάπης Του για εμάς τα σωματικά και κτιστά όντα στην πράξη (Ευθύμιος, Επίσκοπος Αχελώου, 1999).

Ο μόνος τρόπος που θα μπορούσε να το κάνει είναι να κατέβει ακριβώς εκεί κάτω στη σκόνη και τη βρωμιά όπου βρισκόταν ο ευαγγελιστής Ιωάννης. Αυτό κατά προέκταση σημαίνει, πως θα πρέπει να είμαστε πρόθυμοι να πάμε εκεί που βρίσκονται τα άτομα με αναπηρία και να είμαστε εκεί μαζί τους, αγγίζοντας τους και δείχνοντας την αγάπη και τη φροντίδα του Θεού. Αυτή ακριβώς η αγάπη και φροντίδα, την ίδια στιγμή, είναι κάτι που αφορά ξεκάθαρα και τα άτομα με αναπηρίες (Creamer D.B., 2009).

Η αναπηρία εξακολουθεί να συνδέεται με την αμαρτία σε ορισμένα δόγματα της εκκλησίας και σε ορισμένους πολιτισμούς όπου ο Χριστιανισμός είναι η κυρίαρχη θρησκεία. Στην Γκάνα, άτομα με ψυχικές ασθένειες και νευρολογικές διαταραχές στέλνονται τακτικά σε στρατόπεδα προσευχής που συνδέονται με τις Ευαγγελικές και τις Πεντηκοστιανές εκκλησίες, για να προσπαθήσουν να ξεπεράσουν τη διαταραχή τους. Τα στρατόπεδα προσευχής έχουν καταδικαστεί από το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων λόγω του τρόπου με τον οποίο συχνά αντιμετωπίζονται οι άνθρωποι στα στρατόπεδα προσευχής (Rau Barriga S., 2014).

Η Human Rights Watch αναφέρει ότι οι άνθρωποι που ζουν σε στρατόπεδα προσευχής υπόκεινται σε αλυσίδες για παρατεταμένες περιόδους, στερούνται τροφής και καλής υγιεινής. Οι Χριστιανοί με αναπηρίες αναφέρουν επίσης ότι αισθάνονται ανεπιθύμητοι όταν πηγαίνουν στην εκκλησία. Πολλές οικογένειες παιδιών με αναπηρίες στις ΗΠΑ αναφέρουν ότι αισθάνονται αποκλεισμένες από τις εκκλησιαστικές υπηρεσίες λόγω των στάσεων άλλων μελών της εκκλησίας (Briggs D., 2018).

Σε αυτό το σημείο πάντως, ίσως θα μπορούσαμε να λάβουμε υπόψη μας το ότι στα πλαίσια του χριστιανικού κόσμου διαχρονικά δεν έχουν υπάρξει οι ίδιες απόψεις, αναφορικά με το ζήτημα περί αναπηρίας. Για παράδειγμα, κατά την εποχή του Μεσαίωνα, ειδικά στο δυτικό κόσμο επικρατούσαν δύο προσεγγίσεις για τα άτομα με αναπηρία. Μερικοί ιερείς και

μελετητές είχαν την άποψη ότι η αναπηρία ήταν μια τιμωρία από τον Θεό για τη διάπραξη αμαρτιών, όπως συχνά περιγράφεται στη Βίβλο. Άλλοι πίστευαν ότι τα άτομα με αναπηρία ήταν πιο ευσεβή από τα άτομα χωρίς αναπηρία (Metzler Ir., 2006).

Η ιδέα περί σύνδεσης της αναπηρίας με το σκεπτικό περί αμαρτιών που καλείται υποτίθεται να πληρώσει στον παρόντα βίο ένα ανάπηρο άτομο, είχε προβληθεί εν πολλοίς από τον εισηγητή του Προτεσταντισμού, με άλλα λόγια, τον Μαρτίνο Λούθηρο κατά τον 16^ο αιώνα. Ο Μ. Λούθηρος είχε την άποψη ότι η αναπηρία προκλήθηκε από αμαρτία, και έχει καταγραφεί ότι συνέστησε στον Πρίγκιπα του Ντεσάου να πνιγεί ένα νεαρό αγόρι με αναπηρία. Όταν αυτή η πρόταση αποδοκίμαστηκε, ο Λούθηρος είπε στον πρίγκιπα ότι οι Χριστιανοί έπρεπε να προσεύχονται για να απομακρύνεται ο Διάβολος από το αγόρι κάθε μέρα (Metzler Ir., 2006).

Εντούτοις όμως, μια τέτοια προσέγγιση περί του ζητήματος της αναπηρίας κάθε άλλο παρά είναι σχετική με την πραγματική θεώρηση που προκύπτει μέσα από τον ίδιο τον πυρήνα της χριστιανικής θεολογίας και κοσμοθεωρίας. Και, σε αντίθεση με την κουλτούρα των Βιβλικών χρόνων και συγκεκριμένα της εποχής του αρχαίου Ισραήλ, την κουλτούρα σε ορισμένα μέρη του κόσμου σήμερα, αλλά και την κρυφή νοοτροπία που μπορεί ακόμα να πλήττει τις καρδιές μας, καθώς μπορεί ενίοτε να αποφεύγουμε τα άτομα με αναπηρία (μια έρευνα πριν από χρόνια στο εξωτερικό αποκάλυψε ότι το 67% των ερωτηθέντων είχαν δηλώσει πως γενικότερα ένιωθαν άβολα το να συναναστρέφονται με άτομα με ειδικές ανάγκες) (<https://www.scope.org.uk>), τα άτομα με αναπηρία δεν είναι ανέγγιχτα.

Ο Ιησούς το έδειξε αυτό όταν μια γυναίκα με αιμορραγία σύρθηκε πίσω Του για να αγγίξει το στρίφωμα της ρόμπας του. Την θεράπευσε και την ξεχώρισε για ιδιαίτερη τιμή λόγω της πίστης της.

Εδώ, με άλλα λόγια, λέγεται, πως μια γυναίκα που συνέχιζε να έχει ρύση αίματος λόγω προφανώς κάποιας γυναικολογικής ασθένειας, από την ηλικία των 12 ετών και παρόλο που σε όλη τη διάρκεια της ζωής της εν γένει είχε προσπαθήσει να θεραπευθεί, επισκεπτόμενη γιατρούς, δίχως όμως κάποιο αποτέλεσμα, ήρθε πίσω από τον Ιησού και άγγιξε το κάτω μέρος του ιματίου του Ιησού Χριστού. Το αποτέλεσμα ήταν αυτομάτως να σταματήσει η εμμηνόρροια ενώ ο Χριστός, την ίδια στιγμή, ζήτησε να μάθει ποιος άγγιξε το ιμάτιό Του. Ο Πέτρος και οι άλλοι μαθητές του Ιησού Του είπαν πως γενικά μάλλον πρέπει να ήταν κάποιος μέσα από τον όχλο που Τον περιτριγύριζε εκείνη την ώρα.

Ο ίδιος ο Ιησούς όμως είχε αναγνωρίσει ξεκάθαρα ποιο ήταν αυτό το άτομο, ενώ ταυτόχρονα η ίδια η αιμορροούσα γυναίκα Τον πλησίασε και με τρόπο έπεσε στα πόδια Του για να Τον

προσκυνήσει. Βλέπει όμως, την ίδια στιγμή κανείς, το ότι ο ίδιος ο Ιησούς δεν την αντιμετώπισε με φόβο ή αηδία. Δεν προσπάθησε να την περιθωριοποιήσει, λόγω της συγκεκριμένης ασθένειάς της, αλλά επιδεικνύοντας το έλεος και την τεράστια αγάπη του, της έδωσε την ευλογία Του, επισημαίνοντας ταυτόχρονα και το ότι η ίδια σώθηκε χάρις στην πίστη της (Τρεμπέλας Π., 1983).

Φυσικά την ίδια στιγμή, στα πλαίσια της χριστιανικής ηθικής, η αναπηρία κάθε άλλο, παρά είναι συνδεδεμένη με την έννοια περί αμαρτίας. Το ανάπηρό άτομο κάθε άλλο παρά βρίσκεται σε αυτήν την κατάσταση λόγω κάποιας δικής του αμαρτίας ή λόγω κάποιας αμαρτίας κάποιου προγόνου του, των γονιών του κλπ. Αυτό το στοιχείο εξάλλου, αποτυπώνεται με ενάργεια μέσω του παραδείγματος που περιγράφεται στα πλαίσια του Κατά Ιωάννην Ευαγγελίου, όπου καθώς ο Ιησούς με τους μαθητές Του περνάει μπροστά από έναν τυφλό, εκείνοι Τον ρωτούν σε τί οφειλόταν η τυφλότητά του, με άλλα λόγια, σε δικές του αμαρτίες ή σε αμαρτίες των προγόνων του. Η απάντηση του Ιησού όμως είναι πολύ χαρακτηριστική εδώ, καθώς τους λέει ότι η τυφλότητά του οφείλεται στο ότι με αυτό τον τρόπο μπορούν να εκφραστούν καλύτερα τα έργα του ίδιου του Θεού (Ιω. 9, 1- 3).

Μέσω όλων των παραπάνω επισημάνσεων, εν τω μεταξύ, αναμφίβολα καθίσταται εμφανές το ότι θεμελιώδης για τη βιβλική θεολογία είναι η κατανόηση ότι εμείς ως άνθρωποι είμαστε φτιαγμένοι κατ' εικόνα Θεού. Τα ανθρώπινα όντα είναι όμορφα, δημιουργικά, παθιασμένα, έξυπνα και ενεργητικά - φτιαγμένα για να κατοικούν και να υποτάσσουν τον κόσμο. Αλλά δεν είναι όλα σωστά. Η εικόνα του Θεού αμαυρώνεται από την αμαρτία, επιτρέποντας την είσοδο του θανάτου και της φθοράς. Βρισκόμαστε σε νοσοκομεία και κλινικές σε όλο τον κόσμο, συλλογιζόμαστε και παλεύουμε με τις συνέπειες. Αλλά εξίσου θεμελιώδης για τη βιβλική αφήγηση είναι η γνώση ότι ο Θεός που λατρεύουμε είναι αφοσιωμένος στην αποκατάσταση (Hardwick L., 2021).

Δεν προοριζόταν να γίνει έτσι και έχει αποφασίσει ότι τελικά, με τη δική του θυσιαστική προσφορά, η τελειότητα θα αποκατασταθεί και «η θλίψη και ο στεναγμός θα φύγουν μακριά». Ο χριστιανός κλινικός έχει επομένως μια κοσμοθεωρία που υποστηρίζει ότι υπάρχει μια τελική ελπίδα. Όλη αυτή η ταλαιπωρία δεν είναι μάταιη. Δεν είναι το τέλος της ιστορίας. Αυτή η ελπίδα δίνει ανθεκτικότητα και αντοχή - ένας βασικός παράγοντας για να μπορέσουμε να φροντίσουμε τα άτομα με αναπηρία, μέρα με τη μέρα χωρίς να κατακλυζόμαστε από απόγνωση (Yong Am., 2011).

Αυτή η ελπίδα έχει τις ρίζες της στην παρούσα πραγματικότητα και όχι στο «σε κάνω να πιστεύεις» ή τεχνητά θριαμβευτική. Όταν θλίβεται για τον πρόωρο θάνατο του φίλου του

Λάζαρου, ο Ιησούς έκλαψε. Έχουμε έναν Θεό που γνωρίζει πολύ καλά τον πόνο της κακοποίησης, της απώλειας και του πόνου. Κατά ειρωνικό τρόπο, ο νόμος της Παλαιάς Διαθήκης που φαίνεται να κάνει διακρίσεις ενάντια σε οποιαδήποτε μορφή αναπηρίας στην ιεροσύνη υπάρχει στην πραγματικότητα για να τονίσει ότι Αυτός που θα ερχόταν θα ήταν πράγματι τέλειος, αλλά στη συνέχεια θα εγκατέλειπε αυτή την τελειότητα αναλαμβάνοντας τον πόνο, τη θλίψη και τις φυσικές συνέπειες της αμαρτωλής μας κατάστασης (Yong Am., 2011).

Επανειλημμένα, ο Ιησούς συμπονούσε τους άνδρες και τις γυναίκες που ήταν φτιαγμένοι κατ' εικόνα του Θεού αλλά υπέφεραν με σπασμένα σώματα. Αντίθετα, τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης σήμερα φαίνεται να έχουν γίνει εγωιστικά και κατοικούνται από κλινικούς γιατρούς που βλέπουν τους ασθενείς ως αυτούς που «τους εμποδίζουν να κάνουν τη δουλειά τους». Αυτό μπορεί να είναι στερεότυπο, αλλά οι χριστιανοί κλινικοί γιατροί θα πρέπει να είναι διαφορετικοί, με το πνεύμα της συμπόνιας του Χριστού στον πυρήνα τους.

Ο Ιησούς δεν εκμεταλλεύτηκε ποτέ άτομα με αναπηρία. Δεν υπήρξε κάποια διαδικασία μαζικής ενημέρωσης και προβολής αναφορικά με όλα εκείνα τα άτομα που θεραπεύτηκαν. Δεν είναι τυχαίο πως ο Ιησούς είπε σε πολλές περιπτώσεις στους ίδιους τους ανάπηρους κι ασθενείς που είχε θεραπεύσει να μην μιλήσουν. Ο Ιησούς δεν χρησιμοποίησε ποτέ άτομα με αναπηρία για να κερδίσει αξιοπιστία και φήμη. Πόσο διαφορετική από τη στάση του «αγαπώ να αποκτήσω φήμη και αναγνώριση για τη δουλειά μου με τους περιθωριοποιημένους», ακόμη και στους χριστιανικούς κύκλους. Η αληθινή χριστογενής υπηρεσία δεν επιδιώκει αναγνώριση ή ανταμοιβή σε βάρος εκείνων που υποφέρουν με αναπηρία (Brock B., 2012).

Η αποκατάσταση της αυτονομίας και του ελέγχου σε όσους την είχαν χάσει ήταν κεντρικό στοιχείο της διακονίας του. Πόσες φορές ρώτησε το άτομο με εμφανείς ανάγκες αποκατάστασης «Τι θέλεις να κάνω;». Ο Ιησούς διαμορφώνει το πρότυπο της δουλείας. Αφαιρεί την κλίση ισχύος, χωρίς να κάνει υποθέσεις σχετικά με τις αντιληπτές ανάγκες. Το άτομο είναι κεντρικό (Hardwick L., 2021).

Ο Ιησούς ήταν, και είναι, ο απόλυτος συνήγορος και βοηθός για τα άτομα με αναπηρίες. Ο τυφλός Βαρτιμαίος καλείται να σωπάσει και αντιμετωπίζεται με ρατσιστικό τρόπο από το γύρω του κοινωνικό περιβάλλον, μέχρι που ο Ιησούς ζητά να τον φέρουν κοντά του. Τελικά αυτό το πνεύμα συνηγορίας οδηγεί τον Ιησού στο σταυρό. Ένας χριστιανός κλινικός ιατρός δεν μπορεί να κάθεται με σταυρωμένα τα χέρια και να βλέπει έναν ευάλωτο συνάνθρωπό του να αντιμετωπίζεται άδικα, απλώς και μόνο επειδή δεν έχει φωνή, κινητικότητα ή πρόσβαση στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Albrecht GL, Devlieger PJ., 1999). Το πνεύμα της

υπεράσπισης του Ιησού ωθεί τον χριστιανό να ξεπεράσει τα όρια πρόσβασης σε υπηρεσίες και επάγγελμα, προσφέροντας ανιδιοτελώς στα άτομα εκείνα που μπορεί να έχουν κάποια αναπηρία (Hardwick L., 2021).

Εδώ για άλλη μια φορά κρίνουμε σκόπιμο να τονίσουμε το ότι ο Ιησούς διαχωρίζει την ενοχή από την αναπηρία. «Ούτε αυτός ο άνθρωπος αμάρτησε ούτε οι γονείς του», είπε κάποτε, υποδεικνύοντας ότι η αναπηρία είναι μέρος μιας ευρύτερης εικόνας. Αποκλείει ρητά την πρωτόγονη ιδέα ότι οι ανάπηροι είναι καταραμένοι. Αυτή η στάση υποτιμά δυναμικά το άτομο με αναπηρία, επιβάλλοντας ουσιαστικά παραμέληση ή αδιαφορία. Αλλά ο Ιησούς λέει ότι αυτό δεν ισχύει. Ο χριστιανός όπως ακριβώς άλλωστε κι ο κλινικός ιατρός παλεύει χωρίς να αναπτύσσει κάποιου είδους επίκριση απέναντι στο άτομο με αναπηρία (Yong Am., 2011).

Υπό το βάρος αυτών των στοιχείων, η αναπηρία του συγκεκριμένου τυφλού ήταν μια κατάσταση, η οποία δεν οφειλόταν σε δικές του αμαρτίες ή αντίστοιχα σε αμαρτίες των γονιών του, αλλά ήταν μια συνθήκη που δόθηκε από τον ίδιο το Θεό, προκειμένου στη συνέχεια μέσα από την θεραπεία του τυφλού από τον Ιησού Χριστό, να φανερωθεί η θεία δόξα και δύναμη.

Μάλιστα, πάντα με βάση αυτό το συγκεκριμένο χωρίο της θεραπείας του τυφλού μέσα από το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, προβαίνοντας στις σχετικές του ερμηνευτικές αναλύσεις, θέτει και το ακόλουθο ερώτημα: *«ει χωρίς της τούτου κολάσεως; Ουν ενήν φανήναι του Θεού την δόξαν; Ηδικήθη δια την του Θεού δόξαν; Ποίαν αδικίαν; Ειπέ μοι, ει γαρ μηδέ όλως παραγαγείν αυτόν εβούλετο...»* (Ιωάννης Χρυσόστομος, PG 59, 326 - 327). Με αυτά τα λόγια του Ιωάννης ο Χρυσόστομος καθιστά εδώ σαφές το ότι στην πραγματικότητα το συγκεκριμένο τυφλό άτομο, κάθε άλλο, παρά αδικήθηκε από το Θεό, υπό το βάρος της ανάδειξης της θείας δόξας. Η δόξα αυτή που εκφράστηκε άλλωστε μέσα από την θεραπεία του τυφλού, αντίστοιχα, από την άλλη μεριά, ήταν συνυφασμένη και με την θεραπεία της πνευματικής όρασης εκείνου του συγκεκριμένου ατόμου και όχι μόνο με την θεραπεία της βιολογικής και σωματικής του όρασης (Καραβιδόπουλος Ι., 2001).

Εξάλλου, μέσω του Ιωάννη Χρυσόστομου δεν παραβλέπεται ταυτόχρονα και η ανάδειξη της σύνδεσης του Ιησού Χριστού με το φως και η αντίθεση προς το σκότος, στοιχείο ενδεικτικό άλλωστε και της ταυτότητας του Κυρίου. Είναι χαρακτηριστικό, πως η θεραπεία του εν λόγω τυφλού, δεν προέκυψε μετά από έναν απλό λόγο του Ιησού Χριστού, όπως συνέβη σε άλλα θαύματα Του. Αντίθετα, είχε προκύψει αφότου ο Ιησούς είχε ανακατέψει σάλιο από το στόμα Του με χώμα που πήρε από τη γη. Με την δημιουργία πηλού δηλαδή, στην ουσία δημιούργησε εκ νέου οφθαλμούς για αυτό το άτομο (Καραβιδόπουλος Ι., 2001: 250). Κάτι

τέτοιο σαφέστατα εδώ μάλιστα, δεν έπαυε να είναι άρρηκτα συνδεδεμένο ειδικά με το ότι και πάλι η σωτηρία του εν λόγω ατόμου με αναπηρία είναι κάτι που προκύπτει χάρις στην άμεση σωματική και βιολογική παρουσία του ίδιου του σαρκωμένου Θεού. Είναι μάλιστα και κάτι που αφορά και τον αγιασμό επίσης και της ίδιας της ανθρώπινης κτιστής υπόστασης. Καθώς επέρχεται εδώ η χάρις του Αγίου Πνεύματος, ως προς την ίδια ανθρώπινη φύση και σάρκα, είναι επίσης ενδεικτικό όμως και το ότι αυτό έχει προέκταση ταυτόχρονα και για τα άτομα με αναπηρίες.

Αναφορικά με την συγκεκριμένη περίπτωση της θεραπείας του τυφλού που αναφέρεται στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, είναι επίσης πολύ χαρακτηριστικό και το πλέγμα ορισμένων βαθύτερων συμβολισμών που αφορούν ακόμα και την κολυμβήθρα στην οποία στέλνει ο Ιησούς Χριστός τον τυφλό στη συνέχεια για να πλυθεί. Πρόκειται για την κολυμβήθρα του Σιλωάμ, της οποίας η ονομασία στα εβραϊκά έχει την έννοια «ο απεσταλμένος». (Bishop J., 1982). Η αναφορά στο θέμα περί της κολυμβήθρας του Σιλωάμ εξάλλου στην περίπτωση αυτή παραπέμπει άλλωστε και στο θέμα περί του μυστηρίου του Βαπτίσματος στο όνομα του Ιησού Χριστού.

Ο λόγος για τον οποίο ο Θεός προκάλεσε τύφλωση σε αυτόν τον άνθρωπο ήταν ότι η θαυματουργή δύναμη του Χριστού έπρεπε να φανερωθεί στην περίπτωσή του, και έτσι ο Χριστός να αναγνωριστεί ως ο αληθινός Μεσσίας. Η πατερική θεολογία εξάλλου, δίνει το μυστικό νόημα, ότι επρόκειτο να υποδηλώσει τι θα έκανε ο Χριστός για να δια φωτίσει την ανθρωπότητα με παρόμοιο τρόπο με τη χάρι Του, και τη διδασκαλία του Ευαγγελίου. Και ανάλογα ο ίδιος ο άνθρωπος φωτίστηκε όχι μόνο στο σώμα του, αλλά και στο μυαλό του, όπως αναδεικνύεται με τον πλέον έντονο τρόπο εδώ πια. Και επομένως δεν έπαθε κανένα άδικο, αλλά κέρδισε ωφέλεια από την τύφλωσή του, γιατί ως συνέπεια αυτής είδε με τα μάτια του νου του, Αυτόν που από το τίποτα τον έφερε στη ζωή και έλαβε από Αυτόν φώτιση, τόσο στο σώμα όσο και στο μυαλό (Lapide C.C., & Wimberly Mossman T., 1996).

Όταν κάποιος ελευθερωθεί από την αμαρτία και το κακό, ελευθερώνεται επίσης από την ασθένεια και τον θάνατο. Στη Βασιλεία του Θεού δεν θα υπάρχει «ουδεμία ασθένεια ούτε λύπη ούτε στεναγμός, αλλά ζωή αιώνια». Όταν κάποιον τον επισκέπτεται αρρώστια σε αυτόν τον κόσμο, είτε σωματική είτε ψυχική, είναι θύμα του διαβόλου και της «αμαρτίας του κόσμου» (Ιω. 1, 29). Αυτό δεν σημαίνει ότι οι άνθρωποι τιμωρούνται απαραίτητα με τις ασθένειές τους. Σημαίνει μάλλον, όπως στην περίπτωση των γεννημένων με αναπηρίες και των παιδιών που είναι άρρωστα, ότι όπου η αμαρτία περισσεύει, οι αρρώστιες και οι αναπηρίες είναι επίσης αγαλίνωτες. Είναι η διδασκαλία της Εκκλησίας ότι όσοι πέφτουν

αθώα θύματα αρρώστιας, όπως τα μικρά παιδιά και οι νοητικά ή σωματικά ανάπηροι, είναι βέβαιο ότι θα σωθούν στη Βασιλεία του Θεού, πορευόμενοι στην ανακαίνιση των πάντων κατά τα Έσχατα (Μαντζαρίδης Γ., 2004).

Όταν ένας πνευματικός άνθρωπος (με άλλα λόγια, ένα άτομο, το οποίο πνευματικά και ψυχικά είναι πιο ώριμο κι ευαισθητοποιημένο) είναι άρρωστος, αναγνωρίζει ότι η ασθένειά του προκαλείται από την αμαρτία, τις δικές του και τις αμαρτίες του κόσμου. Δεν κατηγορεί τον Θεό για αυτό, γιατί ξέρει ότι ο Θεός δεν το έχει προκαλέσει και δεν το εύχεται για τους δούλους Του. Γνωρίζει επίσης, μέσω του προνοητικού σχεδίου του Θεού και της σωτηρίας του Χριστού, ότι η ασθένειά του θα θεραπευτεί. Γνωρίζει επίσης ότι, αν το θέλει ο Θεός, μπορεί να θεραπευτεί από την ασθένειά του σε αυτή τη ζωή για να έχει περισσότερο χρόνο για να υπηρετήσει τον Θεό και τον άνθρωπο στη γη και να ολοκληρώσει ό,τι πρέπει σύμφωνα με το σχέδιο του Θεού. Γνωρίζει επίσης ότι η ίδια η ασθένεια μπορεί να είναι το μέσο για την υπέρβαση του Θεού και τη δέχεται με αυτόν τον τρόπο, προσφέροντάς την με πίστη και αγάπη για τη δική του σωτηρία και για τη σωτηρία των άλλων (Φίλιας Γ., 2009).

Εδώ φυσικά κάτι τέτοιο μπορούμε να κρίνουμε, πως είναι ένδειξη και της σημασίας που αποδίδεται από την μεριά της χριστιανικής δογματικής θεολογίας και οπτικής ως προς τις ιδιαιτερότητες που μπορεί να εμφανίζουν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Μια τέτοια ετερότητα, ασχέτως του αν όλα τα κτιστά ανθρώπινα πλάσματα δεν παύουν να έχουν μια κοινή υλική φύση, είναι απόλυτα σεβαστή. Αιώνες πριν, πολύ εύστοχα εξάλλου, ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής είχε τονίσει, πως *«τω μεν γαρ κοινώ της ουσίας λόγω πάντες ηνώμεθα, τη καθ' εκάστον ιδιότητι, το ασύμμικτο έχομεν»* (Μαξ. Ομ., PG 4, 256BC). Πρόκειται για διάφορα και ποικίλα στοιχεία και γνωρίσματα που έχουν οι άνθρωποι και που κατά έναν προσωπικό, μοναδικό κι ανεπανάληπτο τρόπο συγκροτούν την διαφορετικότητα του (Παπαδερός Αλ., 2004).

Στα πλαίσια των διαφόρων ετεροτήτων και διαφοροποιήσεων που υφίστανται μεταξύ των ανθρώπων, δεν θα πρέπει εδώ φυσικά να εντάξουμε και να λάβουμε υπόψη μας μονάχα τα διάφορα φυλετικά ή πολιτιστικά γνωρίσματα, αλλά επίσης και τις όποιες σωματικές, διανοητικές, ψυχολογικές, κοινωνικές, αλλά και συναισθηματικές ιδιαιτερότητες. Μεταξύ όλων αυτών των ιδιαιτεροτήτων φυσικά δεν παύουν να υφίστανται και οι περιπτώσεις των ποικίλων αναπηριών. Με βάση την χριστιανική παράδοση, ανεξάρτητα από τις όποιες ικανότητες ή τις ιδιαίτερες αδυναμίες που μπορεί να εμφανίζει ένας άνθρωπος, δεν παύει να είναι πλασμένος κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση Θεού. Αυτό το στοιχείο είναι ο αποφασιστικός παράγοντας, εξαιτίας του οποίου ο κάθε άνθρωπος συγχρόνως θεωρείται με

βάση την χριστιανική δογματική περί Ανθρωπολογίας, πως είναι μοναδικός και ένα Πρόσωπο ανεπανάληπτο με ανυπολόγιστη αξία. Δεν είναι έτσι τυχαίο και το ότι οι Πατέρες της Εκκλησίας από νωρίς είχαν προβεί στη χρήση αυτού του όρου. Ο στόχος τους ήταν έτσι το να υπερτονίσουν επίσης και την αλήθεια του προσωπικού Θεού και να προβάλουν την συνεχή πορεία του ανθρώπου προς το πρότυπό του, που δεν είναι άλλο από τον Τριαδικό Θεό (Ζηζιούλας Ι., 1977).

Και ανεξάρτητα από την όποια εξωτερική αναπηρία, το ανθρώπινο Πρόσωπο μέσα από την ενσάρκωση του Θεού, πέραν της μοναδικότητάς του, επρόκειτο να προσλάβει άλλωστε και την δυνατότητα της καθολικότητας. Χάρης στην τελευταία εξάλλου, είναι εφικτή και η αποδοχή και φιλοξενία του «άλλου» που ταυτόχρονα όμως διατηρεί με ελευθερία και αγάπη τη μοναδικότητα και την διαφορετικότητά του (Περάκης Η., 2006). Ακόμα και κάποιο άτομο που μπορεί να δίνει μια παράξενη εικόνα και που μπορεί εμφανισιακά και εξωτερικά να είναι εντελώς διαφορετικό από εμάς ή αλλότριο ακόμα και σε θέματα συμπεριφοράς, συνηθειών κλπ., δεν παύει να είναι τέκνο του Θεού, πράγμα που σημαίνει αυτομάτως και το ότι είναι αδερφός μας και πλησίον μας που θα πρέπει να είναι έτσι δέκτης αγάπης και σεβασμού. Είναι μέλος του ίδιου σώματος της ανθρωπότητας για χάρη της οποίας θυσιάστηκε ο σαρκωμένος Υιός και Λόγος.

Μέσα από την σταυρική Του θυσία άλλωστε, ο Ιησούς Χριστός δεν συμμετείχε μόνο μέσα από τη σκέψη και τα λόγια Του στον πόνο και στα βάσανα των ανθρώπων με αναπηρίες και προβλήματα υγείας. Βίωσε κι ο Ίδιος το σωματικό πόνο, την πείνα, την δίψα και εν τέλει τον βιολογικό θάνατο. Κι αυτό, προκειμένου να μην υπάρχει τίποτα που να μην το έχει βιώσει ο ίδιος ο Θεάνθρωπος. Μια πάρα πολύ σημαντική παράμετρος εδώ είναι το ότι ο Χριστός αναστήθηκε από τους νεκρούς μαζί με όλες τις πληγές στα χέρια, τα πόδια και στα πλευρά του με βάση και το σχετικό χωρίο από το Κατά Λουκάν ευαγγέλιο (Λουκ. 24, 36 – 39). Και για αυτό το λόγο παράλληλα, ο σταυρός αποτελεί για όλους τους χριστιανούς, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των αναπήρων σύμβολο σωτηρίας και ζωής (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Η εξάλειψη του πόνου, της ασθένειας, αλλά και της αναπηρίας στην διάρκεια της πορείας του κόσμου και της ανθρωπότητας μες στον κόσμο και την ιστορία, είναι μια διαδικασία, η οποία λειτουργεί ως σημάδι της έλευσης του Μεσσία. Μιας έλευσης, η οποία άλλωστε, είναι δείγμα και σημάδι κι ως προς την σωτηρία όλων των ανθρώπων και της ανακαίνισής του στα Έσχατα.

6^ο Κεφάλαιο: Μεθοδολογία της έρευνας

6.1 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Σε αυτό το σημείο κρίνουμε απαραίτητο να αναφερθούμε σε συναφή μελέτη, η οποία αναφέρεται στην συμβολή της εκκλησίας στην κοινωνική ένταξη των ατόμων με αναπηρία, καθώς και .

Ο θεολόγος Λαυρέντιος Δελλασούδας σε σχετικό του άρθρο, εστιάζει ιδιαίτερα στο ζήτημα περί της κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρίες με τη βοήθεια της Εκκλησίας και της λατρευτικής της ζωής και κοσμοθεωρίας (Dellasoudas L., 2000).

Ο ίδιος επισημαίνει καταρχάς το ότι η κοινωνική ένταξη στο καθιερωμένο εννοιολογικό της πλαίσιο, είναι το αποτέλεσμα μιας σειράς διαδικασιών κοινωνικοποίησης, περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων όπως την λειτουργική αποκατάσταση, εκπαίδευση, επαγγελματικό προσανατολισμό, επαγγελματική κατάρτιση. Αυτές όλες οι διαδικασίες μάλιστα, ολοκληρώνονται με την επαγγελματική αποκατάσταση (αρχική ή επαγγελματική επανένταξη). Οι διαδικασίες, τα μέσα και τα αποτελέσματα της κοινωνικοποίησης, όσον αφορά το περιεχόμενο, τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της «ένταξης» και της «ενσωμάτωσης» είναι στοιχεία που περιλαμβάνουν και εστιάζουν επίσης και στο θέμα της απασχόλησης (Dellasoudas L., 2000).

Σύμφωνα με διάφορες προσεγγίσεις, σχετικά με τη συμβολή της απασχόλησης στην ανθρώπινη και κοινωνική επιβίωση και ένταξη, η απασχόληση προσφέρει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

- α) Ευκαιρίες καλλιέργειας και ανάπτυξης των ικανοτήτων του, οι οποίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη και τη διαμόρφωση της προσωπικότητας κάποιου.
- β) Δυνατότητες ανάπτυξης ουσιαστικών σχέσεων με τα άλλα μέλη της κοινωνίας, η οποία
- γ) συνεπάγεται την ύπαρξη και τη λειτουργία της κοινωνίας και, αντίστροφα, η ύπαρξη και η λειτουργία της κοινωνίας «επιβάλλει» την δημιουργία τέτοιων σχέσεων, που οδηγούν σε
- δ) κοινωνική ένταξη του ανθρώπου (Dellasoudas L., 2000).

Όλα τα παραπάνω φυσικά, είναι κάτι που μπορεί επίσης να προωθηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο μέσα από την διαδικασία της εκπαίδευσης. Η τελευταία δεν είναι συνδεδεμένη αποκλειστικά και μόνο με το ρόλο του σχολείου, αλλά αφορά την συνεργασία και το συνδυασμό μιας σειράς διαφόρων θεσμών εντός του κοινωνικού συνόλου. Θεσμών μεταξύ των οποίων αναμφίβολα μπορούμε να εντάξουμε και την Εκκλησία.

Σύμφωνα με τον Δελλασούδα εξάλλου, εδώ την ίδια στιγμή τίθεται και η προβληματική αναφορικά με το ρόλο της οργάνωσης σχετικών εκπαιδευτικών και κοινωνικών προγραμμάτων από τη μεριά των διαφόρων υπηρεσιών της Εκκλησίας για την ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Είναι κάτι που σαφέστατα τροφοδοτείται ιδεολογικά από την Εκκλησία (Dellasoudas L., 2000). Ο συγγραφέας της έρευνας εδώ αναφέρεται μάλιστα, εν προκειμένω, και σε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, στο οποίο είχε πάρει μέρος και ο ίδιος. Το πρόγραμμα είχε την ονομασία «Θρησκευτική Αγωγή και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρίες».

Στα πλαίσια του εν λόγω προγράμματος είναι χαρακτηριστικό, πως υπήρχε μια αρχική φάση προετοιμασίας, ενώ από την άλλη μεριά, κάποιες βασικές του παράμετροι ήταν οι ακόλουθες: α) αναγνώριση και ταυτόχρονη κριτική προσέγγιση και σχολιασμός της δράσης που αναλήφθηκε εντός του περιβάλλοντος της Εκκλησίας από τις Ιερές Επισκοπές στην Ελληνική Πολιτεία σχετικά με την κοινωνική ένταξη αυτών των ανθρώπων, β) καταγραφή των σχετικών προτάσεων που έχουν υποβληθεί, για το σκοπό αυτό, από όσους εμπλέκονται, σε διάφορους τομείς ή επίπεδα, στο χριστιανικό δόγμα και πρακτική, και γ) σχολιασμό της δράσης και των προτάσεών τους μαζί με ορισμένες προσωπικές προτάσεις (Dellasoudas L., 2000).

Μέσα από την πραγματοποίηση εξάλλου, αυτής της συγκεκριμένης έρευνας, καθώς και μέσα και από την περιγραφή και το σχολιασμό των διαφόρων ερευνητικών δεδομένων, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν επαρκή, αυτό που θα ήταν εφικτό να κρατήσουμε σε αυτό το σημείο είναι το εξής: το επόμενο βήμα θα πρέπει να είναι η αναγνώριση, εκ μέρους της Εκκλησίας και του προσωπικού της, της ανάγκης μετακίνησης από το στάδιο της πολύπλευρη υποστήριξη σε αυτό της συμβολής στην προσπάθεια των ατόμων με αναπηρία να επιτύχουν αυτοδύναμη ανάπτυξη στο κοινωνικό περιβάλλον, πάντα σύμφωνα με τις ατομικές ικανότητες και δεξιότητες, εφόσον εκεί δεν αποτελούν εμπόδια που να εμποδίζουν την προσπάθειά τους να εκπληρώσουν τις προσδοκίες τους (Dellasoudas L., 2000).

Εκτός από την υλική και πνευματική υποστήριξη, στα άτομα με αναπηρία θα πρέπει να δοθούν επαρκείς ευκαιρίες για εξάσκηση στη θεωρητική γνώση και στην πρακτική εφαρμογή, όπως συμβαίνει με τα υπόλοιπα των μελών της κοινωνίας, αφού η γνωστική ανάπτυξη περιλαμβάνει την εμπειρική πνευματική ανάπτυξη, δηλαδή την ικανότητα του ανθρώπου να χειρίζεται τις γνώσεις και τις δεξιότητές του (Dellasoudas L., 2000).

Η ανωτέρω εργασία αναφέρεται στα αποτελέσματα έρευνας που είχε διεξαχθεί από τον ίδιο τον συγγραφέα σε προγενέστερο χρόνο και απαντάει σε συγκεκριμένα ερωτήματα. Με τον ίδιο τρόπο εργαστήκαμε κι εμείς για την εργασία μας.

Λάβαμε επίσης υπόψη μας τις επισημάνσεις μιας σειράς διαφόρων θεολόγων, οι οποίοι ανέπτυξαν την βαθύτερη θεολογική σκέψη της Ορθόδοξης, ως προς το ζήτημα της στάσης έναντι των ανθρώπων με αναπηρίες, στα πλαίσια της Διεθνούς Συνδιάσκεψης με θέμα το «Θεολογία και Αναπηρία σε ορθόδοξη προοπτική», που είχε γίνει στις 28 και 30 Σεπτεμβρίου του 2015 στο Βόλο.

Για παράδειγμα, με αφορμή το σχολιασμό του 11^{ου} κεφαλαίου από την Α΄ Προς Κορινθίους επιστολή του Παύλου, ο καθηγητής της Ορθόδοξης Θεολογικής Σχολής του Βελιγραδίου Rastko Jovic είχε επισημάνει πως η ίδια η Θεία Ευχαριστία που αποτελεί το κεντρικότερο και σημαντικότερο Μυστήριο στη λατρευτική ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας, είναι κάτι που έχει πραγματική αξία από την στιγμή που σε αυτό δεν παύουν να συμμετέχουν και τα άτομα με αναπηρίες. Εδώ, με άλλα λόγια, δεν έχει σημασία το αν είναι υψηλής ποιότητας ο άρτος και ο οίνος, ή αν από την άλλη μεριά είναι λαμπρό το τελετουργικό του Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας, αλλά αυτό που έχει σημασία ξεκάθαρα, είναι το να υπάρχει απρόσκοπτη συμμετοχή όλων των ανθρώπινων όντων ισότιμα.

(<https://www.pemptousia.gr/2015/10/anapiria-ena-sinedrio-gia-mia-orthodoxi-theorisi-tis/>).

Μέσω αυτής της Διάσκεψης του 2015 άλλωστε, για άλλη μια φορά, κάτι που είχε επισημανθεί έντονα ήταν το ότι ο αποκλεισμός των ανθρώπων με αναπηρίες, είναι κάτι το οποίο δεν μπορεί να νοηθεί μέσα σε έναν θεανθρώπινο οργανισμό, όπως είναι αυτός της Εκκλησίας. Αυτό σημαίνει μάλιστα εδώ και το ότι αν αποκόπτονται ορισμένα άτομα από την Εκκλησία, τότε, κατά προέκταση, είναι επίσης και σαν να οδηγείται η ίδια η Εκκλησία σε κατάσταση αναπηρίας. Για αυτό το λόγο εξάλλου, από την άλλη μεριά, η Ορθόδοξη Εκκλησία σε παγκόσμια κλίμακα οφείλει το να προβεί σε έναν τέτοιο σχεδιασμό, με τον οποίο θα είναι συγχρόνως εφικτή και η άμεση και ελεύθερη πρόσβαση αυτών των ατόμων στους χώρους λατρείας των εκκλησιών και εν γένει σε όλες τις δράσεις και εκφράσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας και της καθημερινής της ζωής.

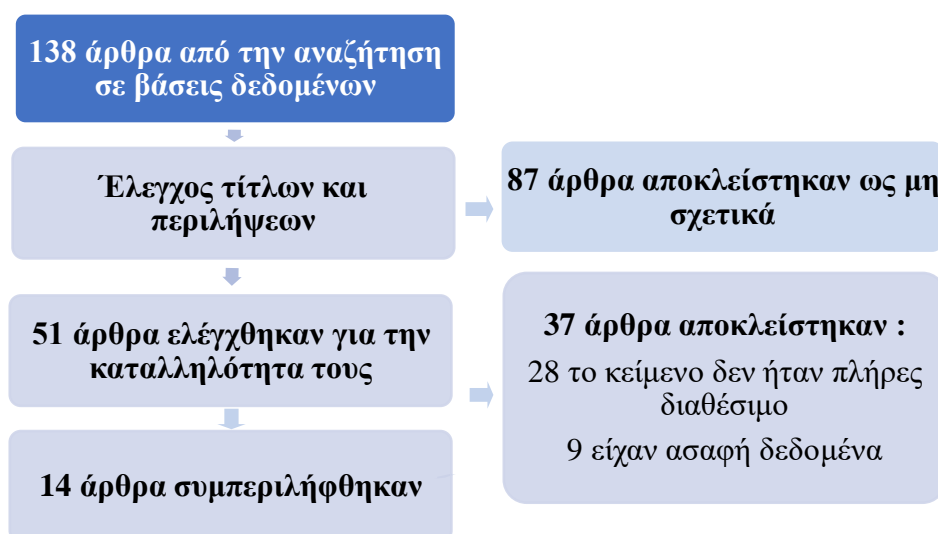
(<https://www.pemptousia.gr/2015/10/anapiria-ena-sinedrio-gia-mia-orthodoxi-theorisi-tis/>).

6.2 Στοιχεία δεδομένων έρευνας

Πιο συγκεκριμένα, η μεθοδολογία η οποία ακολουθήθηκε για την συγκεκριμένη διπλωματική εργασία είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Πραγματοποιήθηκε δηλαδή εκτενής ανασκόπηση σε άρθρα και βιβλία της ήδη υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Τα άρθρα και τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν για την ολοκλήρωση της ανασκόπησης έπρεπε να πληρούν τα ακόλουθα κριτήρια:

- ♦ Να είναι γραμμένα στα Ελληνικά ή στα Αγγλικά, ή να έχουν μεταφραστεί στις γλώσσες αυτές.
- ♦ Να έχουν δημοσιευθεί σε επίσημα και αναγνωρισμένα θεολογικά ή επιστημονικά περιοδικά.
- ♦ Να περιέχουν τις λέξεις – κλειδιά οι οποίες να είναι σχετικές με το περιεχόμενο του τίτλου της διπλωματικής εργασίας.

Για την εύρεση και ένταξη των άρθρων στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, πραγματοποιήθηκε αναζήτηση στις μηχανές αναζήτησης Google scholar, Research gate και Science Direct στα περιοδικά Εφημέριος, Ανάπλασις, Σύναξις, Πεμπτουσία, JSTOR, και CHRISTIANITY TODAY. Τα βιβλία προμηθεύτηκαν από την δανειστική βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Η αναζήτηση περιλάμβανε τις λέξεις κλειδιά αναπηρία, ειδικές ανάγκες, Ορθοδοξία, χριστιανισμός, ασθένεια καθώς και συνδυασμός αυτών στα ελληνικά και στα αγγλικά, ώστε να εντοπίσουμε τα άρθρα και τα βιβλία που θα πλησίαζαν όσο περισσότερο γίνεται στο θέμα της εργασίας.

Εικόνα 1. Διάγραμμα ροής βιβλιογραφικής ανασκόπησης

Πίνακας 1. Αποτελέσματα βιβλιογραφικής ανασκόπησης σχετικά με την αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία στην Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση				
Συγγραφέας	Χρονολογία	Χώρα	Τίτλος άρθρου / βιβλίου	Περιληπτικά
Αρχιμανδρίτης Κύριλλος (Κεφαλόπουλος)	2012	Ελλάδα	Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Αγία Γραφή	Γίνεται αναφορά στον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίσταντε τα άτομα με αναπηρία. Ενώ μέσα από παραδείγματα παρουσιάζετε και η στάση που τηρούσε ο Ιησούς Χριστός απέναντι σε αυτά τα άτομα
Creamer D.B.	2009	Αγγλία	Disability and Christian Theology – Embodied Limits and Constructive Possibilities	Παρουσιάζει αντίληψη της για την ανθρωπολογία στις συζητήσεις και απόψεις που αναπτύσσονται σχετικά με τη θέση των ατόμων με αναπηρία στο κοινωνικό γίγνεσθαι.
McFague S.	2002	Η.Π.Α.	Speaking in Parables	Αναφέρεται στην ποικιλιμορφία του ανθρώπινου σώματος και στη σωτηρία ως κατάσταση όπου κάθε ον έχει την κατάλληλη θέση στην κοινωνία.
Valeras A.B.	2011	Η.Π.Α.	«God's Will? How Two young Latina Women Negotiate a Hidden Disability Identity»	Μέσα από παραδείγματα δύο γυναικών με αναπηρία, τονίζει πως τα άτομα με αναπηρία μαθαίνουν να αναγνωρίζουν και να προσαρμόζονται στους αγώνες που συνοδεύουν την αναπηρία.

Πατήρ Χρυσσαυγής Ι.	2004	Ελλάδα	Το σώμα του Χριστού, ο χώρος όπου τα άτομα με αναπηρίες γίνονται καλοδεχόμενα	Συνδιάζει το θέμα περί σεβασμού και αγάπης για τα άτομα με αναπηρίες με δύο πτυχές και πεδία της χριστιανικής Δογματικής: την Ανθρωπολογία και την Εκκλησιολογία της χριστιανικής θεολογικής κοσμοθεωρίας.
Φίλιας Γ.Ν.	2004	Ελλάδα	Η θεολογία του πόνου	Αναφέρεται στο γεγονός πως ο πόνος μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της παραβίασης των εντολών του Θεού και πως ο δρόμος της οδύνης μπορεί να συμβάλει στη λύτρωση.
Ανάπλασις	2007	Ελλάδα	Ο ιερέας των αναπήρων	Προβάλλει μέσω της ιστορίας ενός ανάπηρου ιερέα, τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα των ασθενειών, των σωματικών πόνων και αναπηριών.
Γρίβας Γ.	2004	Ελλάδα	Ανθρώπινο πρόσωπο και νοητική ανεπάρκεια	Αναφέρεται στην σύνδεση της αναπηρίας με την χριστιανική θεολογική σκέψη περί Προσώπου.
Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ.	2008	Ελλάδα	Άτομα με αναπηρία	Αναφέρει πως ο πόνος είναι ένα σημαντικό εργαλείο ώστε το ανθρώπινο ον να οικοδομήσει μια καλύτερη σχέση με το Θεό.
Σταυρόπουλος Α.	2000	Ελλάδα	Θεολογική θεμελίωση της ποιμαντικής των ασθενών	Επισημαίνει το γεγονός πως χρειάζεται μεγάλη τόλμη για να

				αποδεχτεί κανείς τον πόνο και κατεπέκταση την αναπηρία, καθώς στην ειλικρινή σχέση που θα πρέπει οι άνθρωποι της Εκκλησίας, να έχουν με τον ασθενή.
Θεοδώρου Ευ.	1999	Ελλάδα	Ιερέυς και ψυχοσωματική ιατρική	Αναφέρεται στο γεγονός πως μέσω της επαφής και της συζήτησης με ένα άτομο με αναπηρία, μπορεί να ενδυναμωθεί η πίστη του.
Κόιος Ν.	2002	Ελλάδα	Ηθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα	Παρουσιάζει την λεγόμενη Υποστατική Αρχή, σύμφωνα με το πρότυπο των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδος. Επίσης αναφέρεται στον πνευματικό αγώνα που μέσω αυτού ο άνθρωπος μπορεί να οικειωθεί την προσωπική και υποστατική αρχή.
Γιαγκάζογλου Στ.	2002	Ελλάδα	Η θρησκευτική αλλοτρίωση του ήθους	Παρουσιάζει τη σχέση αγάπης που υπάρχει ανάμεσα στα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος και κατ'επέκταση στη σχέση που θα πρέπει να αναπτύξουν οι άνθρωποι μεταξύ τους.
Φωτίου Στ.	2002	Ελλάδα	Η έννοια της αγιότητας	Αναφέρεται στην ένωση της θείας και της ανθρώπινης φύσης στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού,

				μεσω της οποίας εξασφαλίστηκε η δυνατότητα όλοι οι άνθρωποι να μετέχουν ισότιμα στην Εκκλησία του Χριστού.
--	--	--	--	--

7ο Κεφάλαιο: Η Ορθόδοξη παράδοση για την Αναπηρία

Ως προς το θέμα περί αναπηρίας, είναι χαρακτηριστικό, πως με βάση και την ίδια την Αγία Γραφή και την Παράδοση εδώ και καιρό έχει αναπτυχθεί ένα πλέγμα διαφόρων ιδεών από διάφορους νεότερους και σύγχρονους θεολόγους.

Πάντα ως προς το ζήτημα της χριστιανικής θεολογίας και διδασκαλίας αναφορικά με το ζήτημα των ατόμων με αναπηρίες, είναι ενδεικτικές οι θέσεις του Αρχιμανδρίτη Κύριλλου (Κεφαλόπουλου). Είναι χαρακτηριστικό πως σε άρθρο του σε ιστοσελίδα αναδεικνύεται το σκεπτικό περί της προσέγγισης και του αγκαλιάσματος των ανθρώπων με αναπηρίες, υπό το βάρος άλλωστε και των σχετικών (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012). Ο ίδιος επισημαίνει ενδεικτικά εδώ, πως μέσα στις σελίδες της Αγίας Γραφής αναδεικνύεται μια σειρά από περιπτώσεις ατόμων με ειδικές ανάγκες, με νοητική υστέρηση, ψυχικές διαταραχές και σωματικές αναπηρίες. Αυτά τα άτομα παρουσιάζουν αποκλίνουσες συμπεριφορές, μη αποδεκτές από το κοινωνικό τους περιβάλλον (απομόνωση, επιθετικότητα, παράλογες κινήσεις και ξεσπάσματα, μοναξιά, ψυχοσωματική αστάθεια στη συμπεριφορά) που οδηγούν τους άλλους στο να τα απορρίπτουν στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής και να τους δίνουν το στίγμα του περιθωριακού ή ακόμα και του επικίνδυνου ατόμου.

Η ύπαρξη τέτοιων ατόμων είναι αλήθεια πως μπορεί να προξενεί μια έντονη αμηχανία σε πολλούς ανθρώπους στην καθημερινή ζωή μιας κοινωνίας. Είναι ενδεικτικό, πως όπως σημειώνει και ο εν λόγω αρχιμανδρίτης, μπορεί να υφίσταται ακόμα και μια μεγάλη ποικιλία διαφόρων στάσεων και συμπεριφορών προς αυτά τα άτομα. Συμπεριφορών δηλαδή, που μπορεί να κυμαίνονται από την λύπηση ή την διάθεση για προσφορά βοήθειας και για βοήθεια, ώστε να μπορέσουν αυτά τα άτομα να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο με ποικίλους τρόπους -ως προς την εκπαίδευση, την αγορά εργασίας κλπ. – μέχρι την ύπαρξη διακρίσεων ή αντίστοιχα ακόμα και το μίσος και την πλήρη απόρριψη (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Ο Αρχιμανδρίτης Κύριλλος είναι ενδεικτικό το ότι κινείται ξεκάθαρα στο πλαίσιο των όσων ορίζονται μέσα από την ίδια την θεολογία της Αγίας Γραφής. Δεν είναι τυχαίο εξάλλου, το ότι παραθέτει διάφορα παραδείγματα μέσα από τα κείμενα των ευαγγελίων, αναφορικά με τη στάση που είχε ο ίδιος ο Κύριος έναντι των ανάπηρων ανθρώπων. Μια τέτοια στάση όμως συγχρόνως, μπορεί και πρέπει να αποτελέσει άλλωστε μια βασική και κοινή συνισταμένη, με βάση την οποία συγχρόνως θα είναι δυνατόν να κινηθούν και οι άνθρωποι των σύγχρονων κοινωνιών απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Δεν είναι τυχαία η αναφορά σε πολλά παραδείγματα ανάπηρων ατόμων μέσα από την Αγία Γραφή και ιδιαίτερα μέσα από την

Καινή Διαθήκη, ώστε εν προκειμένω να λειτουργήσει η μορφή του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, ως το βασικό και τέλειο παράδειγμα της αποδοχής και αγάπης για αυτά τα άτομα (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Υπό αυτό το βάρος, εντός αυτού του κειμένου του αρχιμανδρίτη μπορεί κάποιος να αντιληφθεί, επί παραδείγματι, την αναφορά στην ιστορία περί του παραλυτικού της Καπερναούμ ή αντίστοιχα το παράδειγμα και την ιστορία του τυφλού της Βηθσαιδά ή του Βαρτιμαίου που αναφέρθηκε και πιο πάνω. Μπορεί κάποιος συγχρόνως εδώ να δει αναφορές στις περιπτώσεις και ιστορίες που έχουν σχέση με τις ίασεις δαιμονιζόμενων, όπως συνέβη με την θυγατέρα της Χαναanaίας ή αντίστοιχα με τους δαιμονισμένους στην Καπερναούμ ή στη γη των Γεργεσηνών. Σε κάθε περίπτωση στο συγκεκριμένο άρθρο μια τέτοια αναφορά αυτών των παραδειγμάτων γίνεται εσκεμμένα με βάση το σκεπτικό, πως έτσι αντίστοιχα έχουμε την δυνατότητα όλοι μας (συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των ανθρώπων της Εκκλησίας) να συμπεριφερθούμε απέναντι στα άτομα με αναπηρίες (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Η ύπαρξη τέτοιων παραδειγμάτων εδώ εξάλλου είναι συναφής με το σκεπτικό, πως ο ίδιος ο Χριστός είχε θέσει στον πυρήνα της αποστολής Του την μεταφορά του ευαγγελικού μηνύματος σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως, ανεξάρτητα δηλαδή από χαρίσματα, από προβλήματα και ελαττώματα. Κάτι τέτοιο είναι συνυφασμένο άρρηκτα μάλιστα και με την ανάδειξη της καθοριστικής παρέμβασης του Θεού μες στον ανθρώπινο χωροχρόνο, μιας παρέμβασης που σημαδεύεται ανεξίτηλα μέσα από την ενσάρκωση του θείου Υιού και Λόγου (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Όλα αυτά δηλαδή, σημαίνουν το ότι μέσα από την επαφή του σαρκωμένου Υιού και Λόγου του Θεού με τα άτομα με αναπηρίες, προβάλλεται για άλλη μια φορά το στοιχείο της ίδιας της Αποκάλυψης της Θείας Οικονομίας. Με άλλα λόγια, ακόμα και τα θαύματα του Ιησού, αναφορικά με την θεραπεία των ατόμων με αναπηρίες, είναι ενταγμένα στο σχέδιο για την σωτηρία που έχει σχεδιάσει ο Θεός για το ανθρώπινο γένος. Η παρουσία του Ιησού Χριστού είναι ακριβώς η παρουσία κι έκφραση της ίδιας της ζωής, κάτι που φυσικά έχει και έναν ξεκάθαρα σωτηριολογικό και απελευθερωτικό χαρακτήρα για τους ανθρώπους που έτσι παύουν να είναι δέσμοι του πόνου και της αρρώστιας (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Εδώ όμως την ίδια στιγμή, μέσω του άρθρου γίνεται εμφανές και το ότι υπάρχει και μια άλλη πολύ σημαντική συνισταμένη. Πρόκειται για το ότι μέσα από αυτήν την στάση του Ιησού Χριστού, στην πραγματικότητα προκύπτει το στοιχείο μιας νέας απελευθερωτικής κατάστασης που άλλωστε αφορά ισότιμα όλους τους ανθρώπους δίχως καμιά απολύτως διάκριση. Αυτό το στοιχείο επίσης σύμφωνα με τον αρχιμανδρίτη Κύριλλο, είναι δείγμα και

μιας επαναστατικότητας σε ένα βαθύτερο επίπεδο, καθώς εκφράζεται η ρήξη με το οικονομικό, κοινωνικό, αλλά και πολιτιστικό περιβάλλον της κοινωνίας του Ισραήλ. Ένα περιβάλλον μάλιστα, που ανέκαθεν είχε μια συγκεκριμένη τάση διάκρισης και ρατσισμού έναντι των ατόμων με αναπηρίες, αν λάβει υπόψη του συγχρόνως κάποιος και τις σχετικές αναφορές μέσα από την Παλαιά Διαθήκη (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Όλα τα παραπάνω μπορούν να αποτελέσουν πράγματι έναν πολύ σημαντικό οδηγό σχετικά με την ποιμαντική προσέγγιση εκ μέρους της Εκκλησίας για τα άτομα με αναπηρίες. Είναι αλήθεια, πως εξαιτίας και της ευρύτερης αρνητικής στάσης και των διακρίσεων που μπορεί να επιδεικνύουν οι διάφορες κοινωνίες απέναντι στα άτομα με αναπηρίες, αυτή η ποιμαντική προσέγγιση και βοήθεια προς τέτοιους ανθρώπους είναι αλήθεια, πως μπορεί να συναντήσει εμπόδια και προκλήσεις. Για αυτό χρειάζεται ομολογουμένως προσοχή ως προς μια τέτοια προσπάθεια, από την άποψη πως αρκετά εξ αυτών των ατόμων συχνά στη ζωή τους μπορεί να έχουν αντιμετωπίσει την απόρριψη και άρνηση ακόμα και από την μεριά των ίδιων τους των οικογενειών (αρχιμανδρίτης Κύριλλος, 2012).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον εδώ ταυτόχρονα όμως, φαίνεται να εμφανίζει και η θέση της ξένης Θεολόγου McFague. Η τελευταία είναι χαρακτηριστικό πως αναπτύσσει μια συγκεκριμένη προσέγγιση σε συνάρτηση ειδικά με την περίπτωση των ατόμων που πάσχουν από την αναπηρία της κώφωσης, συνδυάζοντας όμως εδώ ταυτόχρονα και στοιχεία και διαστάσεις και της χριστιανικής θεολογικής σκέψης και Δογματικής (Creamer B., 2009).

Η McFague στηρίζει την αντίληψή της για την ανθρωπολογία στις συζητήσεις και απόψεις που αναπτύσσονται σχετικά με θέση των ανθρώπων με αναπηρίες μες στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Μια τέτοια κατηγορία μάλιστα κατά την γνώμη της, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως χρήσιμη για την κατανόηση των ζητημάτων ταυτότητας για κωφούς και εν γένει για τους ανάπηρους. Για την κοινότητα των Κωφών, βασικό μέλημα είναι το να βρουν πραγματικά τη θέση τους μες στον κόσμο. Φυσικά κάτι τέτοιο δεν σημαίνει πως αυτά τα άτομα με αναπηρίες είναι άνισα ως προς την συμμετοχή τους σε ένα πλήθος δραστηριοτήτων εντός της κοινωνίας, αλλά δεν παύουν και αυτά να συμμετέχουν ισότιμα και με βάση τις δικές τους αξίες και κανόνες (Creamer B., 2009).

Στο βαθμό που η ευρύτερη κοινωνία έχει αρνηθεί διαχρονικά σε άτομα με αναπηρίες, τον χώρο τους ή έχει κάνει τον χώρο μας απρόσιτο για επισκέπτες από αυτήν την άλλη «γη», είναι σαφές, όπως τονίζεται από τη συγκεκριμένη θεολόγο, το ότι επιβάλλεται μια διαφορετική προσέγγιση. Μια προσέγγιση συναφής δηλαδή, με τη συμπερίληψη παράλληλα

και των ανθρώπων με αναπηρίες, κάτι που είναι απόλυτα συναφές συγχρόνως όμως και με την ίδια τη χριστιανική κοσμοθεωρία.

Για άτομα με γνωστικές αναπηρίες, το θέμα του χώρου και του τόπου είναι επίσης σχετικό. Η εποχή της ιδρυματοποίησης όπου έθετε όρια στα άτομα με αναπηρία και όπου η θεολογία προσπάθησε να «τους» κρατήσει έξω από τον χώρο «μας» και να περιορίσει τους πόρους που δόθηκαν στον χώρο τους. Η McFague θα το προσδιόριζε αυτό ως ένα ψέμα που αποτυγχάνει να αναγνωρίσει την κοινή μας ιστορία (από την κοινή ιστορία δημιουργίας) και το κοινό μας σπίτι (τη γη ή το σώμα του Θεού που όλοι μας κατοικούμε). Ο χώρος και ο τόπος, για την McFague, περιλαμβάνουν και αίσθημα ευθύνης για τον άλλον, δεν πρέπει να κάνουμε κατάχρηση των πόρων (και του ενδιαφέροντος) των άλλων, και εμείς πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι «εμείς» έχουμε ιδιαίτερη ευθύνη ως εκείνοι που είναι συνειδητά αυτοσυνείδητοι (Creamer B., 2009).

Προσπάθειες ομαλοποίησης στις γνωστικές αναπηρίες θα μπορούσαν να κατανοηθούν ως επιτυχημένες μόνο στο μέτρο όπου μοιραζόμαστε όλο τον χώρο μας (όχι απλώς να τους επιτρέπουμε να επισκέπτονται τα παντοπωλεία μας, αλλά στη δημιουργία πραγματικών ευκαιριών για απασχόληση, κοινωνικοποίηση και αναψυχή) και σεβόμαστε τις ανάγκες τους, όπως ορίζεται ευρέως από τον McFague για να περιλαμβάνει «αγάπη οικογένεια, εκπαίδευση, ιατρική, ουσιαστική εργασία, . . . μουσική, τέχνη και ποίηση» (McFague, S., 2002).

Η έννοια των ορίων προσφέρει μια πρόσθετη πτυχή σε αυτό το παράδειγμα. Στο μοντέλο των ορίων, επισημαίνεται το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι περιορίζονται σε διάφορους βαθμούς. Οι δυαδικές κατηγορίες «εμείς» και «αυτοί» αμφισβητούνται. Είναι κάτι άλλωστε που με βάση και την ίδια την χριστιανική θεολογική θεώρηση περί του ανθρώπινου όντος, καθίσταται αυτομάτως ως κάτι το αποδεκτό. Δεν είναι μόνο εκείνοι που χαρακτηρίζονται ως «ανάπηροι» που αντιμετωπίζουν όρια. Με άλλα λόγια, τα όρια είναι κάτι το εγγενές στην εμπειρία της ανθρωπότητας. Αντί να το προσδιορίζει αυτό ως εγγενώς αρνητικό ή κακό χαρακτηριστικό, τα όρια νοούνται ως μέρος της δημιουργίας (Creamer B., 2009).

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πρέπει να προσπαθούμε να ξεπεράσουμε κάποια όρια ή από την άλλη μεριά αντίστοιχα να προσπαθήσουμε να προσαρμοστούμε σε αυτά. Αντίθετα, όπως υπογραμμίζει η ίδια, η ερμηνεία μας για τα όρια βασίζεται σε αξίες που είναι κατάλληλες για ηθικό και θεολογικό στοχασμό και που εναλλάσσονται με εκείνες τις ερμηνείες, οι οποίες είναι δυνατές και κατάλληλες. Κάτω από αυτό το μοντέλο, για παράδειγμα, η κώφωση μπορεί να εκτιμηθεί ως διαφορά αντί να ερμηνευθεί απλώς ως ελάττωμα, και οι γνωστικές αναπηρίες μπορεί να θεωρηθούν κι ως ένα κατάλληλο πεδίο με βάση το οποίο μπορεί να υπάρξει ένας

θεωρητικός και θεολογικός προβληματισμός παρά απλώς να κατηγοριοποιηθούν ως ένα είδος ανωμαλίας (McFague, S., 2002).

Η επίγνωση της θεολογικής συνάφειας των εμπειριών αναπηρίας μπορεί να λειτουργήσει να ενισχύσει την προσέγγιση της ίδιας της McFague. Συνεχίζει το έργο της επέκτασης, τους πόρους μας για θεολογικό στοχασμό και ευθύνη: εκτός από την πληρωμή η προσοχή στο τι έχει να μας διδάξει ο μη ανθρώπινος κόσμος για τον Θεό και την κοινότητα, αυξάνει τις δυνατότητές μας για στοχασμό στην πραγματική ανθρώπινη εμπειρία. Αν μαθαίνουμε για τον Θεό μέσα από το σώμα μας, θα μάθουμε περισσότερα για τον Θεό όταν ακούμε αυτό που είναι γνωστό από την ποικιλία των τύπων και των μορφών του ανθρώπινου σώματος (McFague, S., 2002).

Κάτι τέτοιο ταυτόχρονα προσφέρει στην θρησκευτική κοινότητα των χριστιανών, με άλλα λόγια στην Εκκλησία, πρόσβαση σε μια σειρά από προοπτικές και εμπειρίες, οι οποίες μπορεί να μην είχαν εξεταστεί τόσο έντονα παλαιότερα και μπορεί να είχαν αντιμετωπιστεί με μια τάση αδιαφορίας εν γένει. Με αυτό τον τρόπο συγχρόνως, όπως πιστεύει η McFague, έχουμε όμως και την δυνατότητα να αποκτήσουμε ένα πλέγμα ακόμα περισσότερων γνώσεων αναφορικά με τον ίδιο το Θεό.

Για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να ρωτήσουμε γιατί κάποια ανθρώπινα όρια γίνονται αποδεκτά ή ικανοποιούνται από την κοινωνία ενώ άλλα ερωτήματα που μπορούν να βοηθήσουν στον εντοπισμό των πρακτικών του αποκλεισμού, οδηγούν σε καταστάσεις αποξένωσης. Τα ερωτήματα που εγείρονται από αυτή την οπτική συνάδουν με την ανάγνωση της McFague για τη σωτηρία ως κατάσταση όπου κάθε ον έχει την κατάλληλη θέση. Η προσοχή στην ποικιλομορφία του ανθρώπινου σώματος καθιστά το μοντέλο του κόσμου με βάση τις θέσεις της συγκεκριμένης θεολόγου ως το σώμα του Θεού και παράλληλα ως κάτι που είναι πιο αυθεντικό για τον γενικό σκοπό της ανθρωπότητας, καθώς και πιο σχετικό με τις ιδιαίτερες εμπειρίες των ατόμων που έχουν διάφορες αναπηρίες (McFague, S., 2002).

Σε αυτό το σημείο, εν τω μεταξύ, ίσως θα μπορούσαμε ακόμα να λάβουμε υπόψη μας και τα όσα αναφέρει μια άλλη θεολόγος, η Aimee Burke Valeras. Καθώς χρησιμοποιεί ως σχετικά παραδείγματα εκείνα δύο γυναικών με προβλήματα αναπηρίας, τονίζει στα πλαίσια ενός κειμένου της, πως πολλά άτομα με κρυφή αναπηρία ανακαλύπτουν μια ταυτότητα που επιτρέπει τη ζωή όχι «ή/ή» αλλά «και/και». Μαθαίνουν πώς να μεγιστοποιούν τις μοναδικές τους δυνάμεις προς την προσαρμογή ενώ αναγνωρίζουν και αποδέχονται τους αγώνες που συνοδεύουν την αναπηρία (Valeras A.B., 2011).

Επίσης, κάποια πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία, αναφορικά με το ζήτημα περί της αποδοχής των ατόμων με αναπηρίες μες στην Εκκλησία μπορούμε να αντλήσουμε μέσα και από το άρθρο του πατρός Ιωάννη Χρυσσαυγή, στα πλαίσια του περιοδικού Σύναξης, συγκεκριμένα στο 89^ο τεύχος (του 2004). Η σχετική επιχειρηματολογία εδώ, όπως συμβαίνει άλλωστε και με τις περιπτώσεις των θεολόγων και ιερωμένων που αναφέρθηκαν πιο πάνω, είναι συνδεδεμένη επίσης με το σχετικό υπόβαθρο της χριστιανικής κοσμοθεωρίας και θεολογίας για τη σημασία και αξία των ανθρώπινων όντων και την αποδοχή τους εντός της Εκκλησίας χωρίς διακρίσεις. Ο ίδιος συγγραφέας εδώ εξάλλου, αντιλαμβανόμεσθε, πως συνδυάζει το θέμα περί σεβασμού και αγάπης για τα άτομα με αναπηρίες με δύο πτυχές και πεδία της χριστιανικής Δογματικής: την Ανθρωπολογία και την Εκκλησιολογία της χριστιανικής θεολογικής κοσμοθεωρίας. Η ίδια η Εκκλησία είναι εξ ορισμού ένας χώρος, όπως επίσης και μια πορεία επικοινωνίας ανοικτή για όλους τους ανθρώπους, καλώντας τους παράλληλα χωρίς διακρίσεις. Είναι η γήινη απεικόνιση της ενότητας της Αγίας Τριάδος και ακόμα και μια κοινωνία ανθρώπων με διαφορετικά χαρίσματα, τα οποία όμως την ίδια στιγμή συμπληρώνονται μεταξύ τους. Υπό αυτό το πρίσμα εδώ εξάλλου, προκύπτει έτσι και ένα όραμα ολότητας, ίασης και πίστης, ενώ τονίζεται και το στοιχείο του μοιράσματος, αλλά και της φροντίδας (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Για τον πατέρα Ιωάννη Χρυσσαυγή, είναι ενδεικτικό συγχρόνως εδώ το ακόλουθο στοιχείο: το σημείο εκκίνησης αναφορικά με την στάση για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες δεν είναι μονάχα το θέμα των αναγκών που έχουν τα άτομα με αναπηρίες, αλλά και το ζήτημα περί των μοναδικών χαρισμάτων που μπορεί να διαθέτουν. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, σε συνάρτηση με την χριστιανική δογματική θεολογία περί Εκκλησιολογίας, από την άποψη, πως όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως δεν παύουμε να είμαστε το ένα σώμα του Ιησού Χριστού. Ο συγγραφέας για αυτό το λόγο δεν παραλείπει πολύ εύστοχα σε αυτό το σημείο να παραθέσει ένα χωρίο από την Προς Ρωμαίους Επιστολή του αποστόλου Παύλου, όπου διαβάζουμε: «καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ' εἷς ἀλλήλων μέλη. ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως» (Ρωμ. 12, 4 -6).

Εξίσου σημαντική παράμετρος στο πλαίσιο των εν λόγω θεολογικών αναλύσεων από τον πατέρα Ιωάννη Χρυσσαυγή είναι ταυτόχρονα και η επισήμανσή του πως ο τρόπος, με τον οποίο ανταποκρινόμεσθε προς άτομα που έχουν αναπηρίες και ειδικές ανάγκες, είναι κάτι άμεσα συνδεδεμένο με το μήνυμα του Σταυρού. Με άλλα λόγια, η παρουσία μιας αναπηρίας στη ζωή ενός ανθρώπου είναι κάτι που μπορεί να αποτελέσει μια άμεση πρόκληση έναντι των

διαφόρων αντιλήψεων και στερεοτύπων που μπορεί να αναπτύσσουν οι άνθρωποι εντός του κοινωνικού γίνεσθαι. Η σύνδεση με το Σταυρό του Κυρίου έγκειται στο ότι κατά τον ίδιο τρόπο κάποτε και ο σταυρός πάνω στον οποίο θυσιάστηκε ο Ιησούς Χριστός για το καλό όλης της ανθρωπότητας, είχε αποτελέσει ένα είδος πρόκλησης και σκανδάλου για την κοινωνία εκείνης της εποχής. Όμως ταυτόχρονα, η θυσία πάνω στο σταυρό ήταν ένα καθοριστικό σημείο, αναφορικά με την δόξα του Θεανθρώπου και τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους.

Η ίδια αναλογία υφίσταται σε συνάρτηση και με την στάση μας προς τους ανθρώπους με αναπηρίες. Με άλλα λόγια σε αυτή τη ζωή και μες στον κόσμο καλούμαστε να σηκώνουμε κι εμείς το φορτίο του συνανθρώπου μας. Αυτό εξάλλου, είναι παράλληλα κάτι, το οποίο σημαίνει πως καλούμαστε όλοι μαζί να ζήσουμε σαν μια κοινωνία, όπου θα είμαστε εξαρτημένοι ο ένας από τον άλλο, όπως επίσης και τον ίδιο το Θεό. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία από τη στιγμή που για τους χριστιανούς ο σταυρός είναι ένα σύμβολο ζωής. Ο ίδιος ο Ιησούς, όταν αναστήθηκε εκ νεκρών, έφερε ακόμα πάνω Του τις πληγές που είχε από την διαδικασία της σταύρωσής Του (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Φυσικά στην καθημερινή ζωή, όπως δηλώνει αυτό το άρθρο, δεν παύουν να υπάρχουν και ορισμένες σοβαρές ευθύνες για τις οικογένειες εκείνες που έχουν άτομα και μέλη με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες. Ο καθένας μεν είναι αλήθεια πως καλείται να μεταφέρει τα δικά του βάρη στον καθημερινό βίο, αλλά την ίδια στιγμή, είναι χαρακτηριστικό, πως μπορεί να κληθεί να σηκώσει και τα βάρη και άλλων. Όμως από τη στιγμή που εθελοντικά, ευχάριστα και με συμπονετικό τρόπο καλούμαστε να σταθούμε δίπλα στις ανάγκες ενός άλλου ανθρώπου, είναι σαν να ανταποκρινόμαστε και να στεκόμαστε δίπλα στον ίδιο τον Ιησού Χριστό. Αυτό είναι αναμενόμενο, από τη στιγμή που ο κάθε άνθρωπος είναι εικόνα του Χριστού και αναπόσπαστο μέλος του Σώματός Του, δηλαδή της Εκκλησίας Του (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Πολύ πιο σημαντικό όμως ως προς το θέμα περί υποστήριξης των οικογενειών που έχουν να κάνουν με αναπηρίες, είναι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η ελάφρυνση του συναισθηματικού φορτίου, με το οποίο συχνά μπορεί να επιβαρύνονται από την κοινωνία τα άτομα με αναπηρίες. Το συναισθηματικό φορτίο φυσικά από παλαιότερες ακόμα εποχές ήταν συνδεδεμένο με το σκεπτικό, πως η αναπηρία είναι ένα είδος τιμωρίας των ανθρώπων για υποτιθέμενες αμαρτίες (όπως στον ιουδαϊκό κόσμο). Για αυτό το λόγο μάλιστα οι άνθρωποι της Εκκλησίας οφείλουν πάντα σε τέτοιες περιπτώσεις να στηρίζουν τα άτομα με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες και τις οικογένειές τους, επισημαίνοντας την πραγματικότητα που είχε

τονίσει κάποτε ο Χριστός: το ότι, με άλλα λόγια, οι ανάπηροι υφίστανται στον κόσμο για να μαρτυρούν τη δόξα και τα έργα του Θεού (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Ο πατήρ Χρυσσαυγής εδώ εξάλλου, τονίζει πως κάθε φορά που έχει στο νου άτομα με αναπηρίες, παράλληλα σκέφτεται τον ίδιο τον Ιησού Χριστό. Η επιχειρηματολογία του συγκεκριμένα, είναι συνδεδεμένη με το ότι ως χριστιανοί λατρεύουμε ένα Θεό, ο οποίος έγινε σάρκα, με στόχο τον αγιασμό της κτιστής ανθρώπινης φύσης και την σωτηρία έτσι των ανθρώπων στα πλαίσια της πορείας τους προς την ανακαίνιση των Εσχάτων. Ο σαρκωμένος Υιός και Λόγος του Θεού όμως παράλληλα βρέθηκε πληγωμένος, ανίσχυρος και απόλυτα ανήμπορος πάνω στο σταυρό. Δηλαδή, από την μια μεριά, ο Θεός του Χριστιανισμού είναι ένας Θεός απόλυτα ισχυρός, αιώνιος, αλλά για χάρη του ανθρώπινου γένους, καθίσταται συγχρόνως και μια οντότητα ευάλωτη και πληγωμένη. Μπορεί μεν να δίνουμε βαρύτητα στο θρίαμβο της ανάστασης του Κυρίου, αλλά την ίδια στιγμή, δεν πρέπει να ξεχνάμε αυτό που αναφέρθηκε και πιο πάνω, το ότι με άλλα λόγια, ο Κύριος αναστήθηκε έχοντας πάνω Του τις πληγές της σταύρωσής Του (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Ο πατήρ Χρυσσαυγής αναφέρει, πως κάθε φορά που προβληματίζεται σχετικά με τους ανθρώπους με αναπηρίες, σκέφτεται πρωταρχικά τους ίδιους τους ανθρώπους και όχι τις αναπηρίες. Οι ανάπηροι είναι και αυτοί κτιστά, πεπερασμένα ανθρώπινα πλάσματα, όπως εξάλλου όλοι μας. Αυτό σημαίνει πως και αυτοί είναι πλασμένοι κατ' εικόνα Θεού και συγχρόνως θα λέγαμε, πως είναι οι «ελάχιστοι των αδερφών του Χριστού», όπως συμβαίνει άλλωστε και με όλους μας. Φυσικά είναι ευάλωτα άτομα και μάλιστα η μεγαλύτερη πηγή του πόνου τους δεν είναι η ίδια η αναπηρία που μπορεί να έχουν, αλλά η απόρριψη και το φάσμα των διακρίσεων που μπορεί να αντιμετωπίζουν πολλές φορές. Η μεγαλύτερη πηγή πόνου για αυτά τα άτομα είναι η έλλειψη αγάπης, κατανόησης, βοήθειας, αποδοχής και η έλλειψη εμπιστοσύνης (Χρυσσαυγής Ι., 2004).

Στα πλαίσια των σχετικών αναλύσεων από μεριάς διαφόρων θεολόγων, είναι συγχρόνως ενδεικτική και η περίπτωση ανάλυσης από τη μεριά του επίσης πολύ σημαντικού θεολόγου Γ. Φίλια, ο οποίος εξετάζει μια σειρά από σημαντικές παραμέτρους, ως προς το ζήτημα περί αναπηρίας, φυσικά μέσα από το πρίσμα πάντα της ορθόδοξης θεολογίας και δογματικής.

Στα πλαίσια του ίδιου πάντα τεύχους του περιοδικού Σύνταξη (δηλαδή του 89^{ου} τεύχους), καθίσταται εμφανές, πως υφίσταται ένα σύνολο συγκεκριμένων αναλύσεων ως προς το ζήτημα περί πόνου. Ένα ζήτημα άμεσα συναφές δηλαδή με τον τομέα και το φαινόμενο των αναπηριών. Ο Φίλιας, πιο συγκεκριμένα, εστιάζει στο ότι ο πόνος μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της παραβίασης των εντολών του Θεού, τη στιγμή που η τήρηση αυτών των

εντολών είναι βασική προϋπόθεση για να αποφευχθεί ο πόνος, όσο το δυνατόν περισσότερο και φυσικά και με τη χάρη του Θεού (Φίλιας Γ., 2004).

Καθώς ο συγγραφέας αυτού του άρθρου εμβαθύνει ακόμα περισσότερο στην όλη επιχειρηματολογία και συλλογιστική του, κάνει χρήση βασικών αρχών και ιδεών της χριστιανικής δογματικής θεολογίας. Δεν είναι έτσι τυχαίο το ότι προβάλλει το σκεπτικό, πως το θέμα περί πόνου είναι δυνατόν να «ανιχνευθεί» στην αρχή και το τέλος της πτώσης των Πρωτοπλάστων. Η αναίρεση του πόνου επίσης στα πλαίσια της Αποκάλυψης και κατά την έλευση των Εσχάτων, είναι το σημάδι της επανόδου του ανθρώπου στην κοινωνία του με το Θεό πριν από την πτώση (Φίλιας Γ., 2004).

Ο Γ. Φίλιας εδώ δεν παραλείπει να επισημάνει βέβαια και αυτό που αναφέρεται και από άλλους θεολόγους, εν γένει, το ότι με άλλα λόγια, η αναπηρία και ο πόνος είναι επίσης μια διαδικασία κι ένα φαινόμενο, μέσω του οποίου αναδεικνύεται σαν ένα μέσο παιδαγωγίας και δοκιμασίας εκ μέρους του Θεού. Αυτό το στοιχείο εξάλλου, μπορεί να διαπιστώσει κάποιος, πως το επισημαίνει και ο απόστολος Παύλος στα πλαίσια της Β΄ Κορ. επιστολής του, όταν λέει ενδεικτικά: «Και τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι.» (Β΄ Κορ., 12, 7). Μέσω αυτής της φράσης του εδώ ο απόστολος Παύλος επισημαίνει το ότι ο Θεός επιτούτω του έδωσε στην διάρκεια του βίου του ένα πρόβλημα σωματικής αναπηρίας, προκειμένου ο ίδιος (δηλ. ο Παύλος) να μην καταλήξει να επηρεαστεί από το σατανά, επιδεικνύοντας αλαζονεία και υπερηφάνεια (Φίλιας Γ., 2004).

Αυτό είναι συναφές με κάποια επισήμανση που συναντούμε σε ένα άλλο εκκλησιαστικό περιοδικό, το «Ανάπλασις», όπου τονίζεται το ότι ένας ανάπηρος ιερέας έβλεπε γενικότερα το σωματικό του πρόβλημα σαν ένα είδος εκπαίδευσης που του είχε παραχωρηθεί από το Θεό. Μάλιστα τονίζεται ακόμα και το ότι ο εν λόγω ιερέας με αυτό τον τρόπο είχε την δυνατότητα να συμβάλει εν πολλοίς και στην ηθική τελείωση και την ψυχική σωτηρία πολλών ανάπηρων ατόμων (Ανάπλασις, 2007). Μέσω τέτοιων παραδειγμάτων δηλαδή, αντιλαμβάνεται εδώ κάποιος συγχρόνως την δημιουργία των κατάλληλων προτύπων, προκειμένου να πιστοποιηθεί ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας των ασθενειών και των σωματικών πόνων και αναπηριών.

Εν τω μεταξύ στο δικό του άρθρο ο Γ. Φίλιας φαίνεται να εστιάζει εδώ στο θέμα περί προσήλωσης στο Θεό. Μιας προσήλωσης, η οποία παράλληλα είναι δυνατόν να λειτουργήσει κατά έναν θεραπευτικό τρόπο. Αυτό βέβαια, είναι αλήθεια πως σε κάποιο βαθμό συνδυάζεται και με την ιδέα του ότι ο ίδιος ο πόνος είναι ένα μέσο περισυλλογής, αλλά και εξιλέωσης. Ο

δρόμος της οδύνης άλλωστε μπορεί να συμβάλει στον εξαγνισμό του ανθρώπου και να τον οδηγήσει έτσι και στην λύτρωση. Ο πόνος, με άλλα λόγια, είναι ένα πικρό φάρμακο για τη σωτηρία μας. Δεν είναι τυχαία αυτά που επισημαίνει σε κάποιο σημείο του άρθρου του ο Φίλιας, καθώς λέει, πως για τον άνθρωπο της πίστεως τίποτα δεν είναι τυχαίο στη ζωή του, αλλά αποτελεί κομμάτι της θείας οικονομίας με απώτερο στόχο τη σωτηρία του (Φίλιας Γ., 2004).

Ως προς το προαναφερόμενο θέμα περί της πίστης στη θεία βοήθεια, ως της πρωταρχικής γενεσιουργού αιτίας για την ίαση όσων πάσχουν από πόνους, αρρώστιες, αναπηρίες κλπ., ο Φίλιας δεν παύει ακόμα να επισημαίνει εδώ και το ότι ο ασθενής και ο ανάπηρος μπορεί να γίνει χαρούμενος και χρήσιμος, αν του περάσουμε το βίωμα της σχέσης του με το Θεό. Άλλωστε έναντι του πόνου αυτό που ισχύει είναι η επιβραβευτική διαπίστωση και προτροπή έναντι του Κυρίου που αναφέρεται στο Κατά Ματθαίο Ευαγγέλιο: «γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με, ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρὸς με» (Μτ. 25, 36). Εδώ, με άλλα λόγια, προβάλλεται ταυτόχρονα και ένα είδος προτύπου για την στάση έναντι των ανθρώπων με αναπηρίες και διάφορες σωματικές ασθένειες και πόνους. Βέβαια, την ίδια στιγμή, είναι αλήθεια το ότι μια τέτοιου τύπου επίσκεψη και ενδιαφέρον, σαν αυτό που αναφέρει ο Ιησούς στο Κατά Ματθαίον ευαγγέλιο, δεν είναι κάτι συνδεδεμένο με κάποια ανάγκη περί παράθεσης θεολογικών αναλύσεων κατά την επίσκεψή μας προς ένα άρρωστο άτομο. Έχει να κάνει καθαρά και μόνο με την προσφορά βοήθειας και αγάπης προς τα αναξιοπαθούντα άτομα που μπορεί να έχουν ανάγκη.

Αυτό μάλιστα, σημαίνει το ότι η αλήθεια έγκειται και στο ότι η θεολογία περί πόνου απευθύνεται στον κάθε άνθρωπο ακόμα και προτού αυτός βρεθεί σε μια κατάσταση πόνου και προβλημάτων υγείας. Με άλλα λόγια, εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα είδος θεολογικού λόγου, που απευθύνεται προς το σύγχρονο άνθρωπο και ο οποίος συνιστά ταυτόχρονα και την καθημερινή και ουσιαστική του σχέση με το Θεό-Πατέρα. Το κεντρικό μήνυμα δηλαδή έγκειται στο ότι η σχέση μας με το Θεό δεν είναι ευκαιριακή, αλλά υφίσταται, εξελίσσεται και αναπτύσσεται συνεχώς (Φίλιας Γ., 2004).

Σε κάθε περίπτωση φυσικά, ως κάτι σημαντικό και κρίσιμο για τον άνθρωπο μαρτυρείται το στοιχείο η απαλλαγή από τον πόνο. Κι αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο εξαιρείται το θέμα της υγείας, ως ένα είδος δώρου και προσφοράς από το Θεό. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο τοποθετείται και η μια ιδιαίτερη τιμή για την επιστήμη της ιατρικής, που επίσης θεωρείται, πως είναι ένα δώρο του Θεού προς την ανθρωπότητα (Φίλιας, Γ., 2004).

Από την άλλη μεριά αντίστοιχα, πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η ανάλυση στην οποία προβαίνει ο θεολόγος Γιάννης Γρίβας, αναφορικά με το θέμα περί αναπηρίας. Η δική του ανάλυση εστιάζει στην σύνδεση αυτού του προβλήματος με την χριστιανική θεολογική σκέψη περί Προσώπου και περί ανάδειξης της αξίας και μοναδικότητας του κάθε ανθρώπινου όντος ως Προσώπου, κατά τα πρότυπα του Προσώπου του Ιησού Χριστού (Γρίβας Γ., 2004).

Σε συνάρτηση λοιπόν, με το θέμα περί αναπηριών, παρατηρεί κάποιος, πως ο συγγραφέας του άρθρου αυτού που έχει τον τίτλο «Ανθρώπινο Πρόσωπο και νοητική ανεπάρκεια», κρίνει το ότι εδώ συγχρόνως αναδεικνύονται και ορισμένα σημαντικά ανθρωπολογικά ερωτήματα που θα πρέπει να εξετάσουμε σε μεγάλο βαθμό: α) Ο άνθρωπος είναι ή καλείται να καταστεί πρόσωπο;, β) Αν καλείται να καταστεί πρόσωπο, πώς αυτό μπορεί να είναι εφικτό για άτομα με νοητική υστέρηση;, γ) Υπάρχει κάποια περίπτωση περί αλλοίωσης του ανθρώπινου προσώπου σε εκείνα τα άτομα που πάσχουν από νοητική υστέρηση;, δ) Το ανθρώπινο πρόσωπο απαιτεί την ύπαρξη κάποιας φυσιολογικής νοητικής λειτουργίας;, ε) Είναι αρκετή, εν γένει, η νοητική επάρκεια για την προσωπική εκκλησιαστική ζωή; (Γρίβας Γ., 2004).

Η σχετική ανάλυση εδώ εστιάζει στο ότι σαφέστατα μεν από την μια μεριά ο άνθρωπος, ως μια βιολογική, ψυχική και κοινωνική οντότητα είναι ένα είδος γεγονότος, το οποίο ενεργείται κατά τρόπο δυναμικό. Η έννοια περί προσώπου εδώ είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τον ιδιαίτερο και μοναδικό τρόπο, με τον οποίο το κάθε ανθρώπινο ον αναπτύσσει ως υπόσταση την ίδια την ανθρώπινη φύση. Βέβαια, είναι αλήθεια, την ίδια στιγμή αντικειμενικά, το ότι δεν υφίσταται μια κοινή ανθρώπινη φύση, αλλά αυτή συγχρόνως καθίσταται γνωστή μέσα από την σχέση που αναπτύσσουμε με το κάθε ανθρώπινο πλάσμα. Με άλλα λόγια, η αποκάλυψη του ανθρώπινου προσώπου είναι κάτι που προϋποθέτει τη συνεχή συνύπαρξη και αλληλεπίδραση με αυτό (Γρίβας Γ., 2004).

Σε αυτό το πλαίσιο, και με δεδομένη φυσικά και την μοναδικότητα και ετερότητα του κάθε προσώπου, είναι χαρακτηριστικό το ότι σε περιπτώσεις νοητικής ανεπάρκειας η εξέλιξη του ανθρώπινου προσώπου και αντίστοιχα επίσης και η προσπάθεια για τη διάσωση της ήδη υπάρχουσας κατάστασής του, είναι κάτι, το οποίο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την λειτουργία του σώματος της Εκκλησίας. Η τελευταία δηλαδή, οφείλει να προσφέρει σε όλα της τα μέλη την δυνατότητα να ασκηθούν στην αγάπη, ως ζωή του Χριστού (Γρίβας Γ., 2004).

Είναι αλήθεια, πως σε σύγκριση με τα άλλα όντα στον κόσμο μας, η νοητική λειτουργία δεν παύει να είναι το μεγάλο και βασικό πλεονέκτημα για εμάς τους ανθρώπους. Εντούτοις όμως, είναι αλήθεια εδώ και το ότι αυτές οι λειτουργίες δεν καθορίζουν την δυνατότητα και

προοπτική ενός ανθρώπου που μπορεί να πάσχει από νοητική υστέρηση, ως προς το να γίνει ή αντίστοιχα, να παραμείνει ένα πρόσωπο. Αυτό σημαίνει πως έχει την προοπτική και δυνατότητα συγχρόνως του να αναπτύξει σχέσεις αγάπης με το Θεό και με το συνάνθρωπό του. Αυτό είναι ενδεικτικό άλλωστε και ως προς το ότι η αναφορά στο πρόσωπο είναι κάτι που μπορεί να δικαιωθεί μέσα από τη δύναμη της αγάπης. Σε αυτό το σημείο μάλιστα, πρέπει να ληφθεί υπόψη και η παραβολή περί της Μέλλουσας Κρίσης και με την οποία μπορούμε να ανακαλύψουμε το σκοπό της εκκλησιαστικής ζωής. Έναν σκοπό δηλαδή, που αφορά την προσπάθεια του καθενός μας να καταστεί ένα πρόσωπο αγάπης και ειρηνικής συνύπαρξης με τους συνανθρώπους του. Κι ακόμα και αν σε κάποιον άνθρωπο υπάρχουν προβλήματα νοητικών λειτουργιών και υστέρησης, και πάλι, είναι χαρακτηριστικό, πως μια τέτοια αγάπη δεν είναι δυνατόν ποτέ να εκπέσει (Γρίβας Γ., 2004).

Πέραν από τις παραπάνω περιπτώσεις όμως, εδώ ταυτόχρονα θα ήταν εφικτό συγχρόνως να ληφθεί υπόψη και η άποψη μιας άλλης θεολόγου, συγκεκριμένα της Μ. Σκουρτανιώτου - Τσαούση, η οποία σε άρθρο της στο περιοδικό Εφημέριος (τεύχος 1 του 2008), επίσης κινείται καταρχάς σε ένα παρόμοιο πλαίσιο, αναφορικά με την επεξήγηση του πόνου και συνακόλουθα και των αναπηριών μέσα από το χριστιανικό θεολογικό πρίσμα. Κι αυτή δηλαδή, τονίζει, πως ο πόνος είναι αποτέλεσμα της Πτώσης των Πρωτοπλάστων.

Αναφορικά με το ερώτημα μάλιστα, σχετικά με το αν ο πόνος μπορεί να θεωρηθεί πως είναι κάτι κακό, τονίζει η Σκουρτανιώτου - Τσαούση, πως πρόκειται για μια κατάσταση που συνιστά στην ουσία ένα είδος μεταπτωτικής κατάστασης για τα ανθρώπινα όντα. Σαφέστατα μεν από τη μια, η Πτώση των Πρωτοπλάστων είναι το σημείο εκκίνησης για όλο το ανθρώπινο γένος, ως προς την εισαγωγή του πόνου, του θανάτου και της αμαρτίας. Από την άλλη ωστόσο, η παραβίαση ή όχι των θείων εντολών είναι σημείο εκκίνησης αναφορικά με την άρση του πόνου ή όχι. Ο πόνος μεν δεν είναι δυνατόν να αποφευχθεί στον παρόντα βίο, αλλά την ίδια στιγμή, είναι κάτι από το οποίο οι άνθρωποι θα απαλλαγούν κατά την Δευτέρα Παρουσία και την Ημέρα της Κρίσης (Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ., 2008).

Ο ίδιος ο πόνος είναι ένα σημαντικό εργαλείο, με γνώμονα το να μπορέσει το ανθρώπινο ον να οικοδομήσει μια καλύτερη και πιο στενή σχέση με το Θεό. Κι αυτό, δεδομένου, ότι με τον πόνο μπορούμε να οδηγηθούμε στη μετάνοια, ενώ συγχρόνως δημιουργούνται και όλες εκείνες οι προϋποθέσεις και συνθήκες ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε εκείνους τους συνανθρώπους μας που μπορεί να υποφέρουν, συμπεριλαμβανομένων κι εκείνων που έχουν διάφορες αναπηρίες. Η όλη επιχειρηματολογία στο σχετικό άρθρο της Σκουρτανιώτου –

Τσαούση είναι βασισμένη επίσης σε κεντρικές θέσεις και στοιχεία της χριστιανικής δογματικής θεολογίας, αν και ίσως λαμβάνει χώρα με έναν κάπως απλοϊκό τρόπο.

Ένα σκεπτικό παράλληλα που φαίνεται να αναδεικνύεται εδώ συγχρόνως, είναι και το ότι η ύπαρξη της αναπηρίας και του πόνου αποστασιοποιούνται εντελώς έναντι της βούλησης του ανθρώπινου όντος. Κάτι τέτοιο, πιο συγκεκριμένα, είναι συνυφασμένο άρρηκτα με το σκεπτικό, πως οι άνθρωποι δεν έχουν το δικαίωμα να διαχειρίζονται, όπως θέλουν οι ίδιοι τον πόνο και την όποια τυχόν αναπηρία τους. Αυτό σημαίνει, πως θα πρέπει να μάθουν να υπομένουν τον πόνο και την αναπηρία, όπως ο Ιησούς Χριστός είχε υπομείνει τον πόνο στην διάρκεια των Παθών Του. Αυτή η παρατήρηση είναι συναφής με την ακόλουθη παρατήρηση που κάνει η Μ. Σκουρτανιώτου – Τσαούση, καθώς σημειώνει, πιο συγκεκριμένα, πως με τον ερχομό Του σαρκωμένου Υιού και Λόγου του Θεού, σημειώθηκε μια διαδικασία μεταποίησης του θανάτου και του πόνου. Με άλλα λόγια, αυτά τα στοιχεία έγιναν περάσματα αντί για αδιέξοδα που ήταν πιο πριν (Σκουρτανιώτου - Τσαούση Μ., 2008).

Αυτή η μεταποίηση φυσικά, την ίδια στιγμή, έλαβε χώρα μέσω του σώματος του Ιησού Χριστού. Μέσα από τον ψυχικό και το σωματικό πόνο που βίωσε ο Κύριός μας πάνω στο σταυρό, έγινε συγχρόνως ένα είδος εξαγιασμού του στοιχείου του πόνου και της ανθρώπινης σάρκας. Αυτό, κατά προέκταση όμως, σήμαινε και το στοιχείο της οριστικής νίκης επί του θανάτου, με αποτέλεσμα να ανοίξει και ο δρόμος για την ανάσταση του ανθρώπινου γένους (Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ., 2008).

Μάλιστα, και η Σκουρτανιώτου - Τσαούση, είναι χαρακτηριστικό συγχρόνως, πως τονίζει την παιδαγωγική σημασία που μπορεί να προκύψει για τους ανθρώπους μέσα από την κατάσταση της αναπηρίας. Η τελευταία είναι μια ευκαιρία, ώστε να υπηρετήσει κάποιος ακόμα πιο πιστά τον Ιησού Χριστό. Για παράδειγμα, στην περίπτωση μιας οικογένειας, που μπορεί να έχει ένα παιδί και εν γένει ένα μέλος με αναπηρία, ακόμα κι αν κάτι τέτοιο, χωρίς αμφιβολία, είναι συγχρόνως μια πραγματικότητα που σημαίνει πολλές δυσκολίες και προβλήματα στην καθημερινή ζωή της οικογένειας, δεν παύει να είναι εν τέλει κι ένα εργαλείο, με το οποίο η πίστη της οικογένειας στην πορεία μπορεί να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο. Η ύπαρξη ενός τέτοιου παιδιού ενισχύει το αίσθημα της αγάπης, ώστε ένα τέτοιο πλάσμα ταυτόχρονα να θεωρηθεί, πως είναι, τρόπον τινά, ένα εκλεκτό πλάσμα που κατέβηκε από τον ουρανό (Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ., 2008).

Μια επίσης πολύ σημαντική, κατά την γνώμη μας, παράμετρος που επισημαίνεται μέσα από το λόγο ορισμένων θεολόγων, ως προς τα άτομα με αναπηρία, είναι το πώς αυτοί οι άνθρωποι μπορούν να ενδυναμωθούν μέσα από τη συμμετοχή τους στη μυστηριακή εκκλησιαστική

ζωή. Κάτι τέτοιο εξάλλου, είναι συναφές και με ορισμένες βασικές πτυχές της ίδιας της χριστιανικής δογματικής θεολογίας, πτυχές που άπτονται του πεδίου της Εκκλησιολογίας.

Πιο συγκεκριμένα, από την μια μεριά, στα πλαίσια του περιοδικού *Εφημέριος*, ο Α. Σταυρόπουλος επισημαίνει, πως ομολογουμένως χρειάζεται πολύ μεγάλη τόλμη, ώστε να αποδεχθεί κάποια αρρώστια και αδυναμία. Αυτό, κατά προέκταση, μπορεί να αφορά και την περίπτωση της αναπηρίας, δεδομένου, ότι σε μια τέτοια κατάσταση είναι σαφές το ότι υφίσταται η απουσία του σθένους, της δύναμης και της ζωτικότητας. Μάλιστα, όπως επισημαίνεται σε αυτό το άρθρο, από εκεί είναι που ξεκινούν όλα και εκεί μπορούμε να εντοπίσουμε τη ρίζα του κακού. Πιο συγκεκριμένα, εδώ καθίσταται εμφανές παράλληλα και το ότι στο μέτρο που υφίσταται η αποκατάσταση της κοινωνίας και της επικοινωνίας με το Χριστό, μπορούν επίσης να τεθούν και οι βάσεις για την ενδυνάμωση και ένταξη αυτών των ατόμων. Πρόκειται για την ένταξη των ατόμων με αναπηρίες στο χώρο της Εκκλησίας και στο Σώμα του Χριστού, στοιχείο άλλωστε συνδεδεμένο παράλληλα και με την απρόσκοπτη επαναλειτουργία των δυνάμεων αυτών των ανθρώπων (Σταυρόπουλος Α., 2000).

Μέσω του άρθρου εξάλλου την ίδια στιγμή, είναι χαρακτηριστικό εδώ και το ότι υφίσταται έμφασης και ως προς την ειλικρινή σχέση με τον ασθενή. Μια σχέση, στο πλαίσιο της οποίας υφίσταται ένα πραγματικό ενδιαφέρον. Αυτό σημαίνει ταυτόχρονα και τον διάλογο με αυτά τα άτομα, τη στιγμή που μέσα από αυτήν την διαδικασία, οι άνθρωποι της Εκκλησίας μπορούν να γίνουν κάτι σαν οδηγοί, σαφέστατα μεν δεν είναι θεραπευτές και γιατροί, αλλά μπορούν να καθοδηγήσουν ένα άτομο με αναπηρία να ανακαλύψει την οδό της σωτηρίας και της ζωής, με άλλα λόγια, την οδό του Ιησού Χριστού (Σταυρόπουλος Α., 2000).

Ως προς την ποιμαντική φροντίδα των ατόμων με αναπηρίες, και ο Ευάγγελος Θεοδώρου επίσης τονίζει κάποια σημαντικά στοιχεία στα πλαίσια του περιοδικού *Εφημέριος* (τεύχος 8, 1999). Ένας ιερέας, αλλά και ένας λαϊκός, πιο συγκεκριμένα, μπορεί μεν να μην διαθέτει το χάρισμα της ιατρικής ίασης. Μπορεί ωστόσο μέσα από την συζήτηση και την καθημερινή επαφή με ένα άτομο με αναπηρία, να του μεταδώσει τη χαρά και την ειρήνη του Χριστού, ενδυναμώνοντας συγχρόνως και την πίστη του. Μια πίστη που μπορεί να είναι η πρώτη και βασική προϋπόθεση σχετικά με την θεραπεία ενός ατόμου (Θεοδώρου Ευ., 1999).

Υπό το βάρος όλων των παραπάνω επισημάνσεων λοιπόν, μπορεί να διαπιστώσει κάποιος εδώ το ότι με βάση την χριστιανική παράδοση κάθε άνθρωπος, ακόμα κι εκείνος που μπορεί να μην διαθέτει ορισμένες συγκεκριμένες σωματικές, αισθητηριακές ή από την άλλη μεριά νοητικές ικανότητες, δεν παύει να είναι ένα πλάσμα δημιουργημένο κατ' εικόνα Θεού. Αυτό

σημαίνει άλλωστε ταυτόχρονα το ότι μια αξία ανεκτίμητη, η οποία σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει και δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί από τον οποιονδήποτε. Σε κάθε περίπτωση εξάλλου, με βάση την Παράδοση της πατερικής θεολογίας, αλλά και των κειμένων της Αγίας Γραφής, η αγάπη του Θεού προς τα άτομα με αναπηρίες είναι κάτι το απόλυτα δεδομένο.

Σε συνάρτηση με όλα όσα έχουν τονιστεί ως αυτό το σημείο άλλωστε, θα μπορούσαμε ακόμα να λάβουμε υπόψη μας και το ότι η ίδια η ενσάρκωση του Υιού και Λόγου του Θεού, σε συνδυασμό ταυτόχρονα και προς το έργο, το κήρυγμα και τη δράση του Ιησού Χριστού επί γης, ήταν κάτι με το οποίο προσελήφθη ολόκληρη η θεία φύση. Αυτό το στοιχείο και μόνο παράλληλα, δεν παύει να αναδεικνύει εδώ εξάλλου την μοναδικότητα και αξιοπρέπεια του κάθε ανθρώπου. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι αδιανόητη η ύπαρξη διακρίσεων, μίσους και παραμερισμού απέναντι σε οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο ον (<https://www.pemptousia.gr/2015/10/anapiria-ena-sinedrio-gia-mia-orthodoxi-theorisi-tis/>).

Από όλα τα παραπάνω, σχετικά με την θεώρηση του Χριστιανισμού και ειδικότερα της Ορθοδοξίας, ως προς το θέμα της αναπηρίας, θεωρούμε, πως μια κεντρική συνισταμένη, την οποία πρέπει να συγκρατήσουμε, είναι αυτή που έχει σχέση με την αρχή του Προσώπου και με την λεγόμενη Υποστατική Αρχή και που βέβαια είναι κέντρο της ορθόδοξης θεολογίας (Κόιος, Ν., 2002). Κατά το πρότυπο των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδος που είναι απόλυτα ενωμένα, ως προς την ουσία Τους, αν και βρίσκονται σε απόλυτη ετερότητα μεταξύ τους, αναφορικά με την υποστατική τους ιδιότητα, έτσι και το ανθρώπινο ον πρώτα και κύρια, ανεξάρτητα από την όποια ιδιαιτερότητα (που μπορεί να αφορά, για παράδειγμα, και κάποιας μορφής αναπηρία) είναι και αυτό πρόσωπο.

Κάτι τέτοιο εδώ ταυτόχρονα βέβαια δεν σημαίνει, πως έχει εξαρχής την ιδιότητα του προσώπου, από τη στιγμή που πρέπει να αγωνιστεί για να την αποκτήσει, διεξάγοντας μάλιστα, έναν δύσκολο, τραχύ και πολλές φορές μακρύ αγώνα. Αυτός ο αγώνας φυσικά είναι πνευματικός και από την άλλη μεριά μέσα από αυτόν, ο άνθρωπος μπορεί και να οικειωθεί την προσωπική και την υποστατική αρχή, την οποία εξάλλου του έσπειρε ο ίδιος ο Θεός, κατά την στιγμή της δημιουργίας του (Κόιος, Ν., 2002).

Η σχέση αγάπης ανάμεσα στα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος είναι η βασική αρχή και προϋπόθεση, αναφορικά με την αγαπητική σχέση που οφείλουν να αναπτύξουν όλα τα ανθρώπινα πλάσματα μεταξύ τους. Μια σχέση μέσα από την οποία το κάθε πρόσωπο ξεχωριστά ανοίγεται μια αγαπητική αυθυπέμβαση της ατομικότητας. Αυτό συνακόλουθα σημαίνει εδώ μάλιστα, και την ένωσή του με τα άλλα ανθρώπινα πρόσωπα σε μια κοινωνία, η οποία φυσικά είναι αδιάρρηκτη. Το ίδιο το γεγονός της κοινωνίας, είναι μια κατάσταση με

την οποία το πρόσωπο μπορεί να αντλήσει όλο το υπαρξιακό του «είναι» και ταυτόχρονα η ατομικότητά του δεν χάνεται, αλλά παραμένει ακέραια (Γιαγκάζογλου Στ., 2002).

Η κοινωνία των μελών είναι εκείνη η παράμετρος, με την οποία προσδιορίζεται ο κάθε άνθρωπος ως πρόσωπο. Αυτό σημαίνει, πως ο καθένας μας μπορεί να αντιληφθεί τον κόσμο μέσα από τα μάτια των άλλων, και αποκτά ένα είδος βαθύτερης συναισθηματικής νοημοσύνης. Κάτι τέτοιο συνιστά ίσως και την σημαντικότερη συνιστώσα, ως προς το να αντιληφθούμε την ίδια μας την ύπαρξη ως ενότητα διαμέσου της κοινωνίας των μελών. Αυτή η κοινωνία είναι, με άλλα λόγια, που συμβάλλει στην εξύψωση του ίδιου του ανθρώπινου προσώπου, στοιχείο που σημαίνει εκ των πραγμάτων και την εξύψωση και το σεβασμό απέναντι και στα άτομα με αναπηρίες. Μέσω της κοινωνίας των μελών μες στην Εκκλησία, η όποια οικονομική ή πνευματική κατάσταση και η όποια σωματική διάπλαση, είναι στοιχεία που δεν έχουν καμιά σημασία.

Ο Χριστός, σε συνάρτηση και με την άμεση ένωσή Του φυσικά με το Θεό -Πατέρα, παρέχει την πραγματική πνευματική, αλλά και σωματική ζωή σε όλα τα ανθρώπινα πλάσματα. Για άλλη μια φορά θα πρέπει να υπενθυμίσουμε εδώ το ότι η πρόσληψη όλου του ανθρώπινου γένους μέσω της ενσάρκωσης του θείου Λόγου ήταν η διαδικασία, με την οποία εξασφαλίστηκε επίσημα πλέον το ότι όλοι οι άνθρωποι θα μετέχουν ισότιμα στην Εκκλησία του Χριστού. Η ένωση της θείας και της ανθρώπινης φύσης στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού είναι κάτι, με το οποίο όλοι οι άνθρωποι, ακόμα και εκείνοι που μπορεί να πάσχουν από κάποια αναπηρία, έχουν την δυνατότητα και ευκαιρία να καταστούν κατά χάρη υιοί του Θεού -Πατέρα. Αυτό φυσικά είναι άλλωστε και δείγμα, ως προς την άφατη φιλανθρωπία του Θεού και την αιώνια αγάπη Του προς το ανθρώπινο γένος (Φωτίου Στ., 2002).

Αποτελέσματα

Στο σημείο αυτό θα παραθέσουμε τα ερωτήματα τα οποία μας απασχόλησαν κατά την συγγραφή της συγκεκριμένης εργασίας και θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις, με στοιχεία και βιβλιογραφικές αναφορές. Επίσης θα γίνει προσπάθεια παρουσίασης μέσω πινάκων των αποτελεσμάτων της έρευνας.

1. Πως αντιμετωπίζει η ορθόδοξη θεολογική σκέψη το φαινόμενο της αναπηρίας;

Πίνακας 2. Πως αντιμετωπίζει η ορθόδοξη θεολογική σκέψη το φαινόμενο της αναπηρίας;			
Συγγραφέας	Χρονολογία	Τίτλος άρθρου / βιβλίου	Συμπεράσματα
Αρχιμανδρίτης Κύριλλος (Κεφαλόπουλος)	2012	Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Αγία Γραφή	Παρουσιάζει παραδείγματα από την στάση του Χριστού απέναντι στα άτομα με αναπηρία, θέλοντας να δηλώσει την αντίθεση του με την άποψη περι υπαιτιότητας του ατόμου για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει.
Creamer D.B.	2009	Disability and Christian Theology – Embodied Limits and Constructive Possibilities	Παρουσιάζει την αντίληψη πως η αναπηρία είναι πιο «φυσιολογική» από τη μη αναπηρία.
McFague S.	2002	Speaking in Parables	Αναφέρει πως αν οι παραβολές του Ιησού ληφθούν ως πρότυπα θεολογικού στοχασμού, υπάρχει μια μορφή εκεί που ενώνει τη γλώσσα, την πίστη και τη ζωή.
Valeras A.B.	2011	«God's Will? How Two young Latina Women Negotiate a Hidden Disability Identity»	Αναφέρει πως μια κρυφή αναπηρία είναι μια φυσική ιατρική κατάσταση.
Πατήρ Χρυσανγής Ι.	2004	Το σώμα του Χριστού, ο χώρος όπου τα άτομα με αναπηρίες γίνονται καλοδεχούμενα	Αναφέρει πως η αναπηρία δεν οφείλετε στις αμαρτίες του ίδιου του ατόμου ή κάποιου προγόνου του, αλλά αντιθέτως υφίστανται για να μαρτυρούν την δόξα και τα έργα του Θεού.

Φίλιας Γ.Ν.	2004	Η θεολογία του πόνου	Αναφέρεται στο γεγονός πως ο πόνος μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της παραβίασης των εντολών του Θεού και πως ο δρόμος της οδύνης μπορεί να συμβάλει στη λύτρωση.
Ανάπλασις	2007	Ο ιερέας των αναπήρων	Αναφέρει πως ο πατήρ Θησέας έβλεπε την περιπέτεια της υγείας του σαν «εκπαίδευση» που του «παραχώρησε» ο Θεός.
Γρίβας Γ.	2004	Ανθρώπινο πρόσωπο και νοητική ανεπάρκεια	Αναφέρεται στην μοναδικότητα και ετερότητα του κάθε προσώπου και στην παραβολή περί της Μέλλουσας Κρίσης και με την οποία μπορούμε να ανακαλύψουμε το σκοπό της εκκλησιαστικής ζωής.
Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ.	2008	Άτομα με αναπηρία	Αναφέρει πως ο πόνος είναι αποτέλεσμα της Πτώσης των Πρωτοπλάστων και πως η παραβίαση ή όχι των θείων εντολών είναι σημείο εκκίνησης αναφορικά με την άρση του πόνου ή όχι.
Σταυρόπουλος Α.	2000	Θεολογική θεμελίωση της ποιμαντικής των ασθενών	Επισημαίνει το γεγονός πως χρειάζεται μεγάλη τόλμη για να αποδεχτεί κανείς ότι είναι άρρωστος όχι μόνο «συμπτωματικά», αλλά είναι ασθενής και αδύναμος διότι διέκοψε την επαφή του με το σθένος, με την πηγή της ζωής.

Παρουσιάζεται μια σύγκρουση απόψεων σχετικά με την προέλευση της αναπηρίας, καθώς παρατηρούμε πως σύμφωνα με τον Φίλια ο πόνος και κατ' επέκταση η αναπηρία, μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα της παραβίασης των εντολών του Θεού, τη στιγμή που η τήρηση αυτών των εντολών είναι βασική προϋπόθεση για να αποφευχθεί ο πόνος. Την ίδια άποψη ενστερνίζεται και η θεολόγος Σκουρτανιώτου –Τσαούση η οποία αναφέρει πως ο πόνος είναι αποτέλεσμα της Πτώσης των Πρωτοπλάστων. Αντίθετα όμως ο πάτερ Χρυσσαυγής αναφέρει πως σύμφωνα με τον Χριστό, οι ανάπηροι υφίστανται στον κόσμο για να μαρτυρούν τη δόξα και τα έργα του Θεού και πως η αναπηρία τους δεν οφείλεται σε αμαρτίες του ίδιου του

ατόμου, των γονέων του ή κάποιου προγόνου του, την άποψη αυτή ακολουθεί και ο Αρχιμανδρίτης Κύριλλος. Σύμφωνα ωστόσο με τον Σταυρόπουλο, η ασθένεια και κατ' επέκταση η αναπηρία είναι επακόλουθο της διακοπής επαφής του με το σθένος, με την πηγή της ζωής. Παρατηρούμε εδώ πως 10 συγγραφείς αναφέρονται στο θέμα της προέλευσης της αναπηρίας όπου δύο από αυτούς ακολουθούν την θεωρία της προέλευσης λόγω αμαρτιών, ένας αναφέρει πως ο πόνος είναι επακόλουθο της έλλειψης επαφής με την Εκκλησία και έξι συμφωνούν πως δεν αποτελεί επακόλουθο των αμαρτιών. Τέλος 4 συγγραφείς δεν αναφέρονται καθόλου στο θέμα της προέλευσης της αναπηρίας.

2. Πως συνδέεται η ορθόδοξη θεολογική σκέψη περί Προσώπου με τον σεβασμό έναντι των ανάπηρων ατόμων;

Πίνακας 3. Πως συνδέεται η ορθόδοξη θεολογική σκέψη περί Προσώπου με τον σεβασμό έναντι των ανάπηρων ατόμων;			
Συγγραφέας	Χρονολογία	Τίτλος άρθρου / βιβλίου	Συμπεράσματα
Γρίβας Γ.	2004	Ανθρώπινο πρόσωπο και νοητική ανεπάρκεια	Αναφέρεται στην σύνδεση της αναπηρίας με την χριστιανική θεολογική σκέψη περί Προσώπου. Η έννοια περί προσώπου εδώ είναι συνδεδεμένη άρρηκτα με τον ιδιαίτερο και μοναδικό τρόπο, με τον οποίο το κάθε ανθρώπινο ον αναπτύσσει ως υπόσταση την ίδια την ανθρώπινη φύση.
Κόιος Ν.	2002	Ηθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα	Παρουσιάζει την λεγόμενη Υποστατική Αρχή, σύμφωνα με το πρότυπο των τριών προσώπων της Αγίας Τριάδος και αναφέρεται στο γεγονός πως το άτομο δεν έχει εξαρχής την ιδιότητα του προσώπου, από τη στιγμή που πρέπει να αγωνιστεί για να την αποκτήσει, διεξάγοντας μάλιστα, έναν δύσκολο, τραχύ και πολλές φορές μακρύ πνευματικό αγώνα.

Γιαγκάζογλου Στ.	2002	Η θρησκευτική αλλοτρίωση του ήθους	Παρουσιάζει τη σχέση αγάπης που υπάρχει ανάμεσα στα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος και κατ'επέκταση στη σχέση που θα πρέπει να αναπτύξουν οι άνθρωποι μεταξύ τους. Μέσω της κοινωνίας το πρόσωπο μπορεί να αντλήσει όλο το υπαρξιακό του «είναι» και ταυτόχρονα η ατομικότητά του να παραμείνει ακέραια.
Φωτίου Στ.	2002	Η έννοια της αγιότητας	Αναφέρει πως η κοινωνία των μελών είναι εκείνη η παράμετρος, με την οποία προσδιορίζεται ο κάθε άνθρωπος ως πρόσωπο. Η ένωση της θείας και της ανθρώπινης φύσης στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού είναι κάτι, με το οποίο όλοι οι άνθρωποι, ακόμα και εκείνοι που μπορεί να πάσχουν από κάποια αναπηρία, έχουν την δυνατότητα και ευκαιρία να καταστούν κατά χάρη υιοί του Θεού -Πατέρα

Σύμφωνα με τον ανωτέρω πίνακα μόνο τέσσερις από τους συγγραφείς αναφέρουν στο έργο τους, την θεώρηση περί ατομικότητας του Προσώπου, ενώ οι δύο απ' αυτούς αναφέρονται στον πνευματικό αγώνα που θα πρέπει νικήσουν προκειμένου να αποκτήσουν την ιδιότητα αυτή.

3. Με ποιο τρόπο ο Ιησούς Χριστός αναδεικνύεται σε σύμβολο του σεβασμού έναντι των ατόμων με αναπηρίες;

Πίνακας 4. Με ποιο τρόπο ο Ιησούς Χριστός αναδεικνύεται σε σύμβολο του σεβασμού έναντι των ατόμων με αναπηρίες;

Συγγραφέας	Χώρα	Τίτλος άρθρου / βιβλίου	Συμπεράσματα
Αρχιμανδρίτης Κύριλλος (Κεφαλόπουλος)	Ελλάδα	Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Αγία Γραφή	Παραθέτει διάφορα παραδείγματα μέσα από τα κείμενα των ευαγγελίων, αναφορικά με τη στάση που είχε ο ίδιος ο Κύριος έναντι των ανάπηρων ανθρώπων, ώστε εν προκειμένω να λειτουργήσει η μορφή του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, ως το βασικό και τέλειο παράδειγμα

			της αποδοχής και αγάπης για αυτά τα άτομα.
McFague S.	Η.Π.Α.	Speaking in Parables	Αναφέρει πως εάν ο Ιησούς ως η παραβολή του Θεού, καθώς και οι παραβολές του Ιησού, ληφθούν ως πρότυπα θεολογικού στοχασμού, τότε θα έχουμε μια μορφή που επιμένει να ενώνει τη γλώσσα, την πίστη και τη ζωή.
Πατήρ Χρυσανγής Ι.	Ελλάδα	Το σώμα του Χριστού, ο χώρος όπου τα άτομα με αναπηρίες γίνονται καλοδεχούμενα	Τονίζει πως οι άνθρωποι της Εκκλησίας οφείλουν πάντα να στηρίζουν τα άτομα με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες και τις οικογένειές τους, επισημαίνοντας την πραγματικότητα που είχε τονίσει κάποτε ο Χριστός: το ότι, με άλλα λόγια, οι ανάπηροι υφίστανται στον κόσμο για να μαρτυρούν τη δόξα και τα έργα του Θεού.
Φίλιας Γ.Ν.	Ελλάδα	Η θεολογία του πόνου	Αναφέρεται στην επιβραβευτική διαπίστωση και προτροπή έναντι του Κυρίου που στο Κατά Ματθαίο Ευαγγέλιο προβάλλει ένα είδος προτύπου για την στάση έναντι των ανθρώπων με αναπηρίες και διάφορες σωματικές ασθένειες και πόνους.
Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ.	Ελλάδα	Άτομα με αναπηρία	Αναφέρει πως με τον ερχομό Του σαρκωμένου Υιού και Λόγου του Θεού, σημειώθηκε μια διαδικασία μεταποίησης του θανάτου και του πόνου. Με άλλα λόγια, αυτά τα στοιχεία έγιναν περάσματα αντί για αδιέξοδα που ήταν πιο πριν. Μέσα από τον ψυχικό και το σωματικό πόνο που βίωσε ο Κύριός μας πάνω στο σταυρό, έγινε συγχρόνως ένα είδος εξαγιασμού του στοιχείου του πόνου και της ανθρώπινης σάρκας.
Φωτίου Στ.	Ελλάδα	Η έννοια της αγιότητας	Αναφέρει πως ο Χριστός, σε συνάρτηση και με την άμεση ένωσή Του φυσικά με το Θεό - Πατέρα, παρέχει την πραγματική

			πνευματική, αλλά και σωματική ζωή σε όλα ανεξαιρέτως τα ανθρώπινα πλάσματα.
--	--	--	---

Αναλύοντας τα δεδομένα του ανωτέρω πίνακα βλέπουμε πως έξι συγγραφείς αναφέρονται στο ερώτημα «Με ποιο τρόπο ο Ιησούς Χριστός αναδύκνεται σε σύμβολο του σεβασμού έναντι των ατόμων με αναπηρίες;». Σύμφωνα με τους Αρχ. Κύριλλο, McFague, Πατήρ Χρυσανγή και Φίλια μέσα από τις παραβολές και τα λόγια του ευαγγελίου ο Ιησούς Χριστός δείχνει τον δρόμο προς την αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία με σεβασμό και αγάπη. Η Σκουρτσανιώτου – Τσαούση αναφέρει πως ο Ιησούς Χριστός, μέσα από τον ψυχικό και το σωματικό πόνο που βίωσε πάνω στο σταυρό έγινε σύμβολο σεβασμού. Τέλος ο Φωτίου αναφέρει πως ο Χριστός, παρέχει την πραγματική πνευματική, αλλά και σωματική ζωή σε όλα ανεξαιρέτως τα ανθρώπινα πλάσματα, συμπεριλαμβανομένων και των ατόμων με αναπηρία μέσω της άμεσης ένωσής Του με το Θεό –Πατέρα.

4. Ποιες είναι οι σωτηριολογικές και χριστολογικές διαστάσεις της ορθόδοξης θεολογίας σχετικά με την αναπηρία;

Πίνακας 5. Ποιες είναι οι σωτηριολογικές και χριστολογικές διαστάσεις της ορθόδοξης θεολογίας σχετικά με την αναπηρία;			
Συγγραφέας	Χώρα	Τίτλος άρθρου / βιβλίου	Συμπεράσματα
Creamer D.B.	Αγγλία	Disability and Christian Theology – Embodied Limits and Constructive Possibilities	Αναφέρει πως πρέπει να εμπλακούμε σε κριτικό στοχασμό σχετικά με την ενσάρκωση καθώς και τη φύση του Θεού, αμφισβητώντας τις αντιλήψεις μας για το τι σημαίνει να είσαι «κανονικός» και εκτιμώντας τα όρια για όσα αποκαλύπτουν για τον εαυτό μας και για τον Θεό.
McFague S.	Η.Π.Α.	Speaking in Parables	Επισημαίνει πως η κώφωση μπορεί να εκτιμηθεί ως διαφορά αντί να ερμηνευθεί απλώς ως ελάττωμα, και οι γνωστικές αναπηρίες μπορεί να θεωρηθούν κι ως ένα κατάλληλο πεδίο με βάση το οποίο μπορεί να υπάρξει ένας θεωρητικός και θεολογικός προβληματισμός παρά απλώς να κατηγοριοποιηθούν ως ένα είδος ανωμαλίας.

Valeras A.B.	2011	«God's Will? How Two young Latina Women Negotiate a Hidden Disability Identity»	Τονίζει πως μαθαίνουν τον τρόπο να μεγιστοποιούν τις μοναδικές τους δυνάμεις προς την προσαρμογή ενώ αναγνωρίζουν και αποδέχονται τους αγώνες που συνοδεύουν την αναπηρία.
Πατήρ Χρυσαιγής Ι.	Ελλάδα	Το σώμα του Χριστού, ο χώρος όπου τα άτομα με αναπηρίες γίνονται καλοδεχούμενα	Αναφέρεται σε ένα όραμα ολότητας, ίασης και πίστης, ενώ τονίζει και το στοιχείο του μοιράσματος, αλλά και της φροντίδας. Επίσης ως προς το θέμα περί υποστήριξης των οικογενειών που έχουν να κάνουν με αναπηρίες, είναι ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η ελάφρυνση του συναισθηματικού φορτίου, με το οποίο συχνά μπορεί να επιβαρύνονται από την κοινωνία τα άτομα με αναπηρίες.
Φίλιας Γ.Ν.	Ελλάδα	Η θεολογία του πόνου	Εστιάζει στο θέμα περί προσήλωσης στο Θεό, η οποία παράλληλα είναι δυνατόν να λειτουργήσει κατά έναν θεραπευτικό τρόπο. Αυτό βέβαια, είναι αλήθεια πως σε κάποιο βαθμό συνδυάζεται και με την ιδέα του ότι ο ίδιος ο πόνος είναι ένα μέσο περισυλλογής, αλλά και εξιλέωσης. Ο δρόμος της οδύνης άλλωστε μπορεί να συμβάλει στον εξαγνισμό του ανθρώπου και να τον οδηγήσει έτσι και στην λύτρωση.
Σκουρτανιώτου – Τσαούση Μ.	Ελλάδα	Άτομα με αναπηρία	Τονίζει την παιδαγωγική σημασία που μπορεί να προκύψει για τους ανθρώπους μέσα από την κατάσταση της αναπηρίας. Η τελευταία είναι μια ευκαιρία, ώστε να υπηρετήσει κάποιος ακόμα πιο πιστά τον Ιησού Χριστό.
Σταυρόπουλος Α.	2000	Θεολογική θεμελίωση της ποιμαντικής των ασθενών	Τονίζει πως μέσα από την διαδικασία του διαλόγου με τα άτομα με αναπηρία, οι άνθρωποι της Εκκλησίας μπορούν να γίνουν κάτι σαν οδηγοί, σαφέστατα μεν δεν είναι θεραπευτές και γιατροί,

			αλλά μπορούν να καθοδηγήσουν ένα άτομο με αναπηρία να ανακαλύψει την οδό της σωτηρίας και της ζωής, με άλλα λόγια, την οδό του Ιησού Χριστού.
Θεοδώρου Ευ.	1999	Ιερέυς και ψυχοσωματική ιατρική	Αναφέρει πως ένας ιερέας, αλλά και ένας λαϊκός, μπορεί μεν να μην διαθέτει το χάρισμα της ιατρικής ίασης, ωστόσο μέσα από την συζήτηση και την καθημερινή επαφή με ένα άτομο με αναπηρία, μπορεί να του μεταδώσει τη χαρά και την ειρήνη του Χριστού, ενδυναμώνοντας συγχρόνως και την πίστη του. Μια πίστη που μπορεί να είναι η πρώτη και βασική προϋπόθεση σχετικά με την θεραπεία ενός ατόμου.

Αναλύοντας τον ως άνω πίνακα, βλέπουμε πως οχτώ συγγραφείς αναφέρονται σε τρόπους που μπορεί το άτομο, αν όχι να θεραπευθεί σωματικά τότε να ανακουφιστεί εν μέρει ψυχικά. Η Creamer αναφέρει πως πρέπει να έρθουμε σε ρήξη με ότι θεωρείτε «κανονικό» για μας και να εκτιμήσουμε εκ νέου τα όρια για όσα αποκαλύπτουν για τον εαυτό μας και για τον Θεό. Σε παρόμοιο μοτίβο και η McFague πως η ερμηνεία μας για τα όρια βασίζεται σε αξίες που είναι κατάλληλες για ηθικό και θεολογικό στοχασμό και που εναλλάσσονται με εκείνες τις ερμηνείες, οι οποίες είναι δυνατές και κατάλληλες. Οι υπόλοιποι τέσσερις συγγραφείς αναφέρονται ως επί το πλείστον στην συστηματική επαφή κληρικών και απλών ανθρώπων, με τα άτομα με αναπηρία και τις οικογένειες τους ώστε μέσω της μετάδοσης της χαράς και της ειρήνης του Χριστού να ανακαλύψει την οδό της σωτηρίας και της ζωής.

Συμπεράσματα

Η ορθόδοξη θεολογική σκέψη αντιμετωπίζει το φαινόμενο της αναπηρίας, αποδεχόμενη το γεγονός πως όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και πως ο καθένας μπορεί να έχει τα δικά του χαρίσματα. Η ορθόδοξη παράδοση σχετικά με την αναπηρία, είναι αυτή της πλήρους συναίσθησης και κατανόησης αναφορικά με τον ανθρώπινο πόνο και σχετικά με μια ρεαλιστικού στυλ και χαρακτήρα αντιμετώπιση του πόνου, της ασθένειας και της αναπηρίας. Χαρακτηριστικό είναι επίσης και το ότι η Ορθόδοξη Παράδοση κάθε άλλο παρά εστιάζει σε μια μοιρολατρικού τύπου αντιμετώπιση ενός τέτοιου προβλήματος. Αντίθετα αυτό που προβάλλεται, αναφορικά με τα προβλήματα της αναπηρίας είναι η υπομονή και η εγκαρτέρηση με πίστη κι ελπίδα στο Θεό. Η ορθόδοξη θεολογική σκέψη περί Προσώπου συνδέεται με τον σεβασμό έναντι των ανάπηρων ατόμων καθώς αναδεικνύετε η αξία και η μοναδικότητα του κάθε ανθρώπινου όντος ως Προσώπου, κατά τα πρότυπα του Προσώπου του Ιησού Χριστού. Η Εκκλησία οφείλει να προσφέρει σε όλα της τα μέλη την δυνατότητα να ασκηθούν στην αγάπη και στον σεβασμό. Το γεγονός ωστόσο πως η νοητική λειτουργία μας διαχωρίζει από τα υπόλοιπα όντα που υπάρχουν στον κόσμο μας, δεν σημαίνει πως η λειτουργία αυτή καθορίζει και την δυνατότητα ενός ατόμου με νοητική υστέρηση να γίνει ή να παραμείνει ένα πρόσωπο. Αυτό σημαίνει πως έχει την προοπτική και δυνατότητα συγχρόνως, του να αναπτύξει σχέσεις αγάπης με το Θεό και με το συνάνθρωπό του. Ο Ιησούς Χριστός αναδεικνύεται σε σύμβολο του σεβασμού έναντι των ατόμων με αναπηρίες, καθώς μέσα από τις παραβολές στα κείμενα της Αγίας Γραφής παρουσιάζεται η στάση που τηρεί απέναντι στα άτομα αυτά, ο Ιησούς όχι απλά βοηθάει στην ίαση των αναπήρων αλλά συνομιλεί μαζί τους και τους αντιμετωπίζει ως ίσους. Η στάση αυτή του Κυρίου πρέπει να αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση για τους ανθρώπους των σύγχρονων κοινωνιών προς τα άτομα με αναπηρίες, ώστε εν προκειμένω να λειτουργήσει η μορφή του Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, ως το βασικό και τέλειο παράδειγμα της αποδοχής και αγάπης για τα άτομα αυτά. Λαμβάνοντας υπόψη τόσο την ενσάρκωση του Υιού και Λόγου του Θεού, όσο και το έργο, τη δράση και το κήρυγμα του Ιησού Χριστού επί γης, αναδεικνύεται η μοναδικότητα και η αξιοπρέπεια του κάθε ανθρώπου, καθώς θεωρείται αδιανόητη η ύπαρξη μίσους, παραμερισμού και διακρίσεων απέναντι σε οποιοδήποτε άλλο ανθρώπινο ον. Ο Ιησούς Χριστό δεν συμμετείχε μόνο μέσω της σκέψης και του λόγου Του στα βάσανα και στον πόνο που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες, αλλά βίωσε και ο Ίδιος τον σωματικό πόνο, την πείνα και την δίψα μέσω της Σταύρωσης του και εν τέλει τον βιολογικό θάνατο, έτσι ώστε να μην υπάρχει κάτι που δεν έχει βιώσει ο ίδιος ο Θεάνθρωπος. Σύμφωνα με την ορθόδοξη

θεολογία ένας ιερέας, αλλά και ένας απλός άνθρωπος παρότι μπορεί να μην διαθέτει το χάρισμα της ιατρικής ίασης, μπορεί όμως μέσω της συζήτησης και της συχνής επαφής με ένα άτομο με αναπηρία, να ενδυναμώσει την πίστη του, μεταδίδοντας του τη χαρά και την ειρήνη του Χριστού. Μια πίστη που μπορεί να είναι η πρώτη και βασική προϋπόθεση σχετικά με την θεραπεία του ατόμου. Γίνεται επίσης εμφανές πως αποκαθιστώντας την κοινωνία και την επικοινωνία με το Χριστό, μπορούν να τεθούν οι βάσεις για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στο χώρο της Εκκλησίας και στο σώμα του Χριστού.

Επίλογος

Υπό το πρίσμα όλων όσων αναφέρθηκαν πιο πάνω λοιπόν, καθίσταται εμφανές εδώ το ότι στα πλαίσια της πατερικής χριστιανικής θεολογίας η ιδέα περί αναπηρίας είναι συνυφασμένη άμεσα με το ζήτημα περί της ισότιμης αποδοχής και των ανθρώπων με αναπηρίες εντός της Εκκλησίας. Είναι ενδεικτικό, πως οι σωματικές ή νοητικές αναπηρίες είναι μια πραγματικότητα που υφίσταται στους κόλπους των ανθρώπινων κοινωνιών ήδη ακόμα και από τα πανάρχαια χρόνια και από την αυγή της ιστορίας. Κάτι τέτοιο είναι παραπάνω από εμφανές εξάλλου, διαμέσου και των διαφόρων σχετικών αναφορών που μπορεί να συναντήσει κάποιος σε ένα πλήθος κειμένων που χρονολογούνται από τα βάθη ακόμα της Αρχαιότητας. Μάλιστα διαμέσου όλων αυτών των αναφορών και πληροφοριών, είναι δυνατόν κάποιος συγχρόνως να αντλήσει και πάρα πολλά στοιχεία, ειδικότερα, ως προς το πώς η κάθε κοινωνία εν γένει διαχρονικά είχε συμπεριφερθεί απέναντι στα άτομα με αναπηρίες.

Υπό αυτό το πρίσμα άλλωστε, είναι ενδεικτικό εδώ το ότι επίσης μπορούμε να δούμε μια ποικιλία στάσεων και συμπεριφορών απέναντι σε αυτά τα άτομα διαχρονικά στην διάρκεια των χιλιετιών. Στάσεων, οι οποίες μπορεί να εξαρτιόνταν και από το πλαίσιο των γενικότερων κι ευρύτερων κοσμοθεωριών που ανέπτυξε κάθε πολιτισμός και κοινωνία. Εδώ παράλληλα, φαίνεται, πως διαχρονικά σημαντικό ρόλο είχαν παίξει και οι θρησκευτικές αντιλήψεις των διαφόρων κοινωνιών και λαών. Έτσι, για παράδειγμα, αντιλαμβάνεται κάποιος το ότι στα πλαίσια του ιουδαϊκού κόσμου υφίσταται μάλλον ένα είδος αποκλεισμού και περιθωριοποίησης των ατόμων με αναπηρίες από μια σειρά διαφόρων δραστηριοτήτων. Μάλιστα, μέσω του Λευιτικού ιδιαίτερα, αντιλαμβάνεται κανείς, πως αυτή η περιθωριοποίηση ήταν συνδεδεμένη ειδικά με το πεδίο της άσκησης ιερατικού αξιώματος.

Από την άλλη μεριά αντίθετα, σε περιπτώσεις άλλων αρχαίων θρησκευτικών παραδόσεων, όπως εκείνες του ινδουισμού και ιδιαίτερα του βουδισμού, μπορεί να δει κάποιος, πως η στάση απέναντι στην αναπηρία είναι μάλλον περισσότερο ουδέτερη ή μπορεί επίσης σε κάποιο βαθμό να έχει και κάποιες θετικές συνδηλώσεις. Μια συνισταμένη εδώ είναι το ότι το στοιχείο της αναπηρίας σε ένα άτομο, είναι συνδεδεμένο με την έννοια περί κάρμα και κάτι που εντάσσεται εν γένει σε ένα πλέγμα διαφόρων συνεχόμενων κύκλων από ενσαρκώσεις.

Αντιστοίχως, αναφορικά με την τρίτη περίπτωση εκ των τριών αβρααμικών θρησκειών, με άλλα λόγια, του Ισλάμ, κάτι που μπορούμε να διαπιστώσουμε είναι το ότι υφίσταται μια αρκετά θετική στάση που διακρίνεται από γνωρίσματα, όπως ο σεβασμός στην αξιοπρέπεια και την αξία των ατόμων με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Κάτι τέτοιο συγχρόνως βέβαια

δεν σημαίνει και το ότι σε κάποιο βαθμό δεν παύουν να υπάρχουν εντός του μουσουλμανικού κόσμου ακόμα και στις μέρες μας περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίσταται η άσκηση διακρίσεων. Τέτοιες περιπτώσεις όμως περισσότερο φαίνεται να έχουν ένα περιστασιακό χαρακτήρα και να μην αναφέρονται παράλληλα στην ίδια την ισλαμική θεολογική στάση επί του θέματος.

Ως προς τον Χριστιανισμό τέλος, είναι ενδεικτικό επίσης, πως υφίσταται, όπως ήδη άλλωστε τονίστηκε και πιο πάνω, η διάσταση του σεβασμού προς τα άτομα με αναπηρίες. Κάτι τέτοιο εξάλλου, είναι σαφέστατο μέσα και από τις σχετικές αναφορές και επισημάνσεις που μπορούμε να δούμε στα πλαίσια των διαφόρων κειμένων των Πατέρων της Ορθοδοξίας. Ο Ιησούς Χριστός σε πολλές περιπτώσεις προσεγγίζει με κατανόηση, σεβασμό και αγάπη τα άτομα με αναπηρίες. Η θεραπεία αυτών των ατόμων, όπως συμβαίνει με τους παραλυτικούς της Βηθεσδά ή αντίστοιχα με τον τυφλό στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ, είναι κάτι που αναδεικνύει την τεράστια δύναμη του ίδιου του Θεού. Όντας άλλωστε, ο Ιησούς ο σαρκωμένος Υιός και Λόγος του Θεού, είναι παράλληλα η ίδια η ζωή, η λύτρωση και η σωτηρία.

Και για αυτό το λόγο επιπρόσθετα μπορούμε να παρατηρήσουμε εδώ και το ότι στα πλαίσια της θεραπείας των διαφόρων ατόμων με αναπηρίες, ο Ιησούς Χριστός ταυτόχρονα προβαίνει και σε μια ολοκληρωτική, εσωτερική και πνευματικού -ψυχικού χαρακτήρα ανακαίνιση όλων αυτών των ανθρώπων. Μάλιστα, αυτή η εσωτερική, ψυχοπνευματική σωτηρία τους, είναι κάτι συνυφασμένο και με την φράση που τους απευθύνει κάθε φορά ο Ιησούς Χριστός (μετά από την θεραπεία των αναπηριών τους) να μην αμαρτήσουν ποτέ ξανά στη ζωή τους. Κάτι τέτοιο μάλιστα είναι συνυφασμένο και με το ότι η αναπηρία στα πλαίσια της χριστιανικής δογματικής θεολογίας φαίνεται να αντιμετωπίζεται εν πολλοίς, ως αποτέλεσμα της κατάστασης φθοράς στην οποία εισήλθε το ανθρώπινο γένος μετά από την πτώση των Πρωτοπλάστων.

Το φαινόμενο της αναπηρίας αντίστοιχα, με βάση τα λεγόμενα του Κυρίου, δεν είναι κάτι το οποίο έχει τόση σχέση με τις προσωπικές αμαρτίες του ανάπηρου ατόμου ή με τυχόν αμαρτίες των γονέων του, των προγόνων του κλπ. Με βάση τις αναλύσεις, στις οποίες προβαίνουν Πατέρες της Εκκλησίας όπως είδαμε και πιο πάνω, η ύπαρξη μιας αναπηρίας στη ζωή κάποιου ατόμου, είναι κάτι το οποίο σε τελική ανάλυση εκφράζει την ίδια την δόξα και τη δύναμη του Θεού. Μπορεί μεν ο ανάπηρος στην διάρκεια του βίου του αναμφίβολα να βασανίζεται από βιολογική και σωματική άποψη, όμως την ίδια στιγμή, κατά το πρότυπο του βίου του Ιώβ μες στην Παλαιά Διαθήκη, κι εδώ δεν παύει να αναδεικνύεται μια βαθύτερη

συμβολική σημασία: ο ίδιος ο ανάπηρος και όσοι είναι γύρω από αυτόν, μαθαίνουν διαχρονικά να ζουν μέσα σε μια κατάσταση υπομονής, η οποία διανθίζεται συγχρόνως όμως και από το γνώρισμα της ταπεινοφροσύνης. Αυτό το στοιχείο είχε εκφραστεί με την περίπτωση του τυφλού που θεραπεύτηκε στην κολυμβήθρα του Σιλωάμ, όπως επίσης και με την περίπτωση του παραλυτικού που κατέβηκε με φορείο μέσω της στέγης ενός σπιτιού ενώπιον του Ιησού Χριστού.

Η θεραπεία δε μιας αναπηρίας στην πορεία, όπως ακριβώς συμβαίνει επί παραδείγματι, με την περίπτωση των διαφόρων αναπήρων, στα οποία αναφέρονται οι θεολόγοι στα άρθρα τους, είναι δείγμα όχι μόνο της θείας παντοδυναμίας, αλλά και της ανυπέβλητης και τεράστιας αγάπης του Θεού προς τους ανθρώπους. Μιας αγάπης που πέραν της θεραπείας του πόνου και των ασθενειών, φτάνει άλλωστε στον υπέρτατο βαθμό μέσα από την σάρκωση του θείου Λόγου και Υιού και την ιλαστήρια θυσία Του πάνω στο σταυρό.

Σαφέστατα στις μέρες μας και στα πλαίσια των σύγχρονων κοινωνιών μπορούμε να αντιληφθούμε επίσης το ότι σε σύγκριση με παλαιότερες εποχές και σε σχέση με τις κοινωνίες παλαιότερων αιώνων, υφίσταται μια αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς απέναντι στα άτομα με αναπηρίες. Είναι αλήθεια, για παράδειγμα, το ότι υφίσταται πολύ λιγότερος ρατσισμός, τη στιγμή που σε σύγκριση με πιο παλιά, πλέον υφίσταται και η ανάπτυξη και λειτουργία διαφόρων μηχανισμών ακόμα και σε επίσημο θεσμικό επίπεδο, σχετικά με μια όσο το δυνατόν καλύτερη ένταξη των ατόμων με αναπηρίες (σωματικές, νοητικές ή και τα δύο) στην καθημερινή ζωή των σύγχρονων κοινωνιών. Κάτι τέτοιο εδώ, είναι συνυφασμένο, για παράδειγμα, με πεδία, όπως η αγορά εργασίας ή οι ίσες ευκαιρίες στην Εκπαίδευση κλπ.

Όλα αυτά είναι σημαντικές πρόοδοι, τις οποίες δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς. Εντούτοις όμως από την άλλη, είναι ενδεικτικό, πως ήδη εδώ και χιλιάδες χρόνια η ίδια η δογματική θεολογία του Χριστιανισμού ξεκάθαρα έχει προβάλει και προωθήσει την ιδέα, αναφορικά με την ύπαρξη σεβασμού προς τα άτομα με αναπηρίες. Αυτός ο σεβασμός άλλωστε είναι κάτι που προκύπτει μέσα κι από την χωρίς όρια και όρους αγάπη του Θεού προς όλα τα ανθρώπινα όντα, ανεξάρτητα από τις όποιες ιδιαιτερότητές τους.

Πρόκειται για μια αγάπη συνυφασμένη μάλιστα και με τον απόλυτο σεβασμό προς το στοιχείο της Ετερότητας που διακρίνει το κάθε ανθρώπινο ον, ανεξάρτητα από την κοινή ανθρώπινη φύση που έχουν όλοι οι άνθρωποι. Η αποδοχή της Ετερότητας που επίσης είναι κεντρική προϋπόθεση, και ως προς την θεολογία περί Προσώπου στη χριστιανική θεολογία, είναι κάτι που μπορεί να αποτελέσει στα πλαίσια και των σύγχρονων κοινωνιών γενικότερα τη βάση αναφορικά με μια ευρύτερη αλλαγή στάσης προς αυτά τα άτομα. Μιας στάσης

δηλαδή, που θα διακρίνεται από το στοιχείο της πλήρους αποδοχής και του σεβασμού των αναγκών ατόμων με αναπηρίες, τα οποία επίσης είναι προορισμένα να σωθούν στα έσχατα, εξίσου, όπως όλοι οι άνθρωποι.

Με βάση λοιπόν, όλα τα παραπάνω στοιχεία, καθίσταται εμφανές το ότι η ορθόδοξη παράδοση σχετικά με την αναπηρία, είναι αυτή της πλήρους συναίσθησης και κατανόησης αναφορικά με τον ανθρώπινο πόνο και σχετικά με μια ρεαλιστικού στυλ και χαρακτήρα αντιμετώπιση του πόνου, της ασθένειας και της αναπηρίας. Είναι όμως επίσης εδώ χαρακτηριστικό και το ότι η Ορθόδοξη Παράδοση κάθε άλλο παρά εστιάζει σε μια μοιρολατρικού τύπου αντιμετώπιση ενός τέτοιου προβλήματος. Αντίθετα αυτό που προβάλλεται, αναφορικά με τα προβλήματα της αναπηρίας είναι η υπομονή και η εγκαρτέρηση με πίστη κι ελπίδα στο Θεό.

Φυσικά εδώ ουδόλως μειώνεται η αξία και βαρύτητα της σύγχρονης ιατρικής επιστήμης σχετικά με την θεραπεία των ανθρώπων με αναπηρίες. Η επιστήμη άλλωστε ως τη σημερινή εποχή αναμφίβολα έχει κάνει τεράστια βήματα και οι διάφορες ιατρικές γνώσεις είναι πολύτιμες αναφορικά με την βελτίωση του τρόπου ζωής των ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένης και μιας νέας και καλύτερης ποιότητας ζωής συγχρόνως και για τα άτομα με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες.

Βιβλιογραφία

- Albrecht GL, Devlieger PJ. (1999). The disability paradox: high quality of life against all odds. *Social Science Medicine* April 1999;48(8):977-88
- Αμίτσης, Γ.Ν. (2011). Το πλαίσιο κοινωνικής ένταξης αλλοδαπών στην ελληνική έννομη τάξη: Η ατελέσφορη εφαρμογή των ευρωπαϊκών μηχανισμών προστασίας εκτοπισθέντων/αιτούντων άσυλο/προσφύγων. Στο: Α. Μουσιδής (επιμ.), Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Αναπηρία: ένα Συνέδριο για μια Ορθόδοξη θεώρησή της, 15 Οκτωβρίου 2015, στο <https://www.pemptousia.gr/2015/10/anapiria-ena-sinedrio-gia-mia-orthodoxi-theorisi-tis/>
- Ανάπλασις, (2007). Ο ιερέας των αναπήρων. τ. 427: 16.
- Ανδριοπούλου, Ε., Παπαδόπουλος, Φ. και Τσάκλογλου, Π. (2013). Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα: Επικάλυψη και διαφοροποιήσεις. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Παρατηρητήριο οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων.
- Barton L., (2018). *Disability and Society: Emerging Issues and Insights (Longman Sociology Series)*, London: Routledge
- Bishop J., (1982). "Encounters in the New Testament". In Gros Louis, & Kenneth R.R. (eds.) *Literary Interpretations of Biblical Narratives, Volume 2*, Nashville Texas: Abingdon Publishing
- Βλάχου, Α. Δ. (2012). Ενωσιολογικές προσεγγίσεις της αναπηρίας και οι επιπτώσεις τους στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία», στο *Αναπηρία και εκπαιδευτική πολιτική: Κριτική προσέγγιση της ειδικής και ενταξιακής εκπαίδευσης*. (Α. Ν.-Ν.-Μ. Ζωνίου-Σιδέρη, Επιμ.) Αθήνα: Πεδίο.
- Braddock D. & Parish S. (2019). Η θεσμική ιστορία της αναπηρίας. Στο: G.L. Albrecht, K.D. Seelman, M. Bury (επιμ.), *Εγχειρίδιο Σπουδών στην Αναπηρία. Σύγχρονες Πολυεπιστημονικές Θεωρήσεις*. Αθήνα: Πεδίο.
- Briggs D., (2018). "Study: US Churches exclude children with Autism, ADD/ADHD", in <https://www.christianitytoday.com/ct/2018/july-web-only/study-us-churches-exclude-children-with-autism-addadhd.html>.
- Brock B., (2012). *Disability in the Christian Tradition: A reader*, New York: Wm. B. Eerdmans Publishing Co

- Γιαγκαζόγλου, Στ., (2002). «Η θρησκευτική αλλοτρίωση του ήθους» στο Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας: Δόγμα, Πνευματικότητα και Ήθος της Ορθοδοξίας, τ. Α΄, Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Γιαννακόπουλος Ι., (1986). Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Εβδομήκοντα, κείμενο, ερμηνευτική παράφρασις, σχόλια, χάρται, Αθήνα: Λυδία,
- Creamer D.B., (2009). Disability and Christian Theology -Embodied Limits and Constructive Possibilities, Oxford UK: Oxford University Press
- “Current Attitudes towards disabled people” 2014, in <https://www.scope.org.uk>
- Γρίβας, Γ., (2004). Ανθρώπινο πρόσωπο και νοητική ανεπάρκεια. Σύναξη, τ. 89.
- Ευθύμιος, Επίσκοπος Αχελώου, (1999). «Εκείνος»! ο Ιησούς Χριστός, Αθήνα: Γρηγόρης
- Dellassoudas, L. G. (2000). Church and social integration of disabled people. The Greek Orthodox Theological Review, 45 (1-4), σ. 597-627, in https://apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catechism/theologia_zoi/category_lib/Afieromata/AMEA/ChurchAndSocial.pdf
- Dewsbury, G. C. (2004, March). The anti-social model of disability. Disability & Society, σσ. 19(2), 145-158. doi:10.1080/0968759042000181776
- Garland, R. (2010). The Eye of the Beholder: Deformity and Disability in the Graeco-Roman World. London: Bristol Classical Press.
- Gibilisco P., (2011). Politics, Disability and Social Inclusion: People with different abilities in the 21st Century, London: Routledge.
- Hardwick L., (2021). Disability and the Church: A Vision for Diversity and Inclusion, London: IVP,
- ICF. (2001). International classification of functioning, disability and health. Geneva: World Health Organization.
- International Classification Of Impairments, Disabilities and Handicaps. (1980). Published in accordance with resolution WHA29. 35 of the Twenty-ninth World Health Assembly May 1976, WORLD HEALTH ORGANIZATION. Ανάκτηση March 23, 2022, από <https://apps.who.int/iris/handle/10665/41003>
- Ζηζιούλας Ι., (1977). "Από το Προσωπείον εις το Πρόσωπον. Η συμβολή της πατερικής θεολογίας εις την έννοιαν του Προσώπου" στο Χαριστήρια εις τιμήν του Μητρ.

Γέροντος Χαλκηδόνας Μελίτωνος, Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών.

Ηνωμένα Έθνη, (1975). Απόφαση 3447 για τα δικαιώματα των αναπήρων. Στο Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία και Προαιρετικό Πρωτόκολλο - Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ)1. Ανάκτηση Μαρτίου 22, 2022, από

<https://unric.org/el/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B1-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%84%CF%8C%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%BC-2/>

Καραβιδόπουλος Ι., (2001). Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο, εκδόσεις Π. Πουρνάρας, Θεσσαλονίκη.

Κόϊος Ν., (2002). Ηθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Θεοδώρου, Ευ., (1999). Ιερέυς και ψυχοσωματική ιατρική. Εφημέριος, τ.8.

Κόϊος, Ν., (2002). Ηθική θεώρηση των τεχνικών παρεμβάσεων στο ανθρώπινο γονιδίωμα. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Κουρουμπλής, Ε. Π.. (2000). Το Δικαίωμα στη Διαφορά. Οι επιδράσεις των κοινωνικών προκαταλήψεων και των θεσμικών παρεμβάσεων στην ζωή των Ατόμων Με Ειδικές Ανάγκες-Διεπιστημονική Ανάλυση με έμφαση στην ιστορική προσέγγιση. Αθήνα: Σάκκουλας.Κουρτέση, Σ.Θ. (2013). Κοινωνικός Αποκλεισμός και άτομα με ειδικές ανάγκες. Κοινωνιολογική Θεώρηση. Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας.

Κουτάντος, . Δ. (2000). Παιδαγωγική Θεώρηση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.Κυρίδης, Γ. Α. (2014). Κοινωνική ευπάθεια και κοινωνική συνοχή. Το ασύμπτωτο μίας σχέσης. Στο: Γ.Α. Κυρίδης (επιμ.), Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες και Δια Βίου Μάθηση. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg.

Αρχιμ. Κύριλλος, Κεφαλόπουλος. (2012). «Τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Αγία Γραφή»

Lewis C.S. The Problem of Pain, Harper, San Francisco, 2001

Μαντζαρίδης, Γ., (2004). «Κοινωνιολογία του Χριστιανισμού», Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Π. Πουρνάρας.

- Μαυροπούλου, Σ. (2007). Η κοινωνική ένταξη και η μετάβαση σε χώρο εργασίας για τα άτομα στο φάσμα του αυτισμού. Αναθεωρητικά ζητήματα και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις. Βόλος: αυτοέκδοση.
- McFague, S., (2012). Speaking in Parables. Minneapolis. Fortress Press.
- Metzler Ir., (2006). Disability in Medieval Europe: Thinking about physical impairment during the high Middle Ages, c 1100 – 1400, Oxford UK: Routledge.
- Νόμος 1143/1981 - ΦΕΚ80/Α/31-3-1981. (1981, Μαρτίου 31). Περί ειδικής αγωγής, ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, απασχολήσεως και κοινωνικής μερίμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, 787-798. Ανάκτηση Μαρτίου 25, 2022, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-1143-1981.html>
- Νόμος 1566/1985 - ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985. (1985). ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'-ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ-Άρθρο 32. Στο Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Ανάκτηση Μαρτίου 25, 2022, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-1566-1985.html>.
- Νόμος 2817/2000 - ΦΕΚ 78/Α/14-3-2000. (2000). ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ - Άρθρο 1 - Έννοια, σκοπός και καθεστώς. Στο Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις. Ανάκτηση Μαρτίου 25, 2022, από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/n-2817-2000.html>.
- Olyan, S.M., (2008). «Disability in the Hebrew Bible. Interpreting mental and physical differences», New York, Cambridge University Press.
- Ortland, B. (2006). Die eigene Behinderung im Fokus,. Bad Heilbrunn: KLINKHARDT. Ανάκτηση 3 25, 2022, από <http://www.gbv.de/dms/bs/toc/520090527.pdf>.
- Παναγιώτου, Μ., Τσιανίκα, Β. και Συμεωνίδου, Σ. (2012). Η αναπηρία στην κοινωνία και το σχολείο. Αντώνης Ρέλλας σκηνοθέτης – πολίτης με αναπηρία. Στο: Η κρίση και ο ρόλος της Παιδαγωγικής: Θεσμοί – Αξίες – Κοινωνία. 12ο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου. 8-12 Ιουνίου 2012. Πανεπιστήμιο Κύπρου. Λευκωσία (σελ. 315-328).
- Παπαδερός Αλ., (2004). "Πρόσωπο προς πρόσωπο ετερότητα και κοινωνία", τιμητικός τόμος Μαντζαρίδη, Θεολογία και Κόσμος σε διάλογο, Θεσσαλονίκη: Π. Πουρνάρας

- Παπουτσή, Γ. (2012). Κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση. Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο, 5-7 Οκτωβρίου 2012.
- Π.Ο.Υ. (2008, Σεπτέμβριος). International Classification of Impairments. Ανάκτηση Μαρτίου 19, 2022, από speech.di.uoa.gr/libaccess/Material/Kouroupetroglou.pdf.
- Rau Barriga S., (2014). “The (in)human dimension of Ghana’s prayer camps”, in <https://www.opendemocracy.net/en/openglobalrights-openpage/inhuman-dimension-of-ghanas-prayer-camps/>.
- Περάκης Η., (2006). Ο άλλος στο ελληνικό σχολείο. Ορθόδοξη χριστιανοπαιδαγωγική θεώρηση, Θεσσαλονίκη: Π. Πουρνάρας.
- Shakespeare, T. &. (2001, June -). The Social Model of Disability: An outdated ideology? *Research in Social Science and Disability*, σσ. 9-28. doi:10.1016/S1479-3547(01)80018-X.
- Σκουρτανιώτου Τσαούση, Μ. (2008). Άτομα με αναπηρία. Εφημέριος, τ.1.
- Σούλης, Σ. (2013). Εκπαίδευση και Αναπηρία - Συνδικαλιστική Εκπαίδευση Στελεχών Αναπηρικού Κινήματος/3. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.
- Στασινός, Δ. Π. (2020). Η ειδική συμπεριληπτική εκπαίδευση 2027. Αθήνα: Παπαζήση.
- Sticker, H.-J. (2000). *A History of Disability (Corporealities: Discourses of Disability)*. US: University of Michigan Press.
- Σταυρόπουλος, Α. (2000). Θεολογική θεμελίωση της ποιμαντικής των ασθενών (β). Εφημέριος, τ. 11.
- Τραγουλιά, Ε. (2021). Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Αισθητηριακές, κινητικές και πολλαπλές αναπηρίες: Διάγνωση και παρέμβαση. ΠΤΔΕ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Τρεμπέλας Π., (1983). Υπόμνημα εις το Κατά Λουκάν Ευαγγέλιον, Αθήνα: Σωτήρ.
- Τσιμπιδάκη, Α. (2021). Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Νοητικές δυσκολίες και Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ): Διάγνωση και παρέμβαση. ΠΤΔΕ, Ρόδος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Valeras, A.B., (2011). «God's Will? How Two young Latina Women Negotiate a Hidden Disability Identity» In D. Schumm & M. Stoltzfus (eds) *Disability and Religious Diversity: Cross Cultural Narratives and Inter Religious Perspectives*, New York: Palgrave Macmillan.
- Yong Am., (2011). *The Bible, Disability, and the Church: A New Vision of the People of God*, New York: Eerdmans.

- Υπουργείο Υγείας. (2011). Κάρτα Αναπηρίας / Λειτουργικότητας – Το Νέο Σύστημα Ταξινόμησης και Αξιολόγησης της Αναπηρίας. Ανάκτηση Μαρτίου 25, 2022, από <https://www.moh.gov.gr/articles/social-solidarity/domes-kai-draseis-koinwnikhs-allhleggyhs/atoma-me-anaphries/164-folder-xrhsimoi-syndesmoi-folder-prokhrykseis-anakoinwseis-folder-domes-kai-draseis-koinwnikhs-allhleggyhs-briskeste-edw-archihselida-rarr-k>
- Πατήρ Χρυσανγής Ι., (2004). «Το σώμα του Χριστού, ο χώρος όπου τα άτομα με αναπηρίες γίνονται καλοδεχούμενα», στο περιοδικό ΣΥΝΑΞΗ, τεύχος 89, Ιανουάριος -Μάρτιος, 2004
- Φίλιας Γ., (2004). "Η θεολογία του πόνου", στο περιοδικό ΣΥΝΑΞΗ, τεύχος 89, Ιανουάριος - Μάρτιος, 2004
- Φωτίου, Στ., (2002). Η έννοια της αγιότητας. Στο Αγόρας Κ., Γιαγκάζογλου Στ., π. Ν. Λουδοβίκος και Φωτίου Στ., Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, τ. Α', Πάτρα: ΕΑΠ.

Πρωτογενείς Πηγές

Ιω. 1, 29

Ιω. 9, 1- 3

Ιωάννης Χρυσόστομος, Ομιλία ΝΣΤ' εις Ιωάννην, PG 59, 326 - 327

Λουκ. 24, 36 – 39

Μάξιμος ο Ομολογητής, PG 4, 256BC

Ρωμ. 8, 18

Ρωμ. 12, 4-6